

MATKALLA SAIRAALAAN

Maahanmuuttajien käsityksiä suomen kielen
oppimisesta sisääntuloammatissa

Pro gradu
Maiju Partanen

Jyväskylän yliopisto
Kielten laitos
Suomen kieli
Kesäkuu 2012

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Maiju Partanen	
Työn nimi – Title MATKALLA SAIRAALAAN. Maahanmuuttajien käsityksiä suomen kielen oppimisesta sisääntuloammatissa.	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Kesäkuu 2012	Sivumäärä – Number of pages 118 ja liitteet
Tiivistelmä – Abstract <p>Maahanmuuttajat työllistyvät Suomessa usein aluksi ammattitaitoaan ja koulutustaan vastaamattomiin sisääntuloammatteihin, joissa kielitaito- ja koulutusvaatimukset ovat vähäiset. Sisääntuloamatteja ei ole vielä tutkittu suomen kielen oppimisen kannalta. Pro gradu -tutkielmani käsittelee aihetta viiden siivousalalla työskentelevän afrikkalaisen maahanmuuttajan näkökulmasta. Tutkimuksen kohteena ovat heidän käsityksensä ja kokemuksensa suomen kielen oppimisesta yleisesti ja siivous- tai pesulatyössä. Huomiota kiinnitetään työyhteisön tarjoamaan oikea-aikaiseen tukeen (<i>scaffolding</i>) ja suomen kielen oppimisen kannalta merkityksellisiin tarjoumiin sisääntulotyössä (<i>affordanssit</i>). Tutkielmassa selvitetään myös maahanmuuttajien käsityksiä ja odotuksia sisääntuloammatissa työskentelemisen vaikutuksesta tulevalle työuralle.</p> <p>Tutkimus on laadullinen ja toteutettu etnografisella otteella. Aineistona on kahdeksan teemahaastattelua viideltä maahanmuuttajalta sekä aikajanapiirros suomen kielen oppimisestaan yhdeltä heistä. Pääanalyysimenetelmänä on sisällönanalyysi, jota täydennetään narratiivisella analyysillä. Teoreettisena viitekehiksenä on sosiokognitiivisuus, joka perustuu bahtinilaiseen dialogisuuteen ja sosiokulttuuriseen kielenoppimisenäkemykseen. Kielenoppimista tarkastellaan sekä kognitiivisena että sosiaalisena prosessina, jossa tilanteinen kielenkäyttö korostuu.</p> <p>Haastateltujen mukaan suomen kielen taito on tarpeen, koska se avaa pääsyn työelämään, jatko-opintoihin ja suomalaisiin yhteisöihin. Kielenoppimista edistävät suomenkieliset vuorovaikutustilanteet, äidinkielisten tuki ja oppimisympäristöt, joissa suomea kohtaa jatkuvasti ympärillään. Tällaisiin ympäristöihin ei kuitenkaan ole helposti pääsyä, joten työpaikka voi olla tärkeä oppimisympäristö. Sisääntulotyössä oppimismahdollisuuksia tarjoavat työtehtävien suorittamisen kannalta merkitykselliset tekstit kuten suomenkieliset tiedotteet ja käyttöohjeet työkoneissa. Ohjeet avautuvat tarjoumiksi vasta työyhteisön tuella. Suomi työkielenä edistää vuorovaikutustaitojen kehittymistä ja sanaston oppimista, vaikka työtehtävät ovat rutiininomaisia. Työyhteisö tukee suomenoppijoita havainnollistamalla kielellistä ainesta muun muassa kehonkielellä ja näyttämällä työtehtävät käytännössä. Kielenopetuksessa tulisikin huomioida kehollisuuden merkitys kielenoppimisessa. Myös korjaaminen ja toistaminen edistävät maahanmuuttajien käsitysten mukaan kielenoppimista. Sisääntuloammatissa voidaan saavuttaa suomen kielen taitoa, työkokemusta ja itseluottamusta, jotka saattavat edistää työllistymistä omalle koulutusosalalle tulevaisuudessa.</p> <p>Pro gradu -tutkielma on osa Jyväskylän yliopiston Suomi työkielenä -tutkimushanketta, jota rahoittaa Emil Aaltosen säätiö vuosina 2011–2013.</p>	
Asiasanat – Keywords suomi toisena kielenä, kielen oppiminen, ammatillinen kielitaito, työssäoppiminen, käsitykset, dialogisuus	
Säilytyspaikka – Depository Fennicum	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 SUOMEN KIELEN OPPIMINEN SISÄÄNTULOAMMATISSA.....	6
2.1 Maahanmuuttajien työmarkkina-asema ja siihen vaikuttavat tekijät	6
2.2 Sisääntuloammatit porttina suomalaisille työmarkkinoille	8
2.2.1 Sisääntuloammatti välivaiheena	8
2.2.2 Afrikkalaiset maahanmuuttajat sisääntuloaloilla.....	9
2.2.3 Siivous ja puhtaanapito yleisenä sisääntuloalana	10
2.3 Työelämän kielitaitovaatimukset Suomessa	11
2.4 Toisen kielen oppiminen työssä.....	14
3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	18
3.1 Sosiokognitiivisuus: kielenoppimisen sosiaalisuus ja kognitiivisuus	18
3.2 Dialoginen kielikäsitys.....	21
3.3 Sosiokulttuurisuus ja toisen kielen oppiminen.....	23
3.4 Käsitukset kielestä ja kielenoppimisesta.....	27
4 TUTKIMUSASETELMA	30
4.1 Tutkimusote	30
4.2 Tutkimushenkilöt	31
4.3 Aineisto ja sen käsittely	32
4.4 Aineiston analysointi.....	34
5 KÄSITYKSIÄ SUOMEN KIELEN OPPIMISESTA SISÄÄNTULOAMMATISSA.....	37
5.1 Suomen kielen oppiminen.....	37
5.1.1 Suomen kielen taito avaimena moniin oviin.....	37
5.1.2 Luokkahuonesuomi ja ulkomaailman suomi	43
5.1.3 Suomen kielen oppimista edistävät ja rajoittavat tekijät	47
5.2 Kielellinen toiminta ja kielenoppiminen sisääntuloammateissa	63
5.2.1 Pesula suomenkielisenä työympäristönä	63
5.2.2 Englanti siivoustyön kielenä.....	72
5.3 Työyhteisön tarjoama oikea-aikainen tuki	76
5.4 Työyhteisön jäsenyys.....	82

6 NARRATIIVINEN NÄKÖKULMA SISÄÄNTULOTYÖHÖN	91
6.1 Daniel: Omalle alalle pääsyn odotusta.....	91
6.2 Chantal: Elämä kuljettaa	95
6.3 Mutkainen matka sairaalaan.....	99
7 PÄÄTÄNTÖ	102
7.1 Käsitukset kielestä toiminnan suuntaajina	102
7.2 Käsitysten, tarjoumien ja kehollisuuden huomioiminen opetuksessa.....	105
7.3 Tutkimuksen arviointia ja jatkotutkimusehdotuksia	107
LÄHTEET	111
LIITTEET.....	119

1 JOHDANTO

Maahanmuuttajien työllistyminen herättää Suomessa paljon keskustelua. Keskeisenä huolenaiheena on maahanmuuttajien puutteellinen suomen kielen taito, jota pidetään yleensä työllistymisen ja myös työnteon esteenä (Arajärvi 2009). On myös yleinen havainto, etteivät maahanmuuttajat välttämättä saa koulutustaan vastaavaa työtä (ks. esimerkiksi Kyhä 2012: 20).

Maahanmuuttajista noin 80 prosenttia on työikäisiä, ja heistä suurimmalla osalla on korkea motivaatio päästä työmarkkinoille (Arajärvi 2009: 19). Suomessa työllistymiseen vaaditaan kuitenkin yleensä suomen kielen taitoa ja suomalaista työkokemusta (Antikainen 2010: 179). Kielitaidon ja suomalaisen työkokemuksen hankkiminen vaatii aikaa, ja omalle alalle työllistymiseen kuluu Suomeen muuton jälkeen yleensä useita vuosia. Suurin osa maahanmuuttajista työllistyy aluksi *sisääntuloammattiin*, jonka työnkuva ei vastaa heidän ammattitaitoaan. Sisääntuloammatteja on etenkin matalapalkkaisilla palvelualoilla, joilla työskentelyyn ei vaadita korkeaa koulutusta tai kielitaitoa. (Forsander–Alitolppa–Niitamo 2000: 69–70.)

Suomalaisessa maahanmuuttotutkimuksessa on jo jonkin verran tutkittu kulttuurikysymyksiä, syrjintää, maahanmuuttopolitiikkaa ja muusta syystä kuin työskentelemään tulleiden maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa. Työperusteiseen maahanmuuttoon tai kansainvälisiin korkeakoulututkintoihin liittyvät kysymykset eivät ole olleet tutkimuksen keskiössä. Tutkimuksessa ei ole keskitytty myöskään maahanmuuttajien etenemiseen työelämässä. Forsander ym. (2000, 2002) ovat tutkineet maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa sisääntuloammatteja sivuten ja todenneet, että sisääntuloammatissa saa suomalaista työkokemusta ja oppii suomen kieltä. Vaikka sisääntuloaloilla työskentelyä pidetään merkittävänä juuri kielenoppimisen kannalta, kielitieteen tutkimusta ei siitä näkökulmasta ole ennen tätä tutkielmaani tehty.

Pro gradu -tutkielmani aiheena ovat viiden siivousalalla työskentelevän maahanmuuttajan käsitykset suomen kielen oppimisestaan ja kielellisestä toiminnastaan sisääntulotyössä. Tutkimuksessa tarkastellaan myös työyhteisön roolia kielenoppimisessa. Huomiota kiinnitetään etenkin kokemuksiin työkavereiden tarjoamasta oikea-aikaisesta tuesta (*scaffolding*) ja työyhteisön jäsenyydestä. Käsityksiä tutkimalla selvitetään, mitä työtilanteita ja millaista työympäristön kielenainesta oppijat pitävät oppimisensa kannalta merkityksellisinä *affordansseina* (van Lier 2000).

Etnografisella otteella kerätty aineisto sisältää sisääntuloaloilla työskentelevien haastatteluja ja yhden tutkimushenkilön piirtämän aikajanan, jolla hän kuvaa kielenoppimistaan Suomessa. Teoreettisena viitekehyksenä on dialogisia (Bahtin 1981) ja sosiokulttuurisia (Vygotski 1978)

näkökulmia yhdistävä sosiokognitiivisuus. Sosiokognitiivisen näkökulman mukaisesti kielenoppimista tarkastellaan sekä sosiaalisena että kognitiivisena toimintana ilman lähtökohtien jyrkkää vastakkainasettelua (Atkinson 2002: 537). Dialogisessa viitekehyksessä käsitykset kielestä ja kielenoppimisesta nähdään moniäänisinä ja kokemusperäisinä (Aro 2009: 39), sekä yksilöllisinä että yhteisöllisinä (Dufva 1995: 29). Kuten tieto yleisemmin, myös käsitykset muodostuvat ja muokkautuvat vuorovaikutuksessa toisten kanssa (mts.). Käsityksiä on tärkeää tutkia, koska ne vaikuttavat siihen, miten kieltä opittaessa toimitaan (Dufva 2006: 37). Sisääntuloaloilla työskentelevien käsitykset suomen kielestä ja sen oppimisesta vaikuttavat siis siihen, mihin he kiinnittävät huomiota työympäristössään ja miten he osallistuvat työyhteisönsä kielelliseen toimintaan.

Tutkimuskysymykset jakautuvat yleisiin käsityksiin suomen kielestä ja sen oppimisesta sekä tarkemmin käsityksiin suomen kielen oppimisesta sisääntuloammatissa:

1. Mitä käsityksiä ja kokemuksia maahanmuuttajilla on suomen kielen oppimisesta?
 - Miksi heidän kannattaa oppia suomea?
 - Millaista suomen kieli heidän käsityksensä mukaan on?
 - Mikä edistää ja rajoittaa heidän oppimistaan? Miksi?
2. Mitä käsityksiä ja kokemuksia maahanmuuttajilla on suomen kielen oppimisesta sisääntuloammatissa?
 - Millaisen kielellisen toiminnan työssään oppijat kokevat oppimisensa kannalta merkitykselliseksi? Miksi?
 - Millaista tukea heidän kokemustensa mukaan työyhteisö tarjoaa kielenoppimiseen?
3. Mitä käsityksiä ja odotuksia maahanmuuttajilla on sisääntuloammatissa työskentelemisen merkityksestä työuralleen?

Tutkielma on osa Jyväskylän yliopiston *Suomi työkielenä* -tutkimushanketta, jota rahoittaa Emil Aaltosen säätiö vuosina 2011–2013. Hankkeessa selvitetään muun muassa, miten maahanmuuttajat oppivat työelämässä tarvittavaa suomen kielen taitoa. Huomiota kiinnitetään myös monikulttuuristen työyhteisöjen käytänteisiin sekä työyhteisön rooliin kielenoppimisessa. Hankkeen tutkimukset ovat otteeltaan laadullisia ja etnografisia tapaustutkimuksia. (Suomi työkielenä 2011.)

Suomi työkielenä -hankkeen lisäksi maahanmuuttajien ammatillisen kielitaidon kysymyksiä käsittelevät Suomessa myös *Kotimaisten kielten opetuksen kehityshanke* (KOTI) ja Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskuksen tutkimushanke *Integroituminen ammattiyhteisöihin Suomessa* (ISIS). Hankkeet ovat tarttuneet Suomessakin ajankohtaiseksi nousseisiin keskustelunaiheisiin, kuten maahanmuuttajien ammatillisen kielitaidon määrittelyyn ja arvi-

oimiseen sekä riittävän kielitaidon saavuttamiseen. (Suni 2011b: 137.) Esimerkiksi KOTI-hankkeessa tehtyjen kartoitusten pohjalta on laadittu ammatillinen S2-viitekehys liiketalouden, tietotekniikan, sairaanhoidon ja vanhustyön aloille (Jäppinen 2010: 7). ISIS-hankkeessa tarkastellaan työ- ja ammattiyhteisöihin integroitumista sekä maahanmuuttajien että kantaväestön näkökulmasta. Huomioon otetaan kielitaidon, monikielisten ja -kulttuuristen käytänteiden ja identiteetin merkitys integroitumisprosessissa. (ISIS 2012.) Tutkimuskentällä on siis viime vuosina herätty hakemaan vastauksia maahanmuuttajien työllistymiseen, työskentelyyn ja integroitumiseen liittyviin kielikysymyksiin, mutta selvittämättömiä lähtökohtia on kuitenkin vielä paljon.

Aiemmissa suomi toisena kielenä -alan opinnäytteissä ammatilliseen kielitaitoon liittyen on selvitetty lähinnä työelämän kielitaitovaatimuksia (Virtanen 2010; Hartikainen–Heinonen 2009; Nylander 2011). Nylanderin (2011) pro gradu -tutkielma käsittelee Itellan varhaisjakajina työskentelevien maahanmuuttajien ymmärrys- ja viestintäongelmia ja sivuaa siten myös sisääntuloaloihin liittyviä kielikysymyksiä. Työssä oppimista on tutkittu suomi toisena kielenä -alan opinnäytteissä vain vähän. Opinnäytteissä on tarkasteltu muun muassa suomen kielen oppimista työvoimapolitiittiseen koulutukseen kuuluvassa työharjoittelussa (Palmanto 2003) ja IT-alan yrityksissä (Härkönen 2011). Kielitaitovaatimukset ja kielen oppiminen kietoutuvat yhteen: päästäkseen työhön on usein osattava jonkin verran suomea, mutta toisaalta vasta työhön päästyä voidaan omaa kielitaitoa kehittää juuri omaa työtään vastaavaksi. Työssä vaadittavaa kielitaitoa kehitetään työtilanteissa ja työtilanteita varten.

Tarnanen ja Pöyhönen (2011: 149–150) kirjoittavat työelämän kielitaitovaatimuksista ja nostavat esiin kysymyksen, miten sisääntuloammateissa suhtaudutaan kielitaitoon. Sisääntuloammateissa kielitaitovaatimukset ovat yleensä alhaiset, mutta millaista kielitaitoa niissä tarvitaan? Millainen painoarvo annetaan työssä oppimiselle? Tutkimustietoa sisääntuloammateihin liittyvistä kielikysymyksistä tarvitaan, ja niitä on tarpeen valottaa useasta näkökulmasta. Tässä tutkielmassa tuodaan kuuluviin sisääntuloammateissa työskentelevien maahanmuuttajien oma ääni. Tutkimuksessa keskitytään viiden siivous- ja puhtaanapitoalalla työskentelevän maahanmuuttajan käsityksiin suomen kielen oppimisestaan työssä. Tutkimushenkilöt ovat tulleet Suomeen opiskelemaan sairaanhoitajiksi ammattikorkeakoulun englanninkielisessä koulutusohjelmassa ja työskentelevät siivousalalla opintojensa ohella.

Suomessa on jo yli 350 englanninkielistä tutkinto-ohjelmaa, joissa opiskelee sekä suomalaisia että kansainvälisiä opiskelijoita (Majakulma 2011: 46–47). Kansainvälisten opiskelijoiden

määrä lisääntyy jatkuvasti: vuonna 2010 suomalaisissa korkeakouluissa opiskeli yli 15 700 ulkomaalaista tutkinto-opiskelijaa, kun heitä oli vuonna 2000 vain noin 6400 (CIMO 2011a). Määriin eivät sisälly vaihto-opiskelijat. Vuonna 2010 opiskelijan oleskelulupahakemuksia tuli peräti 17 prosenttia enemmän kuin vuonna 2009, minkä arvioidaan johtuvan korkeakoulujen kansainvälistymispyrkimyksistä (Maahanmuuttovirasto 2011: 2, 5). Erityisesti Aasiasta ja Afrikasta tulleiden opiskelijoiden määrä on kasvanut runsaasti, joskin eurooppalaisten opiskelijoiden määrä on vielä toistaiseksi suurin (CIMO 2011b). Kaikista vuonna 2011 myönnetyistä oleskeluluvista opiskelu oli toiseksi suurin peruste (31 %), kun opiskelijan oleskeluluvan sai 5460 ulkomaalaista. Opiskelu on jo lähes yhtä yleinen oleskelun syy kuin perhesiteet, jotka olivat perusteena 32 prosentissa myönnetyistä oleskeluluvista. (Maahanmuuttovirasto 2012: 5.)

Kotoutumiskoulutus on tarkoitettu lähinnä työttömille työnhakijoille, joten korkeakoulujen kansainväliset opiskelijat, kuten tämän tutkimuksen tutkimushenkilöt, eivät kuulu kotoutumiskoulutuksen piiriin (Tarnanen–Pöyhönen 2011: 143). He opiskelevat suomen kieltä ja ammatillista kielitaitoa ammattikorkeakoulussa suomen kielen kursseilla. Koska kielenopetusta annetaan ammatillisten opintojen ohella, sille ei jää paljon aikaa. Useat kansainväliset opiskelijat eivät osaa suomea juuri lainkaan opinnot aloittaessaan, jolloin kielen opiskelemiseen on ennen valmistumista aikaa vain muutama vuosi. (Jäppinen–Komppa 2009: 61–62.) Jäppisen (2010: 5) mukaan ulkomaalaisten opiskelijoiden on ollut hankala työllistyä valmistumisensa jälkeen suomalaisille työmarkkinoille, mihin yhtenä syynä on suomen kielen taidon puutteellisuus. Englannin kielellä suoritettut opinnot saattavat osaltaan heikentää maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa (Arajärvi 2009: 52). Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön asiantuntija- ja palveluorganisaatio CIMOn (2012) julkaisun mukaan vuonna 2007 suomalaisista korkeakouluista valmistuneista ulkomaan kansalaisista vain 49 % oli työllistynyt Suomeen vuoden kuluttua valmistumisestaan – eikä tiedossa ole, olivatko he työllistyneet oman alansa töihin vai koulutustaan vastaamattomiin työtehtäviin. Vastaavasti samana vuonna valmistuneista Suomen kansalaisista 86 % oli työllistynyt Suomeen. (CIMO 2012.) On sekä Suomen yhteiskunnan että opiskelijoiden kannalta ikävä tilanne, mikäli Suomessa hankitun koulutuksen jälkeen töihin on lähdettävä muualle.

Kansainväliset tutkinto-opiskelijat eivät kuulu suomalaisen opintotukijärjestelmän piiriin, joten heidän on rahoitettava elämisensä Suomessa itse, usein työskentelemällä opintojen ohella. Mikäli oman alan töitä on vaikea saada opintojen ollessa kesken ja suomen kielen taidon puutteellisuuden takia, opiskelijatkin työllistyvät todennäköisesti aluksi sisääntuloammatteihin (ks.

Trux 2000). Suomen kielen käyttäminen sisääntuloammatissa voi edistää merkittävästi kansainvälisten opiskelijoiden suomen kielen oppimista tilanteessa, jossa kielikurssien osuus opinnoissa on rajallinen. Ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden suomen kielen oppimista ja kielitaidon riittävyyttä on tutkittu esimerkiksi työharjoitteluissa (esim. Jäppinen 2011), muttei omaan alaan liittymättömien työtehtävien yhteydessä tai juuri muutenkaan koulutuksen ulkopuolisessa kontekstissa. Onkin tarpeen selvittää, millaiset käytänteet, viestintätilanteet ja työyhteisön tuki auttavat opiskelijoita käyttämään ja oppimaan suomea sisääntuloammatissa mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti. Tähän tarpeeseen tutkielmani osaltaan vastaa.

Sisääntuloammattien merkitystä on tarpeen tarkastella myös kotoutumisen ja työelämään kiinnittymisen näkökulmasta, koska ne voivat osaltaan edistää Suomeen kotoutumista. Vuonna 2011 voimaan tulleen uuden kotoutumiskoulutuslain tavoitteena on maahanmuuttajien nopeampi työllistyminen. Vuodenvaihteessa 2011–2012 kotouttamisesta alkoi vastata sisäasiainministeriön sijaan työ- ja elinkeinoministeriö, mikä osaltaan kertoo kotoutumisen painoalueen keskittymisestä työllistymiseen. (Sisäasiainministeriö 2011.) Sisääntuloammatin työyhteisö voi olla maahanmuuttajalle merkittävä kieli- ja kulttuuriyhteisö, jossa hän hankkii kielitaitoa ja kulttuurista kompetenssia (ks. Forsander–Alitolppa–Niitamo 2000: 74; Holm–Hopponen–Lahtinen 2008: 39). Siksi työyhteisön merkitystä suomen kielen oppimiseen ei tule sivuuttaa, vaan on tarpeen tarkastella myös maahanmuuttajien kokemuksia työyhteisön tuesta ja jäsenyydestä.

Tutkielma jakautuu seitsemään päälukuun. Taustaa maahanmuuttajien työmarkkina-asetelma ja kielikysymyksistä esitellään luvussa 2, teoreettinen viitekehys luvussa 3 ja tutkimusasetelma luvussa 4. Luvuissa 5 ja 6 kuvataan tutkimustulokset teoriasidonnaisesti. Luku 5 keskittyy maahanmuuttajien käsityksiin suomen kielen oppimisesta sisääntulotyössä sekä kokemuksiin työyhteisön tuesta ja jäsenyydestä. Luvussa 6 esitetään narratiivinen näkökulma sisääntuloammatteihin välivaiheena maahanmuuttajien työuralla. Päättänessä ehdotetaan sovellusmahdollisuuksia ja jatkotutkimuksen aiheita.

2 SUOMEN KIELEN OPPIMINEN SISÄÄNTULOAMMATISSA

2.1 Maahanmuuttajien työmarkkina-asema ja siihen vaikuttavat tekijät

Suomalaiset työmarkkinat ovat hyvin monokulttuuriset. Työn saaminen Suomessa edellyttää useimmiten suomen kielen taitoa, Suomessa hankittua työkokemusta ja mieluiten myös suomalaista koulutusta. (Antikainen 2010: 179.) Ammattitaito on usein kulttuurisidonnaista, joten toisessa maassa hankittua koulutusta tai työkokemusta ei ole välttämättä helppo siirtää maasta toiseen (Forsander–Ekholm 2001: 64). Esimerkiksi EU- ja ETA-maiden ulkopuolella suoritetuille tutkinnoille täytyy tehdä rinnastamis- tai tunnustamispäätökset, ennen kuin ne ovat päteviä Suomessa. Pätevytymisprosessi voi olla pitkä ja vaatia esimerkiksi täydentäviä opintoja, mikä vaikeuttaa korkeasti koulutettujen työllistymistä. (Kyhä 2006: 2.) Maahanmuuttajat työllistyvätkin useimmiten aluksi ammattitaitoaan ja koulutustaan vastaamattomaan työhön, jossa kielitaito- ja koulutusvaatimukset ovat vähäiset. Omalle alalle työllistyminen vie maahanmuuttajalta keskimäärin viidestä seitsemään vuotta. (Forsander–Alitolppa-Niitamo 2000: 22, 69.)

Sisäasiainministeriön raportin (2009) mukaan maahanmuuttajien työttömyys on noin kolminkertaista suomalaisväestöön verrattuna. Vuonna 2007 maahanmuuttajien työttömyysaste oli 22 prosenttia ja työllisyysaste 50 prosenttia. Työttömänä olevien lisäksi myös työssä käyvien maahanmuuttajien työmarkkina-asema on huonompi kuin suomalaisten, sillä heillä on keskimäärin alhaisemmat palkkatulot ja enemmän epävakaita työsuhteita. (Arajärvi 2009: 2, 19.) Yleistä on myös pätkätöiden ja työttömyys- ja koulutusjaksojen nopea vaihtelu (Forsander 2002: 276). Työministeriön raportissa (Forsander–Alitolppa-Niitamo 2000: 44) kuvataan maahanmuuttajien olevan usein ”jalka oven välissä työmarkkinoille” eli odottamassa joko uuden pätkätöiden tai työvoimapolitiittisen koulutuksen alkamista. Lisäksi suurin osa tekee osa-aikaista työtä. Vakaassa työsuhteessa on vain pieni vähemmistö, esimerkiksi maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa tutkineen Forsanderin (2002: 175) laajasta otoksesta vain 5 %. Forsanderin (2002) tutkimuksen jälkeen vakituisten työsuhteiden määrä on tosin saattanut nousta, sillä työtilanne on Arajärven (2009: 19) mukaan parantunut 2000-luvulla.

Maahanmuuttajien työmarkkina-asema selittyy sekä maahanmuuttajien resursseilla että yhteiskunnan rakenteilla. Myös verkostoituminen ja verkostojen hallinta on tärkeää etenkin työssä etenemiselle. (Forsander–Ekholm 2001: 64–65.) Työmarkkina-asemaan vaikuttavat merkittävästi Suomessa hankittu työkokemus, suomen kielen taitotaso ja asumisaika Suomessa. Työllis-

tymisen reunaehtoina on työntekijän kelpoisuus suhteessa taloudellisiin suhdanteisiin, ammattialaan ja työtehtäviin. Kelpoisuus voi olla formaalia tai informaalia. Formaalilla kelpoisuudella tarkoitetaan maahanmuuttajien kohdalla erityisesti työelämän kielitaitoa ja suomalaisen työelämän vaatimuksia vastaamaan päivitettyä koulutusta. Informaali kelpoisuus on vaikeammin määriteltävä kokonaisuus, johon sisältyvät sekä työkokemus Suomessa että inhimillinen pääoma, kuten sosiaaliset taidot, kulttuurinen kompetenssi sekä asenteet ja persoona. Joskus työpaikan kulttuuriin sopivaa asennetta arvostetaan jopa enemmän kuin ammattitaitoa. (Forsander–Alitolppa–Niitamo 2000: 45, 67–73).

Arajärven (2009) mukaan maahanmuuttajien työllistymisen ongelmat liittyvät joko itse maahanmuuttajaan, työvoimapalveluihin tai työnantajiin, työyhteisöön ja työolosuhteisiin. Maahanmuuttajien keskeisiä ongelmia ovat riittämätön kielitaito, koulutuksen puute ja epätietoisuus siitä, kuinka omaa työtilannetta olisi järkevintä parantaa. Työnantajat saattavat pelätä maahanmuuttajien aiheuttavan ylimääräisiä kustannuksia, epäillä kielitaidon ja ammattitaidon riittävyyttä tai syrjiä ulkomaalaistaustaisia työnhakijoita. Kotouttamista ja työllistämistä pitäisi Arajärven mielestä nopeuttaa, koska maahanmuuttajilla on yleensä korkea motivaatio siirtyä nopeasti työelämään. Hidas työllistyminen voi aiheuttaa turhautumisen tunteita ja kokemuksen yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisestä. (Arajärvi 2009: 80–81, 113.)

Forsanderin (2002: 277) mukaan taloudellisen tilanteen vaihtelut kohdistuvat ensimmäiseksi ulkomaalaisiin: he pääsevät viimeisenä sisään työpaikkoihin ja joutuvat niistä ensimmäisinä ulos. Esimerkiksi Tiilikaisen (2008: 97) haastattelemat maahanmuuttajanaiset kertoivat joutuneensa 90-luvun laman aikaan lomautetuiksi ensimmäisinä. Työtilanteen parannuttua 2000-luvulla suuri osa maahanmuuttajista on työllistynyt suoraan tai hakeutunut opintoihin (Arajärvi 2009: 19). Oletettavasti myös talouden taantuma vuonna 2009 vaikutti työnantajien halukkuuteen palkata maahanmuuttajia (Rouhuvirta 2011: 61). Maahanmuuttajia palkataan etenkin työvoimapulasta kärsiville aloille, joihin ei muutoin riitä tarpeeksi työntekijöitä. Silloin syynä palkkaamiselle ei ole erityisosaaminen vaan työntekijän tarve. Työnantajat kokevat erilaisuuden yleensä riskiksi eivätkä resurssiksi, joten ulkomaalaisuus ei ole työnantajan näkökulmasta useinkaan lisäarvo. Työnantajat palkkaavat mieluiten pitkään maassa asuneita maahanmuuttajia, jotka ovat ehtineet sopeutua suomalaiseen kulttuuriin. (Forsander–Alitolppa–Niitamo 2000: 57, 70, 72.)

2.2 Sisääntuloammatit porttina suomalaisille työmarkkinoille

2.2.1 Sisääntuloammatti välivaiheena

Ensimmäinen työpaikka Suomessa on ensisijaisen tärkeä, koska se avaa ovia eteenpäin suomalaisilla työmarkkinoilla (Holm ym. 2008). Sisääntuloaloilla työsuhteet ovat tyypillisesti epävakaita ja tarvittavat resurssit jollain tavoin rajattuja. Joko kieli- ja ammattitaitovaatimukset ovat alhaiset tai ammatti on *etnospesifi* eli etnisen kulttuurin ja kielen hallintaan perustuva. Etnospesifejä ammatteja ovat esimerkiksi oman äidinkielen opettajan ja asioimistulkin tehtävät, jotka ovat syntyneet kotouttamis- ja maahanmuuttajapalveluiden myötä. (Forsander 2002: 43.)

Yleisimmät sisääntuloammatit ovat palvelualoilla, joilla on paljon matalapalkkaisia suoritustason työtehtäviä ja väliaikaisia tai osa-aikaisia työsuhteita – siis aloilla, joilta myös monet suomalaiset nuoret saavat ensimmäisen työpaikkansa (Forsander 2002: 154–155). Tyypillisiä sisääntuloaloja Suomessa ovat siivous- ja ravintola-ala, joilla työskentelevillä maahanmuuttajilla on keskimääräistä heikompi koulutus. Työministeriön tutkimukseen (2000) haastatellut siivoajat arvioivat myös kielitaitonsa selvästi heikommaksi kuin muilla aloilla työskentelevät. Siivoaminen on Suomessa heikosti palkattua ja arvostettua työtä, josta siirrytään muihin tehtäviin kielitaidon ja kokemuksen kartuttua. Myös myyjän työstä on tulossa sisääntuloammatti, josta siirrytään mahdollisuuden tarjoutuessa joko muihin töihin tai opiskelemaan. (Forsander–Alitolppa–Niitamo 2000: 14, 19, 22–24.) Maahanmuuttajat työllistyvät Suomessa enimmäkseen naisvaltaisille aloille, jotka ovat kulttuurissamme vähemmän arvostettuja kuin miehille tyypilliset ammatit (Tiilikainen 2008: 10). Esimerkiksi maahanmuuttajasiivoajista noin 80 % on miehiä (Forsander–Alitolppa–Niitamo 2000: 23), vaikka siivous on Suomessa naisvaltainen ala. Sisääntuloammattien yleisyys näkyy myös tilastoissa: vuonna 2009 vieraskielisten yleisimmät ammatit olivat siivoaja, myyjä ja tarjoilija (Tilastokeskus 2009).

Sisääntuloammateissa työskentelevät kokevat työnsä välivaiheeksi ja haluavat edetä itselleen mieluisampaan työhön, kun se on mahdollista. Eteneminen korkeampiin työtehtäviin voi kuitenkin olla hyvin hankalaa. Forsanderin väitöstutkimuksen (2002) perusteella koulutus, työkokemus ja kielitaitokaan eivät välttämättä riitä uralla etenemiseen. Maahanmuuttajataustaisilta työntekijöiltä edellytetään myös sosiaalista ja kulttuurista osaamista – on oltava tietoa oikeista asioista, osattava oikeanlaista kieltä ja tunnettava oikeanlaisia ihmisiä (Forsander 2002: 154–155, 276). Sisääntuloammatti on usein hankittu muiden maahanmuuttajien avulla, mutta omalle alalle

työllistymisessä auttavat eniten valtaväestön verkostot ja etenemisessä tarvitaan usein myös työhallinnon tukitoimia (Forsander–Alitolppa–Niitamo 2000: 25, 74). Suuri osa työpaikoista ei tule julkiseen hakuun vaan välittyy sosiaalisten verkostojen kautta. Pätevätkin maahanmuuttajat jäävät usein valtaväestön epävirallisten verkostojen ulkopuolelle etenkin maassa oleskelun alkuvaiheessa, mikä vaikeuttaa heidän työllistymistään. Sisääntuloammatissa voi kuitenkin hankkia suhteita suomalaisiin, mikä edesauttaa omaa koulutusta vastaaviin tehtäviin työllistymistä myöhemmin. (Forsander–Ekholm 2001: 65, 71, 73.)

Sisääntulotyöt saattavat olla maahanmuuttajille urakehityksen luonnollinen alkuvaihe samaan tapaan kuin valtaväestölläkin. Toisaalta ne voivat jäädä vastoin työntekijöiden tahtoa pysyviksi, jos mahdollisuuksia edetä laajemmille työmarkkinoille ei ole. Etnisten ryhmien syrjintä työmarkkinoilla voi johtaa työmarkkinoiden lohkoutumiseen. Vaarana on, että maahanmuuttajia aletaan Suomessakin pitää toisen luokan halpana työvoimana, joka joustaa työehdoissa ja -eduissa. (Forsander–Ekholm 2001: 70–71.) Maahanmuuttajien määrä suomalaisilla työmarkkinoilla on vielä niin vähäinen, ettei mikään ala ole muodostunut ainakaan vielä vahvasti ulkomalaisalaksi. Kuitenkin pääkaupunkiseudulla esimerkiksi kuljetus- ja siivousalalla maahanmuuttajatyöntekijöiden osuus työvoimasta on jo merkittävä. (Väänänen ym. 2009: 21.)

2.2.2 Afrikkalaiset maahanmuuttajat sisääntuloaloilla

Tämän tutkielman tutkimushenkilöt ovat kotoisin Saharan eteläpuolisesta Afrikasta. Eteläisestä Afrikasta Suomeen tulleet ovat suuri ja heterogeeninen joukko: heissä on pakolaisia, Suomen kansalaisten perheenjäseniä ja opiskelemaan tulleita. Forsander (2002) on tutkinut tilastollisia ja laadullisia menetelmiä yhdistellen vuonna 1989–93 Suomeen tulleita maahanmuuttajia, joista 6 % on Somaliasta ja 3 % muualta eteläisestä Afrikasta. Somaliasta tulleet ovat enimmäkseen pakolaisia, mutta muualta eteläisestä Afrikasta tulleiden yleisin oleskeluperuste Suomessa on opiskelu. Kansalaisuusryhmittäin tarkasteltuna tämä eteläisten afrikkalaisten joukko on keskittynyt työmarkkinoilla siivous- ja postinjakoalalle. Heillä on selvä ristiriita koulutustason ja yleisimpien ammattialojen välillä, koska hyvästä koulutuksesta huolimatta harvat työllistyvät asiantuntijoiksi. Ilmiö selittyy osittain heikolla kielitaidolla, joka estää korkeasti koulutettuja saamasta koulutustaan vastaavaa työtä. Toisaalta syynä voi olla myös ihonväristä johtuva syrjintä, jonka vuoksi työnhaku saattaa tyssätä jo rekrytoinnin alkuvaiheessa. (Forsander 2002: 105–109, 163–164.)

Makkosen tutkimusraportin (2001: 42–43) mukaan afrikkalaiset kohtaavat erityisen paljon syrjintää Suomessa. Jaakkolan (2005: 69) asennetutkimuksissa suomalaiset suhtautuivat varauksellisimmin meitä köyhemmistä maista tuleviin, ulkonäöltään ja kulttuuriltaan suomalaisista eroaviin maahanmuuttajiin. Myös työmarkkina-asema on heikoin kulttuurisesti ja kielellisesti kaukaisista maista tulleilla (Kyhä 2012: 18). Työnantajan asettamat kielitaitovaatimukset eivät välttämättä ole työn suorittamisen kannalta oleellisia vaan voivat joissain tapauksissa olla keino rajata maahanmuuttajat pois työntekijöiden joukosta (Forsander–Ekholm 2001: 73). Saattaa siis olla, että myös työnantajien ennakoasenteet heikentävät afrikkalaisten työmarkkina-asemaa.

2.2.3 Siivous ja puhtaanapito yleisenä sisääntuloalana

Tähän tutkimukseen osallistuneet maahanmuuttajat työskentelevät kaikki siivous- ja puhtaanapitoalalla joko siivousfirmoissa tai pesulassa. Maahanmuuttajien osuus puhtauspalveluissa kasvaa nopeasti. Monissa paikoissa siivouspalvelut on ulkoistettu ja kilpailutettu, mikä on ajanut siivousyritykset vaatimaan työntekijöiltään enemmän työtä lyhyemmässä ajassa. Siivoustyön tuottavuutta on hankala nostaa, koska kuluista suurin osa on palkkakuluja. Palkkataso on vain hieman sosiaalisia tulonsiirtoja korkeampi. Näistä seikoista johtuen suomalainen kantaväestö ei ole enää kovin kiinnostunut siivoustyöstä, ja monelle maahanmuuttajalle avautuu mahdollisuus työllistyä siivousalalle. (Trux 2000: 271–272.) Siivousalalla työskentelee myös korkeasti koulutettuja maahanmuuttajia, jotka eivät ole onnistuneet saamaan työtä koulutusaltaltaan (Kyhä 2012: 20). Etenkin pääkaupunkiseudulla siivousyritysten työntekijöistä merkittävä osa on maahanmuuttajatyövoimaa: vuonna 2001 heitä oli jo noin viidennes (Forsander 2002: 154). Vuonna 2009 siivoaja oli vieraskielisten yleisin ammatti: siivoajina työskenteli yli 7000 vieraskielistä, mikä on noin 15 prosenttia kaikista siivoajista. Suhteellisesti suurempi osuus vieraskielisiä työskenteli vain kielen­tutkijoina, kääntäjinä ja tulkkeina. (Tilastokeskus 2009.)

Trux (2000) teki vuonna 1999–2000 tapaustutkimuksen ISS Suomi Oy:n siivousyrityksestä. Silloin yrityksessä oli 280 maahanmuuttajataustaista työntekijää, joista suurin osa oli miehiä. Tutkimuksen mukaan maahanmuuttajat rahoittavat siivoustyöllä esimerkiksi opintoja. Työskente­lyn motivaationa on palkan lisäksi mahdollisuus vaikuttaa omaan työhön, harjoitella työelämää ja sitoutua työhön vain osa-aikaisesti. Siivousyrityksissä on huomattu, että työntekijät, jotka pitävät siivousta vain välivaiheena työmarkkinapolullaan, ovat usein katkeria sosiaalisesta pudotukses-

taan. Työntekijän motivaation kannalta on tärkeää, että hänellä on selkeät tulevaisuudensuunnitelmat. Esimerkiksi opiskelijat työskentelevät yleensä tyytyväisemmin sisääntuloaloilla, koska heillä on selkeä tavoite työllistyä omalle alalleen valmistumisensa jälkeen. (Trux 2000: 273–277.)

Tapaustutkimuksessa havaittiin viitteitä etnisen hierarkian syntymisestä. Tutkimuksen perusteella vaikuttaa, että halutuimmat siivoustehtävät menevät suomalaisille työntekijöille, keskiraskaat jakautuvat useille kansalaisuuksille ja raskaimmat tehtävät afrikkalaisille. Tulos on vain viitteellinen eikä yleistettävissä. Mikäli etnisiä hierarkioita kuitenkin on syntymässä maahanmuuttajille yleisillä sisääntuloaloilla laajemminkin, kasvattaa se varmasti katkeruutta raskaimpia tehtäviä tekevien keskuudessa. (Mts.: 281.)

2.3 Työelämän kielitaitovaatimukset Suomessa

Kielitaito on koulutuksen ja ammattitaidon ohella osa inhimillistä pääomaa, jota tarvitaan työhaussa ja työssä (Forsander 2002: 185). Riittävä kieli- ja viestintätaito on osa ammatillista osaamista (Kantelinen–Keränen 2005: 151). Kielitaito määrittää, millaista työtä voi tehdä ja millaisia työtehtäviä saa tehtäväkseen (Bergbom–Giorgiani 2007: 66). Tarnanen ja Suni (2005) muistuttavat, ettei kielitaidon riittävyyden arviointi ole yksinkertaista, sillä siihen vaikuttavat kielitaidon määritelmä ja arvioijan näkökulma. Maahanmuuttajan käsitykset kielitaitonsa riittävyydestä voivat olla ristiriitaiset työelämän vaatimusten kanssa – työssä selviytyminen vaatii kielitaidolta enemmän kuin moni muu arkielämän tilanne. (Mts.: 18–21.)

Työministeriön raportissa (2009) otetaan kantaa työelämässä tarvittavaan kielitaitoon. Sen mukaan on tärkeää saavuttaa sellainen kielitaito, jota tarvitaan erilaisissa työtilanteissa selviytymiseen. Kielitaitovaatimukset on mitoitettava jokaiseen ammattiin erikseen, koska esimerkiksi palvelualoilla tarvitaan erilaista kielitaitoa kuin hoiva-alalla. Työntekijältä ei voida edellyttää äidinkielen-tasosta kielitaitoa. (Arajärvi 2009: 85–86.) Joillekin ammattialoille on määritelty suomen kielen vähimmäistaitotaso Eurooppalaisen viitekehyksen (ks. EVK 2003) tai yleisten kielitutkintojen (YKI) mukaan. Esimerkiksi EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevien sairaanhoitajien ja lääkäreiden on suoritettava hyväksytysti yleisen kielitutkinnon keskitason tutkinto (tasot 3–4), jotta he saisivat laillistetun pätevyyden harjoittaa ammattiaan Suomessa (Valvira 2011). Taso 3 on myös vähimmäisvaatimus Suomen kansalaisuuden saamiseksi, ja se vastaa käytännössä Eurooppalaisen viitekehyksen taitotasoa B1, joka on myös suomi toisena kielenä -

oppimäärän tavoitetaso peruskoulun ja kotoutumiskoulutuksen päättyessä (OPH 2004: 98, 2012: 12). Kantelisen ja Keräsen (2005: 152) mielestä Eurooppalainen viitekehys sopii työelämässä tarvittavan kielitaidon määrittelyyn hyvin, koska sen näkökulma kielitaitoon ja kielenoppimiseen on toiminnallinen: työntekijät ovat sosiaalisia toimijoita, jotka käyttävät kieltä erilaisten tehtävien suorittamiseen. Useimmille aloille ei kuitenkaan ole erikseen määritetty alalla vaadittavaa kielitaitotasoa. Arajärven (2009: 22) mukaan taitotason 3 mukainen toiminnallinen kielitaito on riittävä useissa työtehtävissä toimimiseen. Kuitenkin useat asiantuntijat kuten kielikouluttajat pitävät tasoa 3 (B1) riittämättömänä tai ”ehdottomana miniminä” työelämään (Tarnanen–Pöyhönen 2011: 149). Tarnanen ja Pöyhönen (mts.: 149–150) peräänkuuluttavat eri ammattialojen ja työtehtävien kielitaitovaatimusten arvioinnin tueksi osuvia kriteereitä ja toisaalta kriteerien joustavuutta: kaikilla maahanmuuttajilla ole valmiuksia saavuttaa taitotasoa B1 kaikilla kielen osa-alueilla, ja sitä alhaisemmalla kielitaidolla tehdään jo monenlaisia töitä.

Suomessa työelämän kielitaitotarpeita on kartoitettu lähinnä vieraiden kielten kannalta; suomen kielen osalta tutkimus on vielä nuorta (Sunni 2010). Aihetta vieraiden kielten näkökulmasta tutkineen Härmälän (2008) mukaan ammatillinen kielitaito on erottamaton osa ammattitaitoa, sillä se sisältyy moneen alueeseen ammattiosaamisessa. Se on perustaito, joka korostuu eri tavoin eri työtehtävissä ja -ympäristöissä. Joissain ammateissa kielitaito on kommunikaatioväline, joissain se liittyy yhteistyötaitoihin ja toisissa se on tärkeää substanssiosaamista. (Härmälä 2008: 53). Sjöbergin (2004) mukaan kielitaidon riittävyys työelämässä mitataan kielitaidon toimivuuden eikä niinkään oikeakielisyyden kautta. Kielenkäyttäjän kannalta hänen kielitaitonsa on riittävä silloin, kun hän pääsee suhteellisen vaivattomasti viestinnällisiin tavoitteisiinsa. Jos tavoitteisiin pääseminen ei onnistu tai vaatii tulokseen nähden suhteettomia ponnisteluja, kielitaito koetaan riittämättömäksi. Tavoitteet vaihtelevat kielenkäyttäjän ja tilanteen mukaan. Työelämässä etenkin suulliset viestintätilanteet ovat usein hyvin konkreettisia, jolloin tavoitteisiin voidaan päästä ympäristön tuella, vaikka kielenaines olisikin rajallista. Heikkoa kielitaitoa voi paikata korvausstrategioilla ja havainnollistamalla, kuten kehonkielellä tai piirtämällä. Työyhteisön kielitaitovaatimukset tulee ottaa huomioon kielitaidon toimivuuden määrittelyssä, koska puutteellinen kielitaito voi aiheuttaa työyhteisössä toiminnan vaikeutumista, väärinkäsityksiä, työtehtävien kasaantumista kielitaitoisille ja vaativien viestintätilanteiden välttelyä. (Sjöberg 2004: 137–143.) Aina työyhteisön ja yksittäisen työntekijän käsitykset kielitaidon tasosta eivät kohtaa: esimerkiksi

Bergbomin ja Giorgianin tutkimuksessa (2007: 81) työkaverit arvioivat maahanmuuttajatyöntekijöiden kielitaidon heikommaksi kuin työntekijät itse.

Lopullisen päätöksen kielitaidon riittävydestä tekee yleensä työnantaja. Kokkonen (2007) tekee väitöstutkimusta työnantajien kielitaitokäsityksistä ja maahanmuuttajien suomen kielen taidon arvioinnista. Alustavien tulosten mukaan työnantaja arvioi työnhakijan kielitaitoa lähinnä työnhakupuhelun ja haastattelutilanteen eikä niinkään kielitaitotodistusten perusteella. Kielitaidolla on haastattelutilanteessa kaksoistehtävä, koska se on sekä viestinnän väline että arvioinnin kohde. Työnantaja arvioi kielitaitoa eri kriteerein kuin kieltenopettaja tai koulutettu kielitaidon arvioija: hän keskittyy kommunikaatioon muodollisen kielitaidon sijaan eikä aina erota kielitaitoa työntekijän muusta kompetenssista. Aksentti vaikuttaa arvioon muita kielitaidon osa-alueita korostuneemmin etenkin asiakaspalvelualueilla, koska osa asiakkaista saattaa työnantajien käsitysten mukaan suhtautua negatiivisesti poikkeavaan ääntämiseen. (Kokkonen 2007: 253, 259.)

Holmin, Hopposen ja Lahtisen tutkimuksessa (2008: 33) oman arvionsa mukaan hyvin suomea osaavista 78 % oli työssä ja heikosti osaavista 47 %. Holmin ym. mukaan hyvä suomen kielen taito avaa ovet laajemmille työmarkkinoille mutta toisaalta heikko kielitaito ei ole ratkaiseva este työllistymiselle. Taloustieteellisissä tutkimuksissa maahanmuuttajien matalaa palkkaa selitetään kielitaidon puutteilla: kielitaidon ajatellaan korreloivan tuottavuuden kanssa, joten maahanmuuttajat saavat työpanoksestaan heikomman vasteen kuin valtaväestö (Forsander 2002: 185). Söderqvistin (2006: 286) teettämässä kyselytutkimuksessa reilu neljäsosa työnantajista (N=635) kertoi suomen kielen taidon vaikuttavan palkkaukseen. Kielitaito vaikuttaa siis monin tavoin maahanmuuttajan työllistymiseen, työmarkkina-asemaan ja uralla etenemiseen.

Työnantajat eivät arvosta suomen kielen taitoa ainoastaan kommunikatiivälaineena, vaan se voi viestiä myös maahanmuuttajan halusta sitoutua työhönsä ja suomalaiseen yhteiskuntaan (Paananen 1999: 127). Jaakkolan (2000: 123) mukaan suomen kielen taito on työnantajille osoitus työntekijän luotettavuudesta. Yleensä suomalaisten työntekijöiden työelämän kielitaitoon liitetään toisen kotimaisen ja vieraiden kielten osaaminen, mutta maahanmuuttajalla ennen kaikkea suomen kieli. Myös ruotsin ja englannin kielen osaamiseen saatetaan kiinnittää huomiota, mutta muuta kielitaitoa ei julkisessa keskustelussa tai käytännön tasolla juuri huomioida. (Tarnanen ym. 2010: 60). Monipuolista kielitaitoa ei arvosteta, vaikka maahanmuuttajataustaisen työntekijän eduiksi voisi laskea juuri oman kulttuurinsa ja kieltensä tuntemuksen. Samansuuntaisiin tuloksiin päätyivät myös Forsander ja Alitolppa-Niitamo (2000: 14), joiden tutkimukseen haastateltujen

maahanmuuttajien mukaan vain suomen kielen taito oli vaikuttanut työnsaantiin – joskin suurin osa heistä työskenteli aloilla, joissa menestymiseen laajalla kielitaidolla ei ollut suurta merkitystä.

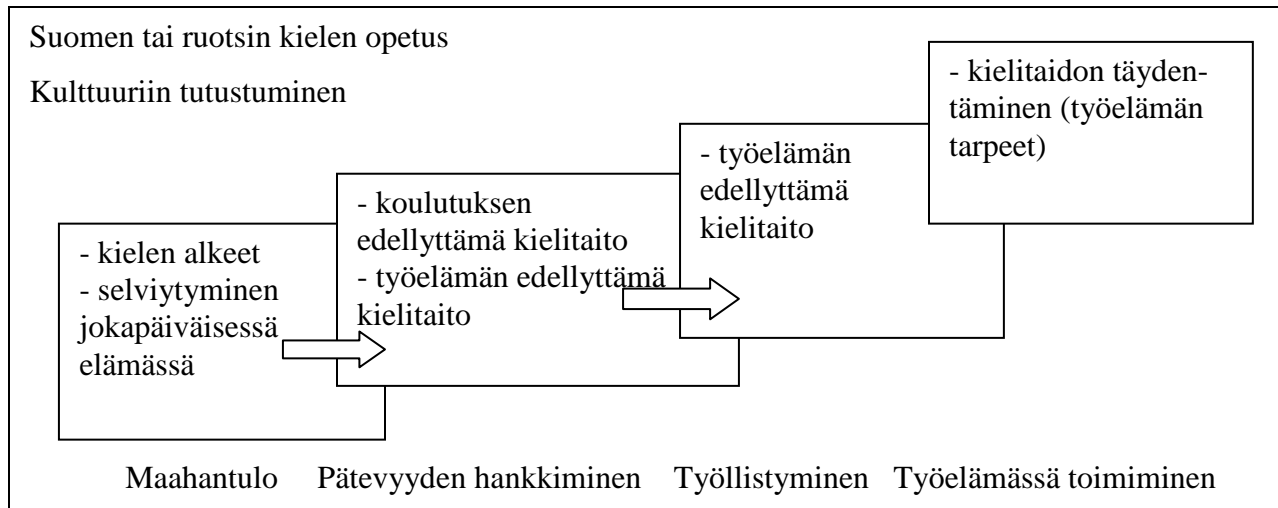
Työelämän portinvartijoina toimivat työnantajat, viranomaiset ja työmarkkinajärjestöt, joilla on valtaa arvottaa työnhakijoiden pätevyyttä. He määrittävät, miten työnhakijan kielitaito ja etninen alkuperä vaikuttavat rekrytointiin. (Forsander 2002: 174.) Työnantajat perustelevat kielitaitovaatimuksia esimerkiksi muun työyhteisön huonolla kielitaidolla, asiakkaiden vaatimuksilla ja työturvallisuustekijöillä (Söderqvist 2005: 11). Työterveyslaitoksen tutkimuksen mukaan työtaturmia sattuu maahanmuuttajille kuitenkin vähemmän kuin suomalaisille (Salminen 2007: 140). Työnantajien kielitaitovaatimukset ovat toisinaan kohtuuttomia: työhön pääsemiseksi edellytetään usein lähes äidinkielen tasoista suomen kielen taitoa (esim. Tiilikainen 2008: 99, Ahmad 2010). Kielitaidon puutteellisuus voi toimia tekosyynä, jonka varjolla kuka vain muu kuin suomalainen voidaan jättää valitsematta työhön (Martin 2002: 47).

2.4 Toisen kielen oppiminen työssä

Työtä pidetään keskeisenä tekijänä suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutumisessa ja suomen kielen oppimisessa (ks. esimerkiksi Tiilikainen 2008: 79). Tarnasen ym. (2010: 68) tutkimuksessa työssä käyminen korreloi tilastollisesti YKI-tutkinnon korkeampien kielitaitotasoarvioiden kanssa. Työskentely voi edesauttaa ottamaan haltuun kielitaitoa, joka vastaa yhteiskunnan ja työelämän vaatimukseen – ja toisaalta hyvällä kielitaidolla pääsee todennäköisemmin työelämään. Kielenoppimisen kannalta merkitystä on myös sillä, millaista työtä tekee. Työministeriön tutkimuksessa (Forsander–Alitolppa–Niitamo 2000: 45) todettiin kielitaidon ja työmarkkinamenestyksen yhteys: ammattitaitoaan vastaamattomassa työssä työskentelevät maahanmuuttajat arvioivat suomen kielen osaamisensa tyydyttäväksi tai välttäväksi, kun taas ammattitaitoaan vastaavassa työssä työskentelevillä oli mielestään joko hyvä kielitaito tai ei suomen kielen taitoa lainkaan. Etenkin tiettyillä asiantuntija-aloilla on englanninkielisiä saarekkeita, joilla voi pärjätä ilman suomen kielen taitoa (Forsander 2002: 190).

Arajärvi esittää sisäasianministeriön raportissa (2009: 108) mallin maahanmuuttajan nelivaiheisesta kotoutumispolusta, johon kielen ja kulttuurin oppiminen linkittyvät keskeisesti. Mallin (kuvio 1) mukaan maahantulon jälkeen on ensin tarpeen hankkia alkeiskielitaito, jolla selviydytään jokapäiväisessä elämässä. Vasta alkeiskielitaidon päälle rakennetaan koulutuksen ja työ-

elämän edellyttämä kielitaito, jonka jälkeen työllistyminen mahdollistuu. (Arajärvi 2009: 108.) Mallin esittämässä tapauksessa maahanmuuttajalla on siis aikaa ja mahdollisuus hankkia ensin peruskielitaito työvoimapolitiittisessa kotoutumiskoulutuksessa, jonka jälkeen hän suuntaa työelämään ja oppii työssä toimiessaan peruskielitaidon päälle rakentuvaa ammatillista kielitaitoa. Työperusteisesti Suomeen muuttaneiden tai kansainvälisten opiskelijoiden tilanne on kuitenkin aivan erilainen, koska he eivät kuulu kotoutumiskoulutuksen piiriin (Tarnanen–Pöyhönen 2011: 143).

Kuvio 1. Kielitaito maahanmuuttajan kotoutumispolulla (Arajärvi 2009: 108)

Kotoutumiskoulutuksen tarkoituksena on antaa maahanmuuttajille sellaiset kielelliset ja kulttuuriset valmiudet, jotka riittävät jokapäiväisessä elämässä suoriutumiseen, työelämässä toimimiseen ja jatko-opinnoissa pärjäämiseen (Tarnanen–Pöyhönen 2011: 143). Koska kotoutumiskoulutus on kuitenkin suunnattu vain työttömille maahanmuuttajille (mts.), Suomeen opiskelemaan tai työskentelemään tulleiden on hankittava kielitaitoa työn tai opintojen ohessa. Vaikka työnantajat tiedostavat kielitaidon tärkeyden, he eivät ole välttämättä valmiita panostamaan kielikoulutukseen (Bergbom–Giorgiani 2007: 79). Muualta tulleiden työntekijöiden on siis useimmiten hankittava kielitaitoa joko yksityisillä kielikursseilla tai itsenäisesti opiskelemalla.

Opiskelemaan tulleiden tilanne on parempi, koska oppilaitokset tarjoavat yleensä ainakin joitain suomen kielen kursseja, vaikka ammattiopetus olisi englanniksi. Kielikursseja sisältyy opintoihin kuitenkin vain rajallisesti, joten ne eivät vastaa laajuudeltaan kotoutumiskoulutusta. Kun opinnot aloitetaan alkeista, opiskelijalla on vain muutama vuosi aikaa saavuttaa työkielen taso ennen valmistumistaan – jos hänen tavoitteenaan ylipäänsä on työllistyä tehtäviin, joissa

suomi on työkielenä. Mikäli opiskelija sen sijaan osaa suomen kieltä jonkin verran jo opinnot aloittaessaan, sopivien kielikurssien puuttuminen saattaa asettaa esteeksi kielitaidon kehittämiseksi. Edistyneen tason opiskelijoille kursseja on tarjolla melko vähän. Eurooppalaisen viitekehysten tasoilla B2 ja C1 olevia opiskelijoita on yleensä ammattikorkeakoulussa niin vähän, että eri opiskelualojen opiskelijoille järjestetään yhteisiä edistyneen tason kielikursseja, jolloin oppisisältöjä ei voi rajata vain tietyn alan erityiskieleen, käytänteisiin ja tekstilajeihin. (Jäppinen–Komppa 2009: 61–62.) Koska työelämässä tarvittavan kieli- ja viestintätaidon hankkiminen opintojen aikana on haastavaa, jää suomea toisena kielenä käyttäville opiskelijoille todennäköisesti paljon opittavaa vielä valmistumisen jälkeenkin. Niinpä työssä oppiminen on heidän kannaltaan tärkeää.

Kotoutumiskoulutukseen ei ole lopullinen vastaus ammatillisen kielitaidon hankkimiseen. Suurin osa kotoutumiskoulutukseen osallistuneista maahanmuuttajista haluaisi opiskella lisää suomen kieltä vielä työt aloitettuaankin. Työterveyslaitoksen teettämässä tutkimuksessa (Bergbom–Giorgiani 2007: 79) alle 5 vuotta Suomessa asuneista jopa 98 % oli halukkaita opiskelemaan lisää suomea ja yli 16 vuotta Suomessa asuneistakin vielä 65 %. Tutkimuksessa mukana olleista 17 työpaikasta yhdessäkään ei kuitenkaan järjestetty suomen kielen opetusta. Vaikuttaa siltä, että työssäkäyvien kielenoppiminen on edelleen enimmäkseen epämuodollisten oppimistilanteiden varassa. Työajan ulkopuolella ei välttämättä riitä aikaa, energiaa ja motivaatiota opiskella kieltä, joten oppiminen työajalla on tärkeää.

Työssä oppimisen tutkimus on kasvatustieteissäkin melko nuori tutkimusalue (Tynjälä ym. 2007: 258), ja kielentutkimuksen alalla sitä on tarkasteltu sitäkin vähemmän. Aikuiskasvatustieteessä työssä oppimista tutkitaan nykyään sosiaalisena ilmiönä (Tynjälä ym. 2007: 258) ja osana ammatillisuutta ja ammatillista identiteettiä (ks. Eteläpelto ym. 2007). Samansuuntaiset näkökulmat ovat lähtökohtana myös Suomi työkielenä -hankkeessa, jossa tarkastellaan työelämän kielitaitovaatimuksia ja suomen kielen oppimista työssä (Suomi työkielenä 2011). Työssä tarvittavan kielen oppimista on tarkasteltu esimerkiksi sosiaalisen tuen ja yhteisön jäseneksi pääsemisen näkökulmista (ks. Suni 2010). Oppimisen kannalta merkityksellisiä ovat sellaiset viestintätilanteet, jotka mahdollistavat oppimisen ja kielellisen toiminnan. Oppija käyttää ja oppii kieltä osallistumalla työyhteisön toimintaan muiden tuella. Työkaverit tarjoavat tuen ja avun lisäksi myös konkreettisia ilmauksia, joita voidaan ottaa käyttöön työssä. Työkavereiden lisäksi esimerkiksi asiakkaat, potilaat ja oppilaat voivat olla tukena suomen kielen oppimisessa. (Suni 2010: 55.)

Myös Tiilikaisen (2008: 79, 86–88) haastattelemat maahanmuuttajanaiset korostivat työn merkitystä kielen oppimisessa. He kuvasivat suomen kielen taidon olevan ehdoton edellytys työhön pääsemiselle mutta kertoivat kielitaitonsa toisaalta kehittyneen huomattavasti nimenomaan työn alkamisen jälkeen. Kielen opiskelu työn ohessa koettiin rankaksi, koska työajalla sille ei yleensä ole aikaa. Naiset pitivät työtä tärkeänä myös kotoutumisen ja verkostoitumisen kannalta, koska suomalaisiin on vaikea tutustua työn ulkopuolella.

Kielenoppimista on tutkittu paljon formaalissa koulutuksessa. Tässä tutkielmassa keskitytään työympäristöön informaalisena oppimisympäristönä. Beckettin ja Hagerin (2002: 115) mukaan työpaikalla tapahtuva informaalin oppiminen tapahtuu käytännön tilanteissa, joissa oppiminen ei ole päätavoite. Oppiminen on kontekstuaalista ja toiminta- tai kokemuseräistä eivätkä sitä ohjaa opettajat tai kouluttajat – yksilöt suuntautuvat itse oppimiseen. (Mts.: 115.) Myös ammatillisen kielitaidon oppimista voidaan tarkastella informaalin oppimisen tunnusmerkkien avulla. Koska ammatillinen kielitaito kietoutuu tiiviisti työtilanteisiin, joissa kielitaitoa tarvitaan, tapahtuu oppimista kontekstuaalisesti työskentelyn ohessa. Kontekstiin liittyy fyysisen paikan lisäksi useita työpaikkaan liittyviä tekijöitä, kuten normit, käytänteet, työskentelykulttuuri, työpaikalla käytettävä teknologia ja sosiaalinen ympäristö (mts.: 116). Yksilön on itse suuntauduttava kielenoppimiseen, koska työpaikalla harvoin on ohjaajaa tai opettajaa, joka systemaattisesti ohjaisi oppimisjärjestystä. Oppiminen ei kuitenkaan ole täysin itsenäistä vaan tapahtuu työyhteisön tuella ja yhteistoiminnassa esimerkiksi työkavereiden tai asiakkaiden kanssa (ks. Suni 2011a: 18–19). Päätavoitteena on usein suoriutua työtehtävistä eikä oppia kieltä. Työtehtävissä opitaan samalla niitä kielellisiä toimintoja, joita niistä suoriutuminen edellyttää.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

3.1 Sosiokognitiivisuus: kielenoppimisen sosiaalisuus ja kognitiivisuus

Kuten Laihiala-Kankainen (1993) osoitti väitöstutkimuksessaan, formalistinen ja funktionaalinen traditio ovat vuorotelleet kielenopetuksen valtavirtana. Nimiensä mukaisesti formalistit keskittyvät tarkastelemaan kielen muotoa ja funktionalistit merkitystä. Nyt toisen kielen oppimisen tutkimuksessa on Blockin (2003) mukaan meneillään sosiaalinen käänne, joka korostaa kielen funktionaalisuutta: kielenkäyttöä, merkitystä ja kielen oppimisen sosiaalista luonnetta.

Sosiaalisen käänteen myötä myös kognitiota on alettu tarkastella yhä enemmän sosiaalisesta näkökulmasta. Kielenoppimisen tutkimuksessa on meneillään kognitiivisen tutkimuksen uusi aalto, jossa kognitiivisuuden ja sosiaalisuuden tiukka vastakkainasettelu on kaatunut (Meskill–Rangelova 2000). Niinpä kognitiotakin voidaan tarkastella nykyään myös osin sosiaalisena ilmiönä, joka muotoutuu ja muokkautuu jatkuvasti vuorovaikutuksessa ulkomaailman kanssa. Kielenoppiminen on tämän näkökulman mukaan sekä yksilöllinen että sosiaalinen prosessi: oppiminen on kognitiivista mutta tapahtuu osallistumalla sosiaaliseen toimintaan (Dufva ym. 2011: 30). Sosiokognitiivisesti ajatellen kieli ja kielenoppiminen ovat pohjimmiltaan sosiaalisia ja kognitiivisia ilmiöitä; sosiaalinen ja kognitiivinen toiminta eivät siis ole toisistaan irrallisia eikä kah-tiajakoa niiden välillä kannata tehdä (Atkinson 2002: 534, 537).

Sosiokognitiivisuus on verrattain uusi kielentutkimuksen suuntaus, mutta vastaavanlaisia ajatuksia kielestä ja sen oppimisesta on esitetty jo varhaisemmissa suuntauksissa. Sosiokognitiivisia näkökulmia on varsinaisen sosiokognitiivisuuden (Atkinson 2002, Batstone 2010) lisäksi esimerkiksi sosiokulttuurisissa suuntauksissa (Vygotski 1978, Lantolf–Thorne 2006), dialogisudessa (Bahtin 1981, Vološinov 1986), systeemissä ajattelutavoissa (Järvilehto 1998) ja ekologisissa teorioissa (Gibson 1979, van Lier 2004). Tämän tutkimuksen viitekehyksenä ovat erityisesti dialogiset ja sosiokulttuuriset sosiokognitiiviset näkökulmat.

Meskill ja Rangelova (2000) vertailevat artikkelissaan sosiokognitiivista ja kognitiivista näkökulmaa toisen kielen oppimiseen. Molemmat tutkimussuuntaukset tarkastelevat mielen toimintaa, mutta sosiokognitiivisuus painottaa enemmän kognition ja kontekstin vuorovaikutusta. Kognitiotiede on perehtynyt mielen neurofyysiseen toimintaan ja sosiokognitiivisuus kognitiivisen toiminnan sosiaalisen puolen selittämiseen. Sosiokognitiivisesta näkökulmasta kielenoppija on dialogisessa vuorovaikutuksessa sosiaalisen kontekstin kanssa. Oppimisen tutkimuksessa kes-

kitytään oppimisprosessin sosiaaliseen, diskursiiviseen ja affektiiviseen puoleen. Kielen oppiminen sijoittuu aina johonkin kontekstiin, jossa oppija toimii, on vuorovaikutuksessa ja sisäistää asioita. Sosiokognitiivisessa viitekehyksessä merkitykset nähdään dynaamisina: ne muodostetaan, torjutaan ja otetaan haltuun vuorovaikutuksessa. (Meskill–Rangelova 2000: 1, 4, 7.)

Hajautetun tai jaetun kognition (engl. *distributed cognition*) käsite korostaa kognition sosiaalisuutta. Ajatus tietoisuuden sosiaalisesta alkuperästä jaetaan myös sosiokulttuurisissa ja dialogisissa suuntauksissa. Jo Vygotski (1978: 57) korosti kaikkien toimintojen ihmisen kulttuurisessa kehityksessä esiintyvän ensin sosiaalisella ja vasta sisäistämisen jälkeen yksilöllisellä tasolla. Tosin sosiokognitiivisesta näkökulmasta kieli ei koskaan ole täysin sisäistetty siten, että se sijaitisi sisäistämisen jälkeen vain yksilön mielessä – kielellä on aina myös sosiaalinen ja jaettu puolensa (Atkinson 2002: 538). Siinä mielessä dialoginen käsitys yksilön ja maailman jatkuvasta dialogista täydentää kuvaa kielen ja mielen sosiaalisesta alkuperästä. Vološinovin (1986: 39) mukaan yksilön kognitio ja sosiaalinen maailma ovat vastavuoroisessa suhteessa ja vaikuttavat toinen toisiinsa. Dialogisen näkökulman mukaan kognitiiviset toiminnot eivät sijoitu vain aivoihin eivätkä vain sosiaaliseen piiriin vaan emergoivat yksilön ja hänen ympäristönsä välisessä suhteessa (Aro 2009: 35). Yksilön tietoisuus muotoutuu Bahtinin (1984: 287) sanoin dialogissa ulkomaailman ja muiden kanssa:

I become conscious of myself and become myself only by opening myself for the other, through the other and with the help of the other. Most important acts, constituting self-consciousness, are defined by the relationship to other consciousness.

Tulen tietoiseksi itsestäni ja tulen itsekseni vain avaamalla itseni toiselle, toisen kautta ja toisen avulla. Tärkeimmät teot, jotka muodostavat itsetietoisuuden, määritellään suhteessa toiseen tietoisuuteen.

Sosiokognitiivisesti suuntautuneessa kielentutkimuksessa kognition sosiaalinen puoli on noussut uudestaan keskusteluun. Cowleyn (2005: 49) mukaan kognition jakaminen mahdollistaa tarkoituksenmukaisen ja johdonmukaisen yhteistoiminnan. Yhteisten ideoiden ja toiminnan tuottaminen mahdollistuu, kun kaikkien toimintaan osallistuvien jaettu kognitiivinen tieto toiminnasta on käytettävissä (Atkinson 2002: 530).

Atkinsonin (2002) mukaan kognitiiviset toiminnot ovat olennaisesti yhteydessä sosiaaliseen todellisuuteen. Osallistuessamme sosiaaliseen toimintaan käytämme konventionaalisia tapoja, jotka kantavat mukanaan sosiaalisesti syntyneitä merkityksiä. Atkinson käyttää sosiaalisesta kielellisestä teosta esimerkkinä tuntemattoman tervehdystä sunnuntaikävelyllä. Tervehdykseen liittyvät katsekontakti, hymy, ystävällinen äänensävy ja sosiaalisesti sovelias etäisyys vastaanot-

tajaan. Vastaanottaja tulkitsee toiminnon tervehdykseksi ja punnitsee tilanteeseen sopivan vastakaiun: suunnan, asennon, äänensävyä ja vastauksen. Tällaisten tekijöiden kognitiivinen prosessointi ei tapahdu vain ”päämme sisällä” – me toimimme ja prosessoimme omaa ja muiden toimintaa sosiaalisten käytänteiden kautta. Sosiaalisia vihjeitä ei siis tulkita pelkästään oman kognition varassa vaan merkitys muodostuu ja on upotettuna sosiaaliseen tilanteeseen. Merkityksiä on paitsi mielessämme myös maailmassamme. Tietoa on hajautettuna sosiaaliin tuotteisiin (kuten karttoihin ja kirjoihin), käytänteisiin (kuten esimerkissä tuntemattoman tervehtimisestä) ja välineisiin (kuten kieleen ja tietokoneohjelmiin). (Atkinson 2002: 531.)

Jaetun kognition merkitystä toisen kielen oppimisessa on pohtinut Suni (2008). Jaettu kognitiivinen varanto helpottaa toisen kielen oppijan kielellistä suoriutumista, koska hänen käytössään ovat kaikki ympäröivän sosiaalisen ja materiaallisen ympäristön ainekset. Oppijan ei tarvitse siis suoriutua ainoastaan yksilöllisten resurssiensa tai ”omassa päässään” sijaitsevan tiedon varassa, vaan hän voi kierrättää keskustelukumppaninsa kielellistä ainesta sekä hyödyntää medioissa, tietoverkoissa ja kanssaihmisissä hajautettuna olevaa ymmärrystä. (Sunin 2008: 189–192.) Myös työympäristössä tietoa ja kielellisiä aineksia on työntekijän tukena monessa muodossa. Esimerkiksi kollegoilla, käyttöohjeissa ja työkoneissa on hajautettuna resursseja, joita maahanmuuttajataustainen työntekijä voi ”lainata” tai ”kierrättää” suoriutuakseen työtehtävistään.

Sosiokognitiivisissa tutkimuksissa kuvauksen kohteena on yksilö toimimassa kieliympäristössään (Dufva ym. 2011: 30). Cowleyn (2005: 50) mukaan kieli ei ole olemassa järjestelmänä vaan ainoastaan toimintana, josta hän käyttää termiä *languaging*. Termi on suomennettu kielen-tämiseksi, kielennykseksi, kielenkäytöksi tai ”kieleilyksi” (Dufva ym. 2011: 30); ajatuksena on korostaa kielen tapahtumaluonteisuutta. Cowleyn (2005: 49–50) mukaan kielellä toimimista ei voida erottaa konkreettisista olosuhteista ja toimijoista – kielenkäyttö reaalistuu ”tässä ja nyt” yhdistäen fyysisen tapahtuman ja toimijoiden kehot, äänet ja aivot toisiinsa. Niinpä kieltä ei kannata tarkastella kontekstista ja sitä käyttävistä yksilöistä irrallaan, sillä kieli on prosessi, joka on todellista vain toimintana (Dufva ym. 2011: 31).

Tämän tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on sosiokognitiivisuus, joka yhdistää dialogisia ja sosiokulttuurista näkökulmia. 1990-luvulta lähtien dialogiset ja sosiokulttuuriset lähestymistavat ovat nousseet kielen oppimisen tutkimuksessa pinnalle, joskaan näkökulmia ei ole vielä juuri yhdistetty. Sosiokulttuurisia ja dialogisia ajatuksia yhdistelevää kielentutkimusta ovat kehittäneet eteenpäin etenkin Marysia Johnson (2003), James Wertsch (1998) ja Suomessa

Hannele Dufva (2006), Minna Suni (2008) ja Mari Aro (2009). Seuraavassa alaluvussa esitellään dialogista kielikäsitystä ja tutkimuksen kannalta relevantteja dialogisuuden käsitteitä. Sen jälkeen tarkastellaan sosiokulttuurista kielenoppimisenäkemyksiä ja käsityksiä kielestä ja kielenoppimisesta.

3.2 Dialoginen kielikäsitys

Dialogisuuden oppi-isiä ovat venäläinen kirjallisuudentutkija Mihail Bahtin ja kielitieteilijä Valentin Vološinov. Dialoginen näkökulma on lähtöisin 1920-luvulta Bahtinin piirin filosofiasta, jota on alettu soveltaa myös kielentutkimuksen piirissä. Dialogisuus ei ole varsinainen kielitieteen teoria, vaan kielitieteessä 1990-luvulla vahvistunut suuntaus, jonka mukaan kieli on sosiaalista, dynaamista ja tilanteittain varioivaa. (Suni 2008: 20–21.) Dialoginen kielikäsitys syntyi vastareaktionä formalistien näkemyksiin kielestä ja kirjallisuudesta; se tarkastelee ensisijaisesti kielenkäyttöä ja merkitystä eikä muotoa (Lähtenmäki 2002: 179–180).

Dialogilla ei tarkoiteta tässä yhteydessä ainoastaan kahden henkilön välistä keskustelua, kuten arkikielessä. Dialogin käsitettä ovat käyttäneet muutkin kuin Bahtinin piirin filosofit, muun muassa Martin Buber. Bahtin ymmärtää dialogin laajana ilmiönä: kieli on aina jollekulle suunnattua ja toimii keskeisenä työkaluna vuorovaikutuksessa maailman ja muiden kanssa. Puhuja käyttää kieltä välittääkseen tarpeita ja tavoitteita, jotka kuulija yrittää ymmärtää sen sijaan, että keskittyisi esimerkiksi äänteisiin, morfeemeihin ja yksittäisiin sanoihin. (Dufva 2006: 38, 41.) Bahtinin (1986: 71) mukaan puhe realisoituu konkreettisissa lausumissa, jotka ovat merkityksiä välittäviä kielellisiä yksiköitä. Lausumat ovat ainutkertaisia, koska puhuja suuntaa ne vastaanottajalle tiettyssä toistumattomassa kontekstissa omasta aikapaikkaisesta positiostaan käsin (Lähtenmäki 2002: 190). Kieltä tulisikin tarkastella konkreettisen kielenkäytön kautta käyttökontekstissaan. Koska kieli vaihtelee tilanteittain, lausuman merkitys riippuu siitä, kuka puhuu ja kelle puhe on suunnattu. (Bahtin 1981: 293, 340.) Lausumilla on aina side niitä edeltäviin lausumiin ja aiempaan vuorovaikutukseen (Lähtenmäki 2002: 192).

Bahtin ja Vološinov korostavat kielimuotojen moninaisuutta ja moniäänisyyttä, *heteroglossiaa*. Kieli ei ole yhtenäinen kokonaisuus, vaan jatkuvasti muuttuva erilaisten ideologisten kielimuotojen kokonaisuus. Siksi kielimuodot ilmaisevat aina tiettyä näkökulmaa, joista puhujan on valittava omansa. (Lähtenmäki 2002: 186–187.) Koska kielen perusluonne on vaihtelu, saattaa myös Suomeen muuttava hämmentyä kaikista kuulemistaan ja kohtaamistaan tavoista puhua

ja kirjoittaa suomea. Kielenkäyttö on jatkuvia valintoja: on osattava päätellä, miten tulee puhua missäkin tilanteessa ja kenenkin kanssa. Heteroglossia asettaa haasteita kielen oppimiselle: ilmauksilla ei ole olemassa täsmällisiä merkityksiä, jotka sopivat joka tilanteeseen, vaan merkitykset muodostuvat puhujan ja kuulijan välisessä vuorovaikutuksessa (mts.: 198). Kielenopettajakaan ei voi siis tarjota oppijalle täsmäfraaseja, joiden merkitys pysyisi samana tilanteessa kuin tilanteessa. Kielijärjestelmä on Lähteenmäen (2002: 198) mukaan merkitysresurssi, jonka tarjoamia mahdollisuuksia on käytettävä eri tilanteissa eri tavoin. Kieltä opittaessa opitaankin tarkemmin sanottuna yhteisön hyväksymiä tapoja reagoida kielellisesti tietyissä tilanteissa (mts.: 195).

Dialogisen kielikäsitteilyn mukaan kieli kiertää puhujalta toiselle. Sanamme ovat peräisin muilta ihmisiltä, joten niissä on kaikuja muiden äänistä (Bahtin 1986: 124). Bahtinin (1981: 342) mukaan yksilön ideologisten käsitysten syntymiseen kuuluu muiden äänten sisäistäminen. Jos toisten sanat toistetaan sellaisenaan, niitä voidaan pitää autoritaarisina sanoina. Autoritaariset sanat ovat esimerkiksi asiantuntijoiden, opettajien ja muiden auktoriteettien kertomia tieteellisiä tosiasioita tai uskonnollisia oppeja. Tällaista muuttumatonta tietoa puhuja toistaa usein ulkomuistista eikä välttämättä ymmärrä sitä täysin tai ole täysin samaa mieltä – sanat eivät tunnu silloin omilta vaan kuulostavat vierailta. Kun ajattelu itsenäistyy, aletaan havaita eroja oman ajattelun ja autoritaaristen sanojen välillä. Jos autoritaarisia sanoja ei toisteta sellaisenaan vaan niihin liitetään oma suhtautumistapa, niistä tulee sisäisesti vakuuttavia. Sisäisesti vakuuttavat (*internally persuasive*) sanat ovat ”puoliksi omia” ja ”puoliksi toisen”: kun muiden sanat sisäistetään, ne punoutuvat yhteen oman ajattelun kanssa. Tällöin alun perin muilta saatu tieto kerrotaan omin sanoin ja omasta näkökulmasta. Samalla hylätään ne ajatukset, joita on hankala sisäistää ja pitää omina. Täysin irrelevantteina pysyvät sellaiset sanat, jotka eivät koske itseä, joille ei ole käyttöä tai jotka on mahdoton hyväksyä. (Bahtin 1981: 341–345.) Kielenoppija joutuu myös moniäänisyyden äärellä valinnan eteen: kaikista ideologisista kielistä on valittava ne, jotka haluaa sulattaa omaksi sanakseen osaksi omaa ääntään.

Kielitaito on dialogisesta näkökulmasta aina tilanteesta riippuvaa ja osittaista – edes äidinkielellään ei ole mahdollista hallita kaikkia kieliyhteisönsä resursseja (Dufva ym. 2011: 31). Bahtin ja Vološinov eivät kirjoittaneet paljon kielenoppimisesta. Dufva (2006) on soveltanut dialogisuuden ajatuksia kielen oppimisen kuvaamiseen. Hänen mukaansa kieltä opitaan osallistamalla vuorovaikutustilanteisiin omien tarpeiden suuntaamana. Oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa, kun tietoa rakennetaan muiden kanssa. Kielen oppija toimii sosiaalisissa verkostoissa ja

ympäristöissä, joiden merkitys kielenoppimisessa on suuri. (Dufva 2006: 42–48.) Kielen oppiminen on prosessi, jossa kieliyhteisön resursseja otetaan haltuun jakamalla niitä kieliyhteisön jäsenten kanssa (Dufva ym. 2011: 31). Myös Suni (2008) kuvaa väitöstutkimuksessaan toisen kielen oppimista haltuunoton prosessiksi eli *appropriaatioksi*: kielenoppijat poimivat kieliympäristöstään useimmiten toistuvia ja itselleen tarpeellisia kielenaineksia, joita he ottavat pala palalta haltuun. Vuorovaikutustilanteissa puhekumppani tarjoaa oppijalle monenlaisia kielellisiä aineksia, joita tämä voi ottaa käyttöönsä ensin puhekumppaninsa tukemana esimerkiksi ilmauksia toistamalla. Mikäli oppija kokee aineksen itselleen tarpeelliseksi, hänellä on motivaatiota ottaa se haltuun myös itsenäiseen kielenkäyttöön, osaksi omia kielellisiä resurssejaan. (Sunin 2008: 201.)

Ammatillisen kielitaidon oppimista voidaan tarkastella Bahtinin *puheenlaji*-käsitteen avulla. Puheenlajit ovat suhteellisen pysyviä lausumatyyppejä, jotka muotoutuvat tietyissä sosiaalisissa tilanteissa (Lähteenmäki 2002: 194). Bahtin (1981: 289) mainitsee myös ammatillisen kielitaidon osana kielen kerroksellisuutta. Hänen mukaansa eri ammattien ammattikielät (engl. *professional jargons*) eroavat toisistaan muutenkin kuin sanastoltaan: niillä on ominaiset tapansa ilmaista asioita. Yhteisöissä, kuten työyhteisössä, kehittyvät yhtenäisiä käsityksiä siitä, miten tiettytyyppisissä viestintätilanteissa toimitaan. Ammattialojen ja työpaikkojen erityiskielet ovat vakiintuneita puheenlajeja, jotka työntekijä omaksuu työtilanteissa vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Suomeen muutettuaan maahanmuuttaja ei kohtaa vain yhtä suomen kieltä vaan puheenlajien moninaisuuden: arkisen kanssakäymisen repliikkejä, virallisten asiakirjojen asiakielen, kenties puhe- ja kirjakielen normeja yhdistelevän sähköpostiviestinnän ja työllistyttyään myös työyhteisönsä ammattikielen. Mitä monipuolisempaan sosiaaliseen toimintaan maahanmuuttaja osallistuu, sitä monimuotoisempia puheenlajeja hän kohtaa – ja oppii käyttämään.

3.3 Sosiokulttuurisuus ja toisen kielen oppiminen

Sosiokulttuurisuus ei ole yhtenäinen kielitieteen teoria. Psykologi Lev Vygotskin ajatuksiin perustuu useita suuntauksia, joiden pohjalta on syntynyt erilaisia kielen sosiaalisuutta korostavia näkökulmia. Vygotskin teorioita on sovellettu etenkin kasvatustieteissä, joten ei ole yllättävää, että kielitieteen kentällä sosiokulttuuriset näkökulmat ovat nousussa etenkin kielenoppimisen tutkimuksessa (esim. Lantolf 2000, Lantolf–Thorne 2006).

Vygotskin (1931/1982: 18) mukaan kieli on ennen kaikkea sosiaalisen kanssakäymisen väline, jonka avulla ilmaistaan ja ymmärretään merkityksiä. Sosiokulttuurinen näkökulma on perustaltaan funktionaalinen: kielen alkuperäinen funktio on kommunikatiivinen ja merkitykset mahdollistavat vuorovaikutuksen (Vygotski 1931/1982: 17–19). Oppiminen on kulttuurisesti ja sosiaalisesti välitteistä eikä vain yksilön mielen sisäinen prosessi (Lantolf–Thorne 2006: 59). Tunnetuin metaforinen käsite Vygotskin (1982: 184) teoriassa on lähikehityksen vyöhyke (engl. *zone of proximal development*) eli todellisen ja potentiaalisen kehitystason välinen etäisyys, jossa oppiminen mahdollistuu muiden tuella. Lähikehityksen vyöhykkeellä oppija ei pysty suoriutumaan vielä itsenäisesti, mutta kykenee selviytymään tuettuna. Tehtävät, joista suoriutuminen ei onnistu edes tuetusti, ovat lähikehityksen vyöhykkeen ulkopuolella. (Suni 2008: 116–117.)

Wood, Bruner ja Ross (1976: 98) kuvaavat tuettua oppimista käsitteellä *scaffolding*, rakennustelineet. Heidän mukaansa osaavamman tuki toteutuu kuudella eri tavalla. Osaavampi voi 1) suunnata oppijan huomion tehtävää kohtaan, 2) yksinkertaistaa tehtävää toimintaa rajaamalla, 3) ylläpitää tavoitteeseen pyrkimistä, 4) kiinnittää huomiota tehtävän kriittisiin piirteisiin, 5) hallita turhautumista ongelmanratkaisun aikana ja 6) antaa suositeltavia toimintamalleja. (Mts.: 98.) Samoin kuin rakennustelineet tukevat rakenteilla olevaa kohtaa, auttaa kieltä opittaessakin muiden tuki selviytymään silloin, kun ymmärrys tai taito on rakentumassa (Alanen 2002: 221). Rakennustelineet ovat vain väliaikaisia: tukirakenteet puretaan, kun ne eivät enää ole tarpeen. Tukea voidaan vähentää asteittain sitä mukaa, kun oppija pystyy ottamaan itse enemmän vastuuta oppimisestaan. Vuorovaikutuksellisen tuen tarjoaminen oppimiselle otollisimmalla tavalla on tasapainottelua: oppijalle tulisi tarjota tarpeeksi tukea suoriutumisen onnistumiseksi, mutta toisaalta tukea ei kannata ylimitoittaa. (Suni 2008: 117.)

Aloitteleva kielenoppija tarvitsee monenlaista sosiaalista tukea viestintätilanteista selviytymiseen. Hän voi selvitä vähäiselläkin kielitaidolla, mikäli saa oikea-aikaista ja oikeanlaista tukea esimerkiksi puhekumppaniltaan, työtoveriltaan tai muilta oppijoilta. (Suni 2008.) Vaikka oppija suoriutuu yhteistyössä paremmin kuin yksin, hän ei kuitenkaan pysty tuetustikaan mihin vain; mitä kauempana omasta kehitystasosta ollaan, sitä vaikeampaa suoriutuminen on (Vygotski 1982: 185). Sosiokulttuurisen näkökulman mukaisesti tässä tutkimuksessa kiinnitetään huomiota työyhteisön tarjoamaan tukeen, joka auttaa maahanmuuttajaa suoriutumaan työtilanteista ja oppimaan suomen kieltä yhä enemmän.

Yksi keskeinen käsite sosiokulttuurisessa teoriassa on *välitteisyys (mediation)*. Ihmisen ajattelu, kielenkäyttö ja oppiminen ovat Vygotskin (1978: 55) mukaan psyykkistä toimintaa, jossa hyödynnetään artefakteja ja kielellisiä merkkejä. Artefakteja ovat välineet, joiden avulla osallistutaan inhimilliseen toimintaan (Lantolf–Thorne 2006: 59). Toimintaa välittävien konkreettisten ja symbolisten välineiden käyttäminen on keskeinen oppimisen edellytys. Kielenoppija voi käyttää välineinään esimerkiksi sellaisia konkreettisia työkaluja kuin kynää, sanakirjaa ja tietokonesovelluksia sekä symbolisia työkaluja kuten kielioppia ja lukutaitoa. (Aro 2009: 164.) Toisen kielen oppiminen on välitteistä myös silloin, kun toimitaan muiden kanssa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tai kieltä käytetään yksilöllisesti sisäisen puheen kautta (van Lier 2004: 12).

Vygotskin (1978) mukaan kieli on tärkein väline, jonka kautta kognitiiviset prosessit kuten ajattelu, muisti ja oppiminen välittyvät. Kieli sisäistetään vuorovaikutuksessa muilta. Sisäistäminen (engl. *internalization*) on aina sosiaalinen prosessi, jossa yksilön ja hänen ympäristönsä väliset yhteydet järjestyvät uudelleen. Ihmisen kulttuurisessa kehityksessä kaikki toiminnot esiintyvät ensin sosiaalisella ja vasta sitten yksilöllisellä tasolla. (Vygotsky 1978: 55–57.) Inhimillinen kehitys on monimuotoisempaa kuin perinteisesti on ajateltu: se ei ole ainoastaan yksilöllisten toimintojen kehittymistä, vaan vaatii myös sosiaalisia yhteyksiä ja kulttuurista toimintaa (Lantolf–Thorne 2006: 59).

Yksi sisäistämisen tapa on tarkoituksellinen ja päämäärätietoinen jäljittely, jossa oppija luo jotain uutta ja tarkkailee jäljittelyn kohteen lisäksi myös omaa toimintaansa. Jäljittely ei siis ole pelkästään mekaanista tehdyn tai sanotun kopiointia, vaan se on kognitiivista aktiivisuutta vaativa prosessi, johon yhdistyy tavoitteen ja keinojen ymmärtäminen. (Lantolf–Thorne 2006: 166–167.) Vygotski (1987: 210–211) piti jäljittelyä tärkeänä lapsen kehitykselle. Hänen mukaansa se on kompleksista yhteistoimintaa, jossa myös toiminnan muuntelu mahdollistuu. Nykyään imitaatio on kuuma tutkimusaihe myös kognitiivisissa tieteissä ja neuropsykologiassa, joiden piirissä on tutkittu esimerkiksi peilineuroneiden toimintaa – myös kielen näkökulmasta (Lantolf–Thorne 2006: 167).

Kielellinen toisto on yksi jäljittelyn muoto, jossa oppimista ja sisäistämistä tapahtuu (Suni 2008: 201). Suni (2008) on tutkinut toistojen ja muokkausten merkitystä suomen kielen oppimisen alkuvaiheessa aineistonaan suomea äidinkielenään ja toisena kielenään puhuvien välisiä keskusteluja. Hänen tutkimuksensa osoitti, että toistot ovat keino jakaa kielellisiä resursseja. Toistaminen ei Suninkaan mukaan ole mekaanista matkimista vaan päinvastoin tavoitteellista ja kielel-

lisesti haastavaa toimintaa, jossa oppija työstää kielellistä ainesta vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Toistamisessa avautuu siten oppimisen mahdollisuuksia. Toisto on myös tärkeä tuen muoto; alkeisoppijalle suomeksi keskusteleminen olisi lähes mahdotonta ilman toistamista. Laajemmin ajateltuna kaikki keskustelu toistaa aiempia sanoja, joten kieli kiertää keskusteluista toiseen. Vuorovaikutuksessa ollessaan kielenoppijan ei tarvitse tietää ja osata kaikkea itse: hän voi turvautua ja tukeutua toisen käyttämiin sanoihin toista toistamalla. (Suni 2008: 200–201.)

Sosiokulttuurista käsitystä kielenoppimisesta monipuolistaa ekologinen näkökulma, joka tarkastelee kielenoppimista myös pedagogisista lähtökohdista. Esimerkiksi Leo van Lier (2000, 2002, 2004) tutkii kielenoppimista ekologisesta näkökulmasta. Van Lierin (2000: 253) käsityksen mukaan kielenoppiminen ei ole vain syötöksen vastaanottamista eikä kielenkäyttö vain aivoissa sijaitsevien kielellisten objektien esittämistä. Ekologinen tutkimus keskittyy siihen, miten yksilöt liittyvät maailmaan ja toisiinsa kielen ja muiden merkkijärjestelmien avulla (van Lier 2002: 147). Näkökulman mukaan aktiivisuus, havaitseminen ja vuorovaikutus ovat oppimisen avaimet, joiden avulla kielen ymmärtäminen ja sisäistäminen ja sitä kautta kielenoppiminen mahdollistuvat (Sandwall 2010: 550).

Keskeinen käsite ekologisessa teoriassa on *tarjouma* (*affordance*), vastavuoroinen suhde toimijan ja kohteen välillä (Gibson 1979: 127, van Lier 2002: 147). Ensimmäisenä käsitettä käytti Gibson (1979: 127), joka määritteli affordansseiksi kaiken sen, mitä ympäristö tarjoaa havaitsevalle eliölle hyvään tai pahaan toimintaan. Van Lier (2000, 2004) on soveltanut käsitettä kielenoppimiseen ja esittää sitä vaihtoehdoksi kielentutkimuksessa vakiintuneelle *syötöksen* käsitteelle. Hänen mukaansa ympäristössämme olevat tarjoumat mahdollistavat toiminnan ja oppimisen niille, jotka havaitsevat ja hyödyntävät tarjoumia. Sosiaalisesti aktiivinen ja motivoitunut kielenoppija pystyy käyttämään kielellisiä tarjoumia kielelliseen toimintaansa ja hyödyksi oppimisessaan. Ympäristömme on täynnä kieltä, joka tarjoaa mahdollisuuksia oppia – mikäli mahdollisuuksiin tarttuu. Tarjouma voi olla fyysinen, sosiaalinen tai symbolinen. Ekologisen näkökulman mukaan kieltä ei voi omistaa, mutta sitä voi oppia käyttämään ja siinä voi oppia elämään. Oppimisprosessissa tarjoumat havaitaan itselle merkityksellisiksi, niitä tulkitaan ja niiden avulla osallistutaan sosiaaliseen toimintaan. (van Lier 2000: 252–253, 2004: 4–5.)

Koska oppija ei pidä kaikkea kieliympäristön kielenainesta oppimisensa kannalta merkityksellisenä, ei kaikkiin mahdollisiin tarjoumiin tartuta. Affordansseiksi valikoituu kielenaines, joka sopii parhaiten yksilön aiempiin kokemuksiin ja siihen toimintaan, johon yksilö on sitoutu-

nut ja motivoitunut (Kramsch 2002: 7). Ryhtyessään toimimaan yksilö havaitsee ja valikoi fyysisestä ja sosiaalisesta ympäristöstä ne tarjoumat, jotka hän tulkitsee itselleen ja omalle toiminnalleen merkityksellisiksi (van Lier 2004: 62). Niinpä oppijoiden käsitysten tutkiminen auttaa pääsemään käsiksi myös kielellisiin tarjoumiin. Tässä tutkimuksessa affordansseihin päästään kiinni esimerkiksi tarkastelemalla, mihin työympäristön kielenainekseen tutkimushenkilöt kiinnittävät huomiota ja mikä jää hyödyntämättä. Kieliympäristön monista virikkeistä oppimisen kannalta ovat hyödyllisiä vain ne, jotka koetaan mielekkäiksi ja itselle merkityksellisiksi.

Pavlenko ja Lantolf (2000) ovat tutkineet toisen kielen oppimista aineistonaan kaunokirjallisia narratiiveja. He näkevät toisen kielen oppimisen osallistumisena toiseen kulttuuriin. Osallistuminen uuteen kulttuuriin on osallistumista symbolisesti uudella tavalla välittyvään maailmaan, johon osalliseksi pääsyssä toimijuus on keskeistä. He liittävät käsityksensä Sfardin (1998: 10) retoriikkaan, jonka mukaan oppimista tulisi kuvata osallistumismetaforalla (*participation metaphor*) omaksumismetaforan (*acquisition metaphor*) lisäksi. Osallistumismetaforan mukaan kielen oppiminen on prosessi, jossa tullaan kieliyhteisön jäseneksi ja opitaan kommunikoimaan yhteisön kielellä sen normien mukaan. Omaksumismetaforassa tavoitellaan tietoa, jota lopulta omistetaan, kun taas osallistumismetaforassa tehdään, osataan ja tullaan osaksi kokonaisuutta. Kielenoppiminen nähdään erilaisena toimintana ja erilaisina tapoina osallistua. Yksilöllisestä tiedosta suunnataan kohti muiden kanssa toimimista. (Pavlenko–Lantolf 2000: 155–156.) Työskentely sisääntuloammattissa vaatii useimmiten toimintaa ja yhteistyötä työkavereiden kanssa. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, miten maahanmuuttajataustainen työntekijä osallistuu työyhteisön sosiaaliseen toimintaan. Tunteeko hän itsensä osalliseksi?

3.4 Käsitteet kielestä ja kielenoppimisesta

Ihmisillä on erilaisia käsityksiä kielistä ja niiden oppimisesta. Käsitteet välittävät yksilön todellisuutta – hänelle ne ovat totta, olivat ne sitten tieteellisesti todistettuja tai eivät (Aro 2009: 14). Soveltavan kielitieteen alalla kielikäsitteet nousivat kiinnostuksen kohteeksi 1980-luvulla, jolloin niitä alettiin tutkia eri näkökulmista. Käsitteisiin liittyen on tarkasteltu esimerkiksi oppijan representaatioita, metakognitiivista tietoa (Wenden 1986) ja arkitietoa kielestä (Dufva–Lähteenmäki–Isoherranen 1996). Aluksi tarkasteltiin lähinnä opettajien käsityksiä kielen opettamisesta ja niiden vaikutusta opetuskäytänteisiin. Myöhemmin fokus siirtyi opettajista oppijoihin,

joiden näkemyksiä ja kokemuksia arvostetaan kielen oppimisen tutkimuksessa nykyään yhtä paljon kuin opettajienkin. (Aro 2009: 12, 15.)

Käsitykset, totena pidetyt asiat, vaikuttavat monin tavoin ihmisten toimintaan. Ne ovat osa maailmankuvaa ja suuntaavat havaintoja, joita teemme itsestämme, muista ja ympäristöstämme (Aro 2009: 15). Riley (1997: 128) uskoo käsitysten vaikuttavan kielenoppimiseen monin tavoin, koska ne vaikuttavat oppijan motivaatioon ja asenteisiin. Oppijan käsityksiä onkin alettu pitää yhtenä oppijan piirteenä, joka voi osaltaan vaikuttaa oppimisprosessin tuloksiin (Kalaja-Barcelos 2003: 1). Sosiokulttuurisesta lähtökohdasta lasten käsityksiä tutkineen Alasen (2003) mielestä myös kielikäsityksiä voidaan pitää toimintaa välittävinä psykologisina ja kulttuurisina välineinä. Käsitykset toimivat hänen mukaansa kielenoppimisen työkaluina, koska ne ovat osa itsesäätelyä ja vaikuttavat sitä kautta yksilön toimintaan. Kielenoppija joko käyttää tai on käyttämättä käsityksiään välittäjinä oppimisprosessissaan. (Alanen 2003: 60.)

Kielikäsityksiä on tutkittu muun muassa kognitiivisesta, diskursiivisesta ja dialogisesta näkökulmasta. Kognitiivinen käsitystutkimus on usein kvantitatiivista tutkimusta, jossa käsityksiä kerätään kyselykaavakkein. Kyselyyn vastaajia pyydetään valitsemaan valmiiksi muotoilluista käsityksistä ne, joita he pitävät oikeina. Kognitiivisesta näkökulmasta käsitykset ovat ihmisten mieliin säilöttyä muuttumatonta tietoa, jota voidaan analysoida kvantitatiivisesti. Diskursiivinen näkökulma on kognitiiviselle vastakkainen: sen mukaan käsitykset ovat alati muuttuvaa sosiaalista puhetta. Diskursiivisuuden mukaan käsitykset syntyvät ja muokkautuvat vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Koska käsitykset syntyvät aina tietyssä sosiaalisessa kontekstissa, tutkitaan käsityksiä diskursiivisessa lähestymistavassa luonnollisissa puhetilanteissa. (Aro 2006: 54–55.)

Käsitystutkimuksessa on siis aiemmin korostettu joko käsitysten mentaalista tai sosiaalista luonnetta. Silloin käsityksiä pidetään joko yksilön yksilöllisesti konstruoimina tai sosiaalisesti rakentuvina. (Dufva ym. 1996: 30.) Dialoginen käsitystutkimus ottaa huomioon sekä käsitysten yksilöllisen että sosiaalisen luonteen: käsitykset ovat sekä yhteisöllisiä että yksilöllisiä, osa pysyviä ja osa alati muuttuvia. Käsitykset voivat vaihdella tilanteittain esimerkiksi sen mukaan, kenen kanssa keskustellaan. Tietomme ja käsityksemme voivat myös muuttua vuorovaikutuksessa ja vuorovaikutuksen seurauksena. Toisaalta osa käsityksistämme on hyvinkin pysyviä. Vaikka käsitykset pohjautuvat pitkälti yhteisön näkemyksiin, aikaikkaisuutemme tekee niistä myös yksilöllisiä – kukaan ei ole kokenut juuri samoja asioita ja ajattele asioista täysin samoin. (Dufva 1995: 28–29.) On siis mahdotonta kerätä puhtaasti yksilöllisiä käsityksiä. Sosiokognitiivisesti ajatellen

tietoisuus on jaettu (Atkinson 2002), jolloin myös käsityksillä on sosiaalisesti jaettu puolensa. Käsityksemme eivät ole vain päämme sisällä, vaan niitä on hajautettuna esimerkiksi sosiaalisiin käytänteisiin kuten yhteisössä totuttuihin ja hyväksytyihin tapoihin käyttää, opiskella ja opettaa kieltä. Olemme kulttuurimme tuotteita ja jäseniä, joten yhteisöissämme vallitsevat käsitykset vaikuttavat myös yksilölliseen tapaamme toimia.

Suomalaislasten kielikäsitteitä tutkineen Aron (2009: 39) mukaan käsitykset nähdään dialogisessa viitekehyksessä dynaamisena, moniäänisenä ja kokemusperäisenä ilmiönä. Käsityksiin vaikuttavat monet asiat, joita on hankala täysin erottaa toisistaan. Käsitykset ovat toisaalta yksilöllisiä, toisaalta sosiaalisesti rakentuvia ajatusmalleja, joihin kieli- ja kulttuuriyhteisöt sekä koulutus vaikuttavat. Arkitieto muotoutuu sosiaalisen ympäristön uskomusten, mielipiteiden, asenteiden ja stereotyyppien pohjalta. (Dufva ym. 1996: 49.) Erityisesti voimakkaat myönteiset tai kielteiset kokemukset vaikuttavat käsitysten syntymiseen ja kehittymiseen, koska emootiot ovat kiinteästi yhteydessä käsityksiin (Dufva 2003: 135).

Maahanmuuttajien käsityksiä kielen luonteesta ja kielenoppimisesta on tärkeää tutkia, koska ne vaikuttavat paljon siihen, mihin he kiinnittävät huomiota ja kuinka he toimivat erilaisissa kieliympäristöissä. Käsitykset kielestä ja kielenoppimisesta eivät aina vastaa tieteellisiä tosiasioita, kuten kielentutkimuksen tuloksia. Ne ovat kuitenkin oppijalle itselleen täyttä totta ja suuntaavat hänen toimintaansa ja käyttäytymistään erilaisissa viestintätilanteissa. Jos kielenoppijalla on esimerkiksi käsitys, ettei kieltä voi opiskella kirjoista, hän tuskin motivoituu opiskelemaan kieltä kirjallisten tehtävien kautta. Jos taas oppija ajattelee, ettei kieltä voi puhua ennen kuin sitä osaa virheettömästi, hän todennäköisesti välttelee kielenkäyttötilanteita kielenoppimisen alkuvaiheessa. Käsitystutkimuksessa voidaan analysoida, miten käsitykset vaikuttavat oppijoiden kielelliseen toimintaan ja käyttäytymiseen erilaisissa oppimistilanteissa. Käsityksillä on yhteys myös siihen, millaiset opetusmenetelmät soveltuvat parhaiten kellekin.

4 TUTKIMUSASETELMA

4.1 Tutkimusote

Tutkimus on kvalitatiivinen tapaustutkimus, jossa tarkastellaan viiden sisääntuloammattissa työskentelevän maahanmuuttajan käsityksiä, kokemuksia ja havaintoja suomen kielen oppimisesta. Tutkimus on laadullinen: tavoitteena ei ole saada yleistettävää tietoa sisääntuloammattien merkityksestä vaan tuoda kuuluviin viiden sisääntuloammattissa työskentelevän maahanmuuttajan ääni.

Aloitin tutkimukseni tekemisen etnografisella otteella: ensimmäisiin tapaamisiini tutkimushenkilöiden kanssa lähdin hyvin väljän tutkimuskysymyksen kanssa. Tutkimusongelma rajautui tutkimuksen edetessä, kun aineistonkeruu- ja analyysivaiheet vuorottelivat. Etnografinen ote mahdollistaa ilmiön tarkkailun ilman tarkkoja ennakko-oletuksia (Pitkänen-Huhta 2011: 92). Tutkimuksessa ei ole kuitenkaan toteutettu kokonaisvaltaista etnografiaa, johon kuuluu pitkä kenttätutkimuksen ja osallistuvan havainnoinnin vaihe. Etnografinen ote näkyy enemmänkin aineistonkeruun suuntaajana. Etnografiassa ihmisen toiminta nähdään aina osana tilannetta ja kontekstia; esimerkiksi kielentutkimuksessa tutkitaan kielenkäyttöä arkipäivän tilanteissa. Tutkimuksen kannalta relevanttia on kaikki aineisto, joka auttaa ymmärtämään toimintaa ja ilmiötä. Etnografinen aineistonkeruu ei ole kuitenkaan sattumanvaraista, vaan tutkimusprosessin edetessä tarkennetaan, millaista aineistoa tutkimusongelman selvittämiseksi täytyy hankkia. Aineistot ovat laadullisin menetelmin kerättyjä, ja tutkimushenkilöt voidaan ottaa niiden analysointiin mukaan. Näin saadaan selville sekä tutkijan että tutkittavan tulkinta aineistosta. (Mts. 2011: 89, 92–97.)

Tutkimuksen etenemistä on suunnannut myös narratiivinen ote, joka näkyy sekä aineistonkeruussa (luku 4.3) että analysoinnissa (luku 4.4). Narratiivinen näkökulma sopii hyvin käsitysten tutkimiseen, koska se tuo tutkimushenkilöiden äänen kuuluviin (Hänninen 2010: 174). Huomiota kohdistetaan haastateltavien elämään heidän itsensä kokemana (Heikkinen 2010: 157). Hännisen mukaan (2010: 160) narratiivisissa tutkimuksissa tarkastelun kohteena ovat todellisudessa tapahtuneet tapahtumakulut ja niistä tehdyt tarinalliset tulkinnat, usein elämänmuutokset. Siksi narratiivinen näkökulma sopii myös maahanmuuton, työllistymisen ja työuralla etenemisen tarkasteluun hyvin. Se sopii hyvin yhteen myös sosiokulttuurisen teorian kanssa, koska molemmissa otetaan huomioon ajallinen prosessi kehityksessä ja oppimisessa (Swain ym. 2011: xii).

4.2 Tutkimushenkilöt

Tutkimushenkilöt ovat melko yhtenäinen joukko. He ovat muuttaneet Suomeen Saharan eteläpuolisesta Afrikasta vuonna 2010 opiskelemaan englanninkieliseen koulutusohjelmaan ammattikorkeakouluun. Haastattelujen aikaan he kaikki opiskelivat sairaanhoitajiksi ja työskentelivät opintojen ohella sisääntuloaloilla koulutustaan vastaamattomassa työssä. He tiesivät toistensa osallistumisesta tutkimukseen. Kaikilla on monikielinen tausta: jokaisella on eri äidinkieli, jonka lisäksi he osaavat esimerkiksi englantia, ranskaa sekä erilaisia afrikkalaisia kieliä kuten swahilia. Kaikki tutkimushenkilöt ovat nuoria aikuisia. Heillä on kuitenkin erilaiset koulutus- ja työtaustat sekä tulevaisuudentavoitteet. Tunnistettavuuden vuoksi haastateltavien nimet on muutettu ja tämän tutkielman kannalta epäolennaisia tietoja kuten kotimaita ja äidinkieliä ei mainita. Äidinkielen vaikutusta suomen kielen oppimiseen ei käsitellä tässä tutkielmassa.

Chantal on haastatelluista nuorin, ja hänellä on myös vähiten aiempaa työkokemusta ja koulutusta. Ennen Suomeen tuloaan hän on valmistunut kotimaansa toisen asteen koulusta eikä ole sen jälkeen tehnyt töitä kotimaassaan. Sairaanhoitajaksi valmistumisen jälkeen hän aikoo jäädä muutamaksi vuodeksi Suomeen työskentelemään ja tekemään jatko-opintoja. Oltuaan vajaan vuoden Suomessa hän pääsi kesätöihin pesulaan, jossa jatkaa osa-aikaisena opintojen ohella.

Myös Olivia työskentelee Suomessa pesulassa. Kotimaassaan hän opetti pieniä lapsia mutta haaveili sairaanhoitajan ammatista. Hän toivoi voivansa tulla Suomeen opiskelemaan ja aloittaa työnteon sairaanhoitajana heti. Suomessa kuitenkin selvisi, ettei hoitotyössä pärjääkään englannilla vaan pitäisi osata suomea. Olivia haluaisi oppia suomea niin hyvin, että pystyisi työskentelemään Suomessa sairaanhoitajana.

Daniel on opiskellut kotimaassaan kaksi vuotta lääketieteellistä laboratorioalaa (engl. *medical laboratory*). Hän on tullut Suomeen opiskelemaan, koska suomalainen koulutus on laadukasta ja maksutonta. Vajaan vuoden kuluttua Suomeen muutosta hän pääsi töihin siivousfirmaan. Hän haluaisi työllistyä omalle koulutuslalleen mahdollisimman pian ja jäädä Suomeen asumaan.

Bohan on korkeasti koulutautunut mies, jolla on jo paljon työkokemusta. Hän on suorittanut opettajan ammattitutkinnon ja lääketieteen korkeakoulututkinnon. Kotimaassaan hän työskenteli kuusi vuotta lääkäriassistenttina, joka on hierarkiassa sairaanhoitajan ja lääkärin välissä. Suuri osa sairaanhoitajaopinnoista hyväksiluetaan hänen aiemmasta tutkinnoistaan. Bohan haluaisi jäädä Suomeen töihin valmistumisensa jälkeen. Opintojensa ohella hän työskentelee osa-aikaisena siivoajana.

Malik on suorittanut kotimaassaan hotelli- ja ravintola-alan tutkinnon ja ollut vuoden työssä hotellissa. Sen jälkeen hän työskenteli ruuanjakelussa ja haki opiskelemaan useisiin korkeakouluihin ympäri maailmaa. Taloudellisesti ainoa mahdollisuus oli suomalainen ammattikorkeakoulu. Sairaanhoidoala ei ollut Malikin ensisijainen toive, mutta hän yrittää oppia sisäistämään alan tavoitteet. Hänellä on vakituinen työ suuressa valintamyymälässä ja kesätyö siivousfirmassa.

4.3 Aineisto ja sen käsittely

Tutkimuksen aineistona on kahdeksan teemahaastattelua viideltä tutkimushenkilöltä. Kaikki viisi osallistuivat alkuhaastatteluun heinäkuussa 2011, ja kolme heistä haastateltiin myös toisen kerran marraskuussa 2011. Aineistossa on mukana myös piirretty aikajana ja sen tulkinta yhdeltä tutkimushenkilöltä ja lisäksi pelkkä suullinen tulkinta aikajanasta kahdelta muulta tutkimushenkilöltä. Teimme haastattelut ja litteroinnin yhdessä Suomi työkielenä -tutkimushankkeen tutkijan Aija Virtasen kanssa. Virtanen keskittyy tekeillä olevassa väitöstutkimuksessaan sairaanhoidoalan ammatilliseen kielitaitoon. Aineistonkeruun aikataulu ja osallistujat ovat taulukossa 1.

Taulukko 1. Haastattelut ja haastattelijat.

	Olivia	Chantal	Daniel	Bohan	Malik
Haastattelu heinäkuussa 2011	Haastattelijat: Aija Litterointi: Aija	Haastattelijat: Maiju Litterointi: Maiju	Haastattelijat: Aija Litterointi: Aija	Haastattelijat: Maiju Litterointi: Maiju	Haastattelijat: Aija ja Maiju Litterointi: Aija
Haastattelu marraskuussa 2011	Haastattelijat: Aija ja Maiju Litterointi: Maiju	Haastattelijat: Aija ja Maiju Litterointi: Maiju	Haastattelijat: Aija ja Maiju Litterointi: Maiju	Vetäytyi tutkimuksesta	Vetäytyi tutkimuksesta
Aikajana marraskuussa 2011	Piirretty aikajana ja suullinen tulkinta	Suullinen tulkinta aikajanasta	Suullinen tulkinta aikajanasta	Ei suorittanut aikajanatehtävää	Ei suorittanut aikajanatehtävää

Ensimmäiset haastattelut tehtiin heinäkuussa 2011, jolloin kartoitettiin alustavasti tutkimushenkilöiden suomen kielen käyttö- ja oppimiskokemuksia opinnoissa, työssä ja vapaa-ajalla. Haastattelut olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, joissa teemoina olivat kielitaito ja -käsitteet, suomen kielen opinnot, työelämä ja tulevaisuudenodotukset (ks. tarkemmin liite 1). Teemoja tarkennettiin tarkentavilla kysymyksillä, mutta kaikille ei esitetty kaikkia kysymyksiä ja haastattelun etenemisjärjestys oli vapaa. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluna, jotta saataisiin selvil-

le haastateltujen omia tulkintoja ja merkityksiä teemoista (Hirsjärvi–Hurme 2001: 48). Haastattelut tallennettiin ääni- ja videomuodossa ja ne olivat kestoltaan 34–47 minuuttia. Tapaamisessa tutkimushenkilöille annettiin tehtäväksi piirtää aikajana työelämästä ja kielenoppimisesta Suomessa (liite 2). Aikajana pyydettiin tuomaan mukaan toiseen haastatteluun.

Toiset haastattelut tehtiin marraskuussa 2011 eli noin puolen vuoden päästä ensimmäisestä tapaamisesta. Tutkimukseen osallistuvilla oli oikeus vetäytyä pois tutkimuksesta missä vain vaiheessa tutkimusprosessia, ja kaksi tutkimusluvan antanutta vetäytyi tutkimuksesta ennen toista haastattelua. Toisen kierroksen haastatteluissa molemmilla haastattelijoilta oli samantyyppisiä teemoja, mutta tutkimuskysymykset liittyivät selvästi eri oppimisympäristöihin: minun kysymykseksi sisääntuloammatteluihin ja Virtasen kysymykset sairaanhoitoalaan. Haastatteluissa edettiin soveltuvin osin kronologisessa järjestyksessä, ja haastattelujen aluksi haastateltavat kertoivat vapaasti tekemiensä aikajanojen sisällöstä. Myös nämä haastattelut tallennettiin ääni- ja videomuodossa. Haastattelujen kesto oli 52–74 minuuttia.

Tapaamisen aluksi haastateltavia pyydettiin kertomaan aikajansa sisältö. Aikajanatehtävä oli kaksiosainen. Ensimmäisenä tehtävänä oli kuvata omalla tyylillään piirtäen tai kirjoittaen kielenoppimista, opintoja ja työelämää Suomessa. Tuotokseen pyydettiin merkitsemään tärkeät tilanteet tai henkilöt, jotka ovat auttaneet tai vaikeuttaneet oppimista. Toisena tehtävänä oli kuvata tulevaisuudensuunnitelmia, toiveita ja pelkoja samoihin teemoihin liittyen. Haastatellut kertoivat aiheista vapaasti, ja aikajanojen sisältöä tarkennettiin ja täydennettiin haastattelukysymyksin. Tällä tavoin toteutettu teemahaastattelu palveli narratiivista analyysia, koska haastateltavien annettiin kertoa tarinansa vapaasti, minkä jälkeen esitettiin täydentäviä kysymyksiä (Hänninen 2010: 164). Vaikka kertomus onkin narratiivin prototyyppi, narratiivi voi olla mikä hyvänsä teksti, joka kuvaa tapahtumia peräkkäisessä järjestyksessä eli jossa tapahtumilla on ajallinen järjestys (de Fina 2003: 11, 14). Tällä perusteella myös vapaamuotoista aikajanaa voidaan pitää narratiivina.

Jaottelin haastattelun teemat aikajanaa ajatellen soveltuvin osin kronologiseen järjestykseen: työn saaminen, perehdytys, työyhteisö, esimies, kielenoppiminen ja -käyttö sekä suomalainen työkuulttuuri. Kysymykset ovat liitteenä (liite 3). Haastattelussa keskityttiin niihin teemoihin, jotka kaipasivat tarkennusta vielä ensimmäisen haastattelun ja aikajanan läpikäymisen jälkeen. Haastattelutilanne oli keskustelunomainen – olihan haastatteluissa kolme ihmistä läsnä. Dialogisesta näkökulmasta haastattelu on sosiaalinen tilanne, jossa merkityksiä rakennetaan yhdessä. Toisaalta haastattelussa saadaan tietoa myös haastateltavan sisäisestä todellisuudesta hänen sub-

jektiiivisten käsitystensä kautta. (Dufva 2011: 142.) Narratiivinen näkökulma on hyvin samansuuntainen: sen mukaan tutkija ja tutkittava luovat merkityksiä yhdessä (Heikkinen 2010: 156).

Haastattelut on litteroitu karkeasti sanatason tarkkuudella, sillä kiinnostuksen kohteena on haastattelujen sisältö. Litterointimerkit ovat liitteenä (liite 4). Haastateltaville tarjottiin mahdollisuutta äidinkielen puhumiseen ja tulkin käyttämiseen haastattelutilanteessa, mutta he kaikki halusivat käyttää englantia, joka on heille vahva opiskelu- ja käyttökieli. Haastattelut on siis toteutettu kielellä, joka ei ole haastattelijoiden eikä haastateltavien äidinkieli, mikä otetaan myös tutkimuksen raportoinnissa huomioon (ks. Penttilä 2010). Haastattelutilanteissa käytiin todennäköisesti keskimääräistä enemmän merkitysneuvotteluja ja myös väärinymmärrysten mahdollisuus on otettava huomioon. Osa väärinymmärryksistä voi johtua kulttuurieroista, koska tutkimustraditiot ja suhtautuminen tutkimukseen voivat olla eri kulttuureissa hyvinkin erilaisia (Rastas 2005: 80–83). Väärinkäsitysten minimoimiseksi tutkimuksen tarkoitus esiteltiin osallistujille sekä suullisesti että kirjallisesti ja tutkimusluvut käytiin kohta kohdalta läpi. Suostumuslomakkeet ja niitä taustoittavat tutkimushankekuvaukset olivat esillä sekä englanniksi että suomeksi.

Olen kääntänyt raporttiin valitsemani aineistoesimerkit englanninkielisestä litteraatista suomeksi, mikä aiheuttaa kaksoistulkintaa: aineisto on käännetty ensin puheesta tekstiksi ja sitten kielestä toiselle kielelle (ks. Nikander 2010: 435).

4.4 Aineiston analysointi

Aineiston analysoinnissa käytän päämenetelmänä sisällönanalyysia ja täydentävänä menetelmänä narratiivista analyysia. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa kuvataan sanallisesti tekstin, tässä tapauksessa haastattelujen, sisältöä. Se on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Väljimmillään sisällönanalyysi on minkä tahansa kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysia. Aineistoa tulkitaan tiivistämällä, erittelemällä ja etsimällä eroja ja yhtäläisyyksiä. Näin aineisto saadaan järjestetyksi, minkä jälkeen on tärkeää tehdä johtopäätöksiä. Pelkällä sisällönanalyysilla tutkimus jää kesken-eräiseksi: tuloksista on tehtävä päätelmiä. (Tuomi–Sarajärvi 2002: 93, 105–106.)

Olen analysoinut haastatteluaineistoani ja aikajanakertomuksia erottelemalla ensin sisääntuloammatteihin liittyvät asiat aineistosta. Analyysi oli aluksi pitkälti aineistolähteistä, koska tutkimuksen lopulliset teemat nousivat aineistosta. Suuri osa näistä teemoista oli toki samoja kuin

teemahaastatteluihin etukäteen valitut, mutta haastatteluissa nousi esille myös sellaisia haastateltaville merkityksellisiä teemoja, jotka ohjasivat analyysin suuntaa. Esimerkiksi käsitykset kielestä ja kielenoppimisesta valikoituivat tutkimuskohteeksi vasta ensimmäisten haastattelujen jälkeen. Analyysini on kuitenkin teoriasidonnaista, koska teoria on tukena analyysissä ja raportointi on teoriaohjaavaa (Eskola 2010: 182). Menettelytapani on ollut lähellä Eskolan (2010) esittämää teoriasidonnaista tapaa edetä laadullisen tutkimuksen analysoimisessa: Pehdyin ensin teoriaan, joka ohjasi aineistonkeruutani, esimerkiksi haastatteluihin valittuja teemoja. Teoreettinen viitekehys on ohjannut aineistonkeruuta, ja tuloksissa on teoreettisia kytkeitä, mutta analyysi ei ole teorialähtöistä siinä mielessä, että se pohjautuisi suoraan johonkin teoriaan. Aineistoon tutustuessani käytin teoriaa hyväksi, mutta vältin ylitulkitsemasta aineistoa teorian valossa. Analyysi on edennyt aineistolähtöisestä kohti teoreettisempaa otetta, mikä on teoriasidonnaiselle analyysille tyypillistä. (Eskola 2010: 182–186.) Laadullisessa tutkimuksessa jonkinlaista aineiston analyysia tehdään yleensä tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa (Tuomi–Sarajärvi 2002: 108), ja myös tässä tutkimuksessa aineisto on ohjannut toisen kierroksen haastattelujen teemoja ja tutkimuskysymysten lopullista muotoilua.

Sisääntuloammattien välivaiheenomaisuutta tuon esiin narratiivisella analyysillä. Polkinghore (1995: 14–15) erottaa narratiivien analyysin (*analysis of narratives*) ja narratiivisen analyysin (*narrative analysis*) toisistaan. Hänen mukaansa narratiivien analyysissä luokitellaan kertomuksia tietyistä aiheista erilaisiin tyyppitapauksiin, kun taas narratiivisessa analyysissä tuotetaan uusia juonellisia kertomuksia aineiston pohjalta (mts.: 15). Luvussa 6 muodostan Chantal ja Danielin haastattelujen pohjalta yhtenäiset ajallisesti etenevät kertomukset Suomeen muuttosta, sisääntuloammattiin työllistymisestä ja tulevaisuudenodotuksista. Kertomukset mukailevat osittain aikajanakertomusten rakennetta. Valitsin Danielin ja Chantal tapaukset tarkasteluun, koska heidän suhtautumisensa sisääntuloammattissa työskentelemiseen ja omalle alalle työllistymiseen poikkeavat toisistaan. Lisäksi he molemmat osallistuivat kahteen haastatteluun ja tekivät aikajana tehtävän, joten aineistoa oli narratiivista analyysia varten tarpeeksi.

Polkinghoren (1995: 18–19) mukaan analyysissä on löydettävä loppuratkaisu, jonka jälkeen aineistoelementit järjestetään ajalliselle jatkumolle. Seuraavaksi pohditaan, mitkä elementit ovat vaikuttaneet loppuratkaisuun jollain tavalla. Viimeinen vaihe on kirjoittaa elementeistä kertomus. (Mts.: 16–19.) Tarkastelen aineistoani muodostamalla kertomuksia siitä, kuinka sisääntuloammatti vaikuttaa Danielin ja Chantal käsityksen mukaan heidän tavoitteisiinsa työllistyä

oman alan töihin ja edetä uralla. Luotaus on tulevaisuuteen, eli kertomusten loput jäävät avoimiksi. Analyysi ei siis etene ainoastaan peilaten haastateltujen ratkaisuja ja toimintaa jo tiedossa olevaan lopputulokseen, vaan analysoin myös mahdollisia ”loppuratkaisuja”, jotka ilmenevät tulevaisuudenpelkoina ja -toiveina. Narratiivisessa analyysissä kertomusten muodostaminen on tärkeä osa analyysia: tutkija tekee tietoisia päätöksiä siitä, mitä tuo kertomuksessa esille.

Kertomuksia kirjoitettaessa on otettava huomioon kertomusten päähenkilöiden toimintaan ja tavoitteisiin vaikuttavat suunnitelmat, toiveet ja motivaatio, jotta heidän toimintaansa ja valintojaan olisi mahdollista tulkita (Polkinghore 1995: 17). Eri ihmiset reagoivat samassa tilanteessa eri tavoin (mts.) ja siksi käsitykset ovat hyvä pohja tarkastella päähenkilöiden tekoja ja toimintaa, joilla he pyrkivät tavoitteisiinsa.

5 KÄSITYKSIÄ SUOMEN KIELEN OPPIMISESTA SISÄÄNTULOAMMATISSA

Tämä tulosluku jakautuu käsityksiin suomen kielen oppimisesta yleisesti ja nimenomaan sisääntuloammattien kontekstissa. Luvussa 5.1 kuvataan tutkimushenkilöiden käsityksiä siitä, miksi heidän kannattaa oppia suomea (5.1.1), millaista suomen kieli on (5.1.2) ja mitkä tekijät edistävät ja rajoittavat heidän oppimistaan (5.1.3). Luvussa 5.2 keskitytään suomen kielen oppimiseen ja kielelliseen toimintaan pesulassa ja siivousyrityksessä. Lopuksi käsitellään kokemuksia työyhteisön tarjoamasta oikea-aikaisesta tuesta (5.3) ja työyhteisön jäsenyydestä (5.4).

5.1 Suomen kielen oppiminen

5.1.1 Suomen kielen taito avaimena moniin oviin

Afrikkalaisten kielitausta on yleisesti monikielinen, minkä suhteen tämän tutkimuksen osallistujat eivät ole poikkeus: he kaikki osaavat äidinkieltänsä lisäksi englantia ja erilaisia afrikkalaisia kieliä kuten swahilia ja osa myös ranskaa. Haastattelujen aikaan he olivat opiskelleet noin vuoden ajan suomen kieltä ammattikorkeakoulun kielikursseilla ja useat opiskelivat suomea myös vapaaajallaan esimerkiksi iltalukiassa. Tätä tutkimusta varten heidän kielitaitoaan ei arvioitu eikä heillä ollut suomen kielen taidostaan kielitutkintotodistuksia. Haastateltujen omien kuvailujen perusteella suomen kielen taito on todennäköisesti heistä suurimmalla osalla vielä peruskielitaidon tasolla (A-taso EVK:ssa). Tasoeroja on varmasti jonkin verran: osa kertoi oppineensa suomea lähinnä kielikursseilla ja osa lisäksi esimerkiksi työssään (tarkemmin luvussa 5.2).

Tutkimushenkilöt opiskelevat englanninkielisessä koulutusohjelmassa, joten opetuskielenä on englanti. He kuvasivat pärjäävänsä muutenkin englannilla monissa tilanteissa. Kaikki olivat kuitenkin huomanneet tarvitsevansa suomen kielen taitoa ja halusivat oppia suomea. Haastateluissa kielitaidon tärkeys nousi esille etenkin työnhaun vaikeuksista ja työnantajien kielitaitovaatimuksista puhuttaessa. Kaikki haastateltavat kertoivat tarvitsevansa kieltä *työllistymiseen* ja *työkentelemiseen*. Haastatellut olivat havainneet saman kuin tutkijatkin (esim. Forsander ym. 2000): suomen kielen taito on yleinen edellytys Suomessa työllistymiseen. Seuraavassa esimerkissä Malik kertoo, että ilman kontakteja ja muiden apua työn saaminen olisi ollut lähes mahdotonta.

- (1) Malik: all the time there has been somebody who has been helping me to find some jobs. because I tried of course by myself. it was close to impossible.

Aija: why.

Malik: because everytime when I used to go, they say no no Finnish no job no Finnish no job no Finnish no job.

Malik: koko ajan minulla on ollut joku joka on auttanut minua löytämään joitain töitä. koska yritin totta kai itse. se oli lähes mahdotonta.

Aija: miksi.

Malik: koska joka kerta kun minä menin, he sanoivat ei ei suomea ei työtä ei suomea ei työtä ei suomea ei työtä.¹

Malik on yrittänyt saada kovasti töitä ominkin avuin. Hänellä on ollut tapana käydä kyselemässä töitä, mutta vastaanotto on ollut torjuva. Vastaus on ollut aina sama: ilman suomen kielen taitoa ei ole töitäkään tarjolla. Malik toistaa työnantajien mantraa ”ei suomea ei työtä” kolme kertaa; hänen on annettu ymmärtää näin useaan otteeseen useassa eri työpaikassa. Hän on kuitenkin onnistunut saamaan suhteilla kaksikin työtä, vakituisen työn marketissa ja kesätyön siivousfirmassa.

Haastateltavien mukaan kielitaitoa vaaditaan melkein mihin hyvänsä työhön. Esimerkiksi Olivialta on jäänyt siivoustyö saamatta kielitaidon puutteellisuuden takia ja Chantal kuvaa pesulatyöhönkin vaadittavan suomen kielen taitoa.

- (2) Olivia: I have been going to many offices to look for cleaning jobs. but they insist that I should speak Finnish.

Olivia: olen käynyt monissa toimistoissa etsimässä siivoustöitä. mutta he vaativat että minun pitäisi puhua suomea.

- (3) Chantal: actually, most of the jobs I was applying I was told, you have to speak Finnish, even if it is washing. – – so at the time I wondered how come, speaking Finnish and washing are connected.

Chantal: itse asiassa, useimmista töistä mitä hain minulle kerrottiin, että sinun pitää puhua suomea, vaikka se olisi pesemistä. – – joten silloin ihmettelin että miten ihmeessä suomen puhuminen ja peseminen liittyvät toisiinsa.²

Olivialle kielitaidon puutteellisuus osoittautui esteeksi työhaussa. Hän etsi työtä useista siivousyrityksistä kuukausia ennen kuin työllistyi pesulaan. Aktiivinen ja epäonninen työnhaku osoitti, että suomen kielen taitoa kannattaa hankkia. Chantalin mukaan pesulatyöhön ei tulisi vaa-

¹ Olen suomentanut haastatteluesimerkit mahdollisimman tarkasti mutta kuitenkin siten, että ajatus välittyy. Haastateltavat ja haastattelijat käyttävät puhekieltä, eivätkä heidän lausumansa ole aina oikeakielisiä. Esimerkeissä on myös paljon sanojen hakemista, toistoa ja kesken jääneitä sanoja ja lauseita. Nämä asettavat haasteensa kääntämiselle. Siksi myös alkuperäiset englanninkieliset otteet litteraateista ovat mukana.

² Esimerkistä poistetut osiot on merkitty kahdella ajatusviivalla. Osa haastateltujen puheenvuoroista on niin pitkiä, että selkeyden vuoksi asiaan oleellisesti liittymättömiä osioita on poistettu.

tia suomen kielen taitoa lainkaan, koska hänen mielestään sitä ei tarvita työskentelyyn. Myöhemmin haastatteluissa kävi kuitenkin ilmi, että jonkinlaista kielitaitoa vaaditaan myös pesulassa työskentelemiseen, ja tämän ymmärtäminen antoi Chantalille lisämotivaatiota kielenoppimiseen.

Muutkin haastateltavat nostivat esille kielitaidon vaikutuksen työnsaantiin. Heidän mukaansa hakijalle kerrottu syy palkkaamatta jättämiselle oli yleensä kielitaito. Moni haastateltavista piti työnantajien kielitaitovaatimuksia kohtuuttomina. Bohanin mukaan vaatimuksena on usein äidinkielen tasoinen kielitaito. Hänen mielestään vaatimus ei ole realistinen.

(4) Bohan: no somehow they want you to speak Finnish as if it's your language, which is not possible.
Majju: like mother tongue?
Bohan: yeah.

--

Bohan: so there is something I want to say. when it comes to getting a job, you can't expect me to speak Finnish like it's my language, no, it's not possible.

Bohan: ei jotenkin he haluavat sinun puhuvan suomea kuin se olisi sinun kielesi, mikä ei ole mahdollista.

Majju: kuin äidinkieli?

Bohan: niin.

--

Bohan: joten tässä on jotain mitä haluan sanoa. mitä tulee työn saamiseen, et voi odottaa minun puhuvan suomea kuin se olisi minun kieleni, ei, se ei ole mahdollista.

Myös Tiilikaisen (2008: 99) haastattelemat maahanmuuttajanaiset olivat todenneet työnantajien kielitaitovaatimusten olevan usein kohtuuttomia. Työnantajat ovat työelämän portinvartijoita, jotka saavat itse määritellä, miten työnhakijan kielitaito vaikuttaa rekrytointiin (Forsander 2002: 174). Suomen lakiin kirjatun yhdenmukaisuuspykälän mukaan ketään ei saa syrjiä alkuperän takia (Finlex 2012), mutta työnantaja saa useimmiten itse määritellä kielitaitovaatimuksensa niin korkealle kuin haluaa. Joissain tapauksissa Yleisen kielitutkinnon todistus kielitaidosta on työhaussa tarpeen (Tarnanen–Mäntylä 2006: 121), mutta työnantajat arvioivat usein työnhakijan kielitaitoa pelkän haastattelun perusteella (Kokkonen 2009: 101). Työnantajien käsitys riittävästä kielitaidosta on kontekstisidonnainen ja riippuu työtehtävistä (mts.). Arajärven (2009: 86) mukaan työntekijältä ei voida kuitenkaan edellyttää äidinkielen tasoista kielitaitoa. Sisääntuloammatteissa kielitaitovaatimukset ovat yleensä vähäiset.

Bohan on huolissaan työllistymismahdollisuuksistaan valmistumisensa jälkeen, koska opiskeluaika on todella lyhyt riittävän ammatillisen kielitaidon hankkimiseen. Kielenoppiminen ennen valmistumista on todellinen haaste, koska hän ei osannut suomen kieltä lainkaan opinnot

aloitettuaan ja saa tutkinnon suoritettua tavallista lyhyemmässä ajassa kotimaassaan suorittamansa lääketieteen tutkinnon vuoksi. Yhtenä vaihtoehtona olisi opiskella kieltä kunnolla ennen opintojen jatkamista. Bohan onkin harkinnut jopa keskeyttävänsä muut kurssit ja opiskelevansa täysipäiväisesti suomea jonkin aikaa, jotta saavuttaisi kaikkialla tarvittavan suomen kielen taidon.

(5) Bohan: I can even maybe stop other courses for some time. and learn Finn- the language first. 'cause that's what I've seen that in Finland, that's the key.

Maiju: the language is the key.

Bohan: that's the key, for everything. whenever you have go to master, go to Ph.D. if you don't speak Finnish. someone (told), it was just a joke, it was like, it was, if you don't speak Finnish, you will never go to heaven, because in heaven, you will be speaking Finnish. it was just a joke said.

Maiju: ((nauraa)) okay.

Bohan: so you need Finnish, for your everyday life.

Bohan: voin ehkä jopa lopettaa muut kurssit joksikin aikaa. ja oppia suom- kieltä ensin. koska se on mitä olen nähnyt Suomessa, se on avain.

Maiju: kieli on avain

Bohan: se on avain, kaikkeen. mihin vain sinun täytyy mennä maisteriksi, mennä tohtoriksi. jos et puhu suomea... joku (kertoi), se oli pelkkä vitsi, se oli niinku, se oli, jos et puhu suomea, et ikinä pääse taivaaseen, koska taivaassa puhutaan suomea. se oli vain vitsi joka kerrottiin.

Maiju: ((nauraa)) okei.

Bohan: joten sinä tarvitset suomea, jokapäiväiseen elämään.

Bohanin mukaan suomen kieltä kannattaisi opetella kunnolla, koska sitä tarvitaan Suomessa kaikkeen. Kieli on hänen sanojensa mukaan avain *jatko-opintoihin, työhön ja jokapäiväisestä arjesta selviytymiseen*. Hän kertoo kuulleensa vitsin, jonka mukaan jopa taivaan portit avautuvat ainoastaan suomea puhuville. Sekä vitsi että avainmetafora kuvaavat Bohanin katkeruutta: hän kokee kielitaitonsa puutteellisuuden olevan esteenä opinnoissa ja uralla etenemiselle. Kieli on avain, jolla avautuu monia ovia. Ilman tätä avainta portit pysyvät kuitenkin suljettuina ja tavoitteet saavuttamattomina. Bohan kokee siis jäävänsä paljosta paitsi ilman kieliavainta; hän ei pysty toimimaan kokonaisvaltaisesti suomalaisessa arkielämässä ja suomalaisessa kieliympäristössä ilman suomen kielen taitoa.

Olivia kuvaa puutteellisen kielitaitonsa olevan *barrier* eli aita, este tai muuri. Olivialle koko suomen kieli tuli yllätyksenä pääsykoehaastattelussa. Hän luuli, että Suomessa pärjäisi kaikkialla englannilla; pääsykoe oli englanniksi ja koulutusohjelma on englanninkielinen. Siksi pettymys oli suuri, kun hän ymmärsi, että Suomessa puhutaan suomea eikä ilman suomen kielen taitoa pysty aloittamaan sairaanhoitajana työskentelemistä.

- (6) Olivia: I didn't- I didn't know about- when I went for interview. the interviewer told me when you come to Finland you learn Finnish I didn't know there is different language. because people work- the exam was in English everything was in English so I didn't know that I'll come- to find something like Finnish something to put barriers for me. but the interviewer told me that when you go Finland you must learn Finnish so I said it's ok. and it's good also to learn new language. my expectations was was we- high. I thought that I'll come. and start nursing and start working immediately. but when I came I realized that. you can't work without language and that is true because the people you're serving cannot understand you. so it begin a barrier for me my expectations were high but. was (sad at)

Olivia: minä en- minä en tiennyt siitä- kun menin haastatteluun. haastattelija kertoi minulle että kun tulet Suomeen sinä opit suomea en tiennyt että siellä on eri kieli. koska ihmiset työskentelevät- koe oli englanniksi kaikki oli englanniksi joten en tiennyt että tulisin löytämään jotain sellaista kuin suomen jotain mikä asettaa esteitä minulle. mutta haastattelija kertoi minulle että kun tulet Suomeen sinun täytyy oppia suomea joten sanoin että se on ok. ja on hyvä myös oppia uutta kieltä. minun odotukseni oli oli oliva- korkeat. ajattelin että tulisin. ja aloitan sairaanhoidon ja aloitan työskentelyn välittömästi. mutta kun tajusin että. et voi työskennellä ilman kieltä ja että se on totta koska ihmiset joita palvelet eivät voi ymmärtää sinua. joten siitä tuli este minulle minun odotukseni olivat korkeat mutta. oli (surullista)

Olivian odotukset olivat korkealla, koska hän oli unelmoinut sairaanhoitajan työstä ja toivoi voinensa aloittaa hoitotyön heti Suomeen saavuttuaan. Todellisuus ei vastannut odotuksia, mikä oli tietenkin surullista. Olivia ymmärtää kuitenkin, ettei sairaanhoito ole mahdollista ilman yhteistä kieltä potilaiden kanssa. Hän haluaa päästä esteen yli ja on siksi valmis opiskelemaan suomen kieltä. Pettymyksestään huolimatta hän toteaa, että uuden kielen oppiminen on ihan hyvä asia. Esimerkki osoittaa, kuinka vähän osa Suomeen opiskelemaan tulevista ulkomaalaisista tietää Suomesta ja suomen kielestä ennen opintojen alkamista.

Olivia on kuitenkin päässyt alkujärkytyksen ja hämmennyksen yli. Hän on oppinut suomen kieltä opinnoissaan ja työssään. Itse asiassa hän kertoo suomen kielen puhumisen tuntuvan hyvältä, koska suomea puhumalla pääsee *yhteisön jäseneksi*. Seuraavassa esimerkissä Olivia puhuu työyhteisöstään sisääntuloammatissa. Olivian mukaan ihmiset ovat ystävällisiä, jos heidän kanssaan puhuu suomea; silloin he eivät enää välitä siitä, mistä ulkomaalainen on kotoisin. Hyväksynnän saaminen voi siis olla yksi tärkeä syy, miksi suomea kannattaa oppia.

- (7) Aija: so how does it feel like. to speak. Finnish.
Olivia: I feel good because I feel part of the society. because when you can't speak you feel (odd). but when you speak people are good friendly. (it's only the) language image makes them badly but if I speak. nothing like (--) where you come from you become one thing.

Aija: no miltä se tuntuu. puhua. suomea.

Olivia: tunnen oloni hyväksi koska tunnen olevani osa yhteisöä. koska kun et osaa puhua tunnet olosi (kummalliseksi). mutta kun puhut ihmiset ovat hyviä ystävällisiä. (se on vain) kieli imago

joka tekee heistä pahoja mutta jos minä puhun. mikään kuten (--)
mistä tulet muuttuu vain yhdeksi seikaksi sinussa.

Kuten muidenkin haastateltujen mielestä, myös Danielin mielestä kielitaito on tarpeen työssä. Hänen käsityksensä kielitaidon tarpeellisuudesta ei kuitenkaan rajoitu pelkästään työhön liittyviin kysymyksiin vaan on paljon laajempi: suomen kieltä tarvitaan *kaikkialla Suomessa*.

- (8) Daniel: I think that you need Finnish everywhere. in Finland especially because everybody speaks Finnish so, you need it especially when you're speaking to the older generation.

Daniel: minä uskon että suomea tarvitsee kaikkialla. erityisesti Suomessa koska kaikki puhuvat suomea joten, sitä tarvitaan erityisesti kun puhut vanhemman sukupolven kanssa.

Daniel on havainnut, että Suomessa ”kaikki puhuvat suomea”. Vaikka Suomessa puhutaan myös englantia, suomi on kuitenkin selkeästi yleisin ja eniten puhuttu kieli useimmissa tilanteissa Suomessa. Monikielisestä maasta tulleelle suomen kielen ylivoimainen asema voi tulla yllätyksenä. Daniel nostaa esille yhden joukon, jonka kanssa puhuessa suomen kielen taito on erityisesti tarpeen: iäkäs suomalainen väestö, joka osaa englantia vähemmän kuin nuoremmat ikäpolvet. Daniel haluaisi työskennellä sairaanhoitajana vanhainkodissa, joten hän kokee suomen kielen taidon tarpeelliseksi juuri ikäihmisten vuoksi.

Tähän tutkimukseen haastatellut sisääntuloammateissa työskentelevät maahanmuuttajat kokivat suomen kielen oppimisen tärkeäksi, koska se mahdollistaa opinnoissa etenemisen, työllistymisen, työssä pärjäämisen ja uralla etenemisen. Suomen kielen osaamisen katsottiin edistävän myös yhteisön jäseneksi pääsemistä ja sitä kautta kotoutumista. Lisäksi kielitaidosta ajateltiin olevan hyötyä yleisesti jokapäiväisessä elämässä toimimiseen. Haastateltujen mukaan kielitaito on siis väline tärkeiden tavoitteiden kuten työpaikan saavuttamiseksi. Kukaan ei pitänyt suomen kielen taitoa itseisarvona, jota kannattaisi tavoitella sen itsensä vuoksi. Enemmänkin kielitaidon puutteellisuutta pidettiin esteenä, jonka yli pääsee vain opettelemalla kieltä. Toista kieltä opitaan, jotta sillä voidaan toimia (Atkinson 2002: 537). Tähän tutkimukseen haastateltujen maahanmuuttajien käsitykset kielenoppimisen syistä olivat hyvin samankaltaisia kuin Tarnasen ja Pöyhösen (2011) tutkimukseen haastateltujen asiantuntijoiden käsitykset. Etenkin työhallinnon edustajat korostivat kielitaitoa elämässä eteenpäin pääsemisen mahdollistajana (mts.: 147).

Käsitykset ovat sosiaalisesti rakentuvia eli muotoutuvat sosiaalisen ympäristön uskomusten, mielipiteiden ja asenteiden pohjalta (Dufva ym. 1996: 49). Niinpä maahanmuuttajien käsityksiä suomen kielen tarpeellisuudesta muovaavat esimerkiksi suomenopettajien, muiden suo-

menoppijoiden ja työnantajien mielipiteet. Työnantajien käsitykset työssä vaadittavasta kielitaidosta voivat suunnata ammattiin opiskelevien suomenoppijoiden oppimistarpeita ja motivaatiota (ks. Riley 1997: 128). Koska kieli avaa ovia, sitä on tärkeä oppia.

5.1.2 Luokkahuonesuomi ja ulkomaailman suomi

Varsinaisena haastattelukysymyksenä ei ollut, millaista suomen kieli on. Haastatteluissa nousi kuitenkin esiin muiden aiheiden yhteydessä haastateltavien käsityksiä suomen kielen luonteesta. He kiinnittivät huomiota etenkin *luokkahuoneessa* ja sen *ulkopuolella* kuultavan suomen eroavaisuuksiin. Haastateltavat ajattelivat luokkahuoneessa käytettävän erityisesti yleiskieltä ja luokan ulkopuolella puhuttua suomea. Heidän mukaansa luokan ulkopuolella kuultavan suomen ymmärtämistaitoja tarvitaan esimerkiksi työssä ja työharjoittelussa. Chantal kertoi, että luokassa käytetään kirjoitettua suomea, mutta ulkona kuuleekin jotain aivan muuta.

- (9) Chantal: and in class we use written Finnish. when we go out, we hear something different and now we wonder, what is this someone say.

Chantal: ja luokassa me käytämme kirjoitettua suomea. kun menemme ulos, kuulemme jotain erilaista ja sitten me ihmetellään, mitä on tämä mitä joku sanoo.

- (10) Chantal: the most, what I have seen, written Finnish is different from spoken Finnish, and most people use the spoken Finnish.

Chantal: enimmäkseen, mitä olen huomannut, kirjoitettu suomi on erilaista kuin puhuttu suomi, ja suurin osa ihmisistä käyttää puhuttua suomea.

Chantalın havaintojen mukaan suurin osa suomalaisista käyttää puhuttua suomea. Luokan ulkopuolista kieltä kuultaessa on todella pohdittava, mitä puhuja tarkoittaa, koska puhetapa on uusi ja erilainen. Toisen kielen oppija motivoituu oppimaan sitä, mitä kokee tarvitsevansa eniten. Chantal on huomannut, että suurin osa suomalaisista käyttää puhekieltä, ja kokee täten juuri puhekielen ymmärtämisen itselleen tärkeäksi. Tämä havainto ja käsitys suuntaavat hänen toimintaansa.

Myös Daniel on huomannut luokassa ja luokan ulkopuolella kuultavan suomen erot. Hän erottaa puhutun suomen ja luokkahuoneessa vastaanotettavan suomen toisistaan, muttei kuitenkaan sano luokassa käytettävän nimenomaan kirjoitettua suomea, kuten Chantal. Danielia erot hämmentävät, koska hän ei oikeastaan ole oppinut muunlaista suomea kuin mitä luokassa opetetaan. Niinpä puhutun suomen ymmärtäminen on hänen mielestään todella vaikeaa.

- (11) Daniel: there is the Finnish language that is spoken and that one that is the one you take it from the classroom or from the lecturer, and it is somehow sometimes different you can get the spoken one to be very different from the one that you learnt, so for me I only learn the one that have been taught by my Finnish teacher, so in any case when I hear something else it confuses me for a while.

Daniel: on suomen kieli joka on puhuttu ja se joka on se jonka otat vastaan luokkahuoneesta tai luennoitsijalta, ja se on jotenkin joskus erilaista voit tajuta puhutun olevan tosi erilaista siitä minkä opit, joten minulle minä vain opin sitä mitä suomen kielen opettaja on opettanut, joten joka tapauksessa kun kuulen jotain erilaista se todella hämmentää minua jonkin aikaa.

Erilaiset tavat puhua ovat haasteita oppimiselle. Dialogisesta näkökulmasta kielimuotojen moninaisuus ja moniäänisyys eli *heteroglossia* on kielen perusluonne (Bahtin 1981: 291). Kieli tulee meille ”toisten suiden kautta” (Bahtin 1986: 138), joten on tärkeää kuulla erilaisia ääniä eli erilaisia tapoja sanoa ja ilmaista asioita. Daniel kertoo ”ottavansa vastaan” opettajansa puhumaa suomea ja kuulevansa kyllä muunkinlaisia tapoja puhua, mutta näitä muita tapoja hän ei oikein ymmärrä. Kuitenkin juuri altistuminen monille tavoille puhua suomea on todella tärkeää ymmärtämistaitojen kehittymisen ja erityisesti puhekielen ymmärtämisen kannalta.

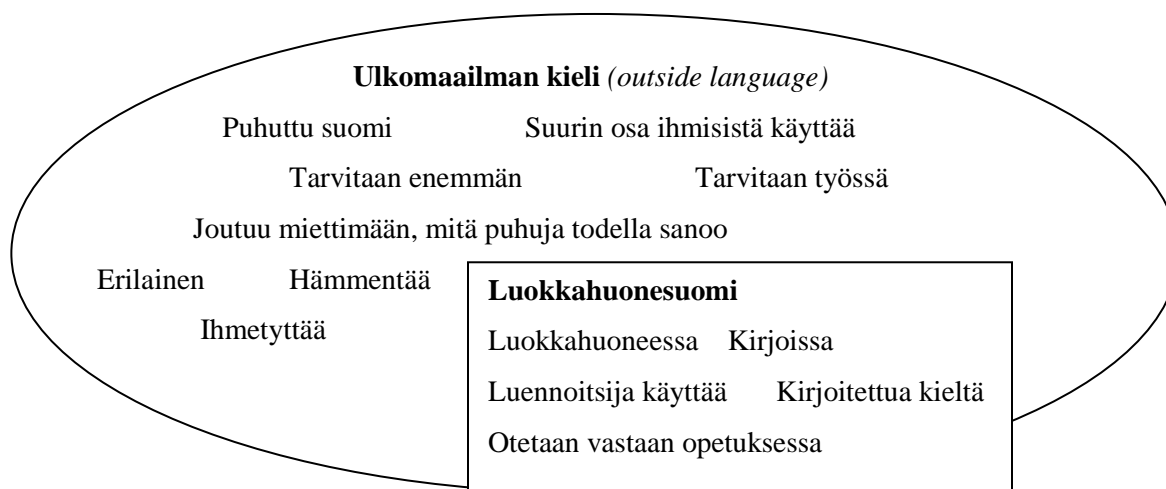
On useita erilaisia tapoja käyttää puhekieltä. Todennäköisesti opettajakin käyttää itselleen ominaisia puhekielen tapoja ilmaista asioita; Danielkaan ei väitä, että opettaja käyttäisi oppitunneilla yleiskieltä. Toisen kielen oppitunneilla opetuspuhe on kuitenkin yleensä monin tavoin yksinkertaisempaa kuin normaali puhekieli. Ulkomaalaisille puhuttu kieli eli *foreigner talk* (Ferguson 1975) on yleensä yksinkertaistettua: tempo on hitaampi, ääntäminen selkeämpää ja käytetty sanasto frekventimpää kuin äidinkielisten kesken (Suni 2008: 57). Opetuskielen on oltava yksinkertaisempaa sekä sanastoltaan että rakenteeltaan ja toistoa on oltava paljon, jotta alkeistason kielenoppijat pysyisivät tunnilla mukana ja pystyisivät seuraamaan opetusta. Niinpä tavallisen puhutun kielen nopeus ja kompleksisuus aiheuttavat todennäköisesti ymmärtämisvaikeuksia, jos on tottunut kuuntelemaan enimmäkseen yksinkertaistettua opetuskieltä. Mikäli haluaa kehittää kielitaitoaan monipuolisemmaksi, täytyy toki oppia ymmärtämään erilaisia puhetapoja ja normaalitempoista puhekieltä, myös erilaisia murteita, slangeja ja puhekielen muita variaatioita – toisin sanoen mahdollisimman kerroksellista, vaihtelevaa ja moniäänistä suomen kieltä. Esimerkiksi Eurooppalaisen viitekehyksen kielitaitotasojen kuullunymmärtämisen kriteereissä on huomioitu puheen tempo, selkeys, rekisterinvaihdokset ja yleis- tai puhekielisyys. Vasta edistyneen tason suomenosaajan edellytetään ymmärtävän vaikeuksista kaikenlaista syntyperäisen puhujan nopeaa puhetta. (EVK 2003: 102.)

Myös Bohan puhuu ulkomaailman kielen ja luokkahuoneen kielen eroista ja on sitä mieltä, että työelämässä tarvitaan enimmäkseen luokan ulkopuolisen kielen ymmärtämistäitoa.

- (12) Bohan: yeah that's the language which is outside. that's what we need. of course the class, in the class, we need because maybe we are, end up (-) something, but what's we need (mostly) is the outside language.

Bohan: joo se on sitä kieltä joka on ulkona. sitä me tarvitaan. totta kai luokka, luokassa, me tarvitaan koska me ollaan, päädytään (-) johonkin, mutta se mitä me tarvitaan (eniten) on ulkopuolinen kieli.

Sairaanhoitajan ammatilliseen kielitaitoon kuuluu potilaiden ymmärtäminen, ja potilaat puhuvat puhekielisesti ja eri murteilla – minkä vuoksi Bohan tarvitsee näiden puhetaipojen ymmärtämistäitoja. Bohan puhuu me-muodossa eli viittaa tarpeella myös muihin kuin itseensä. Todennäköisesti hän puhuu muista kansainvälisistä opiskelukavereistaan, joiden hän uskoo tarvitsevan ulkona kuultavaa ja puhuttavaa suomen kielen taitoa yhtä kipeästi kuin hän itse. Maahanmuuttajien narratiiveja tutkinut de Fina (2003: 218–219) havaitsi, että Yhdysvaltoihin muuttaneet meksikolaiset korostivat kollektiivisuuden merkitystä vastaamalla myös *sinä*-muotoisiin kysymyksiin *me*-muodossa. He ajattelivat, etteivät heidän kokemuksensa olleet yksilöllisiä vaan jaettavissa muiden samassa tilanteessa olevien maahanmuuttajien kesken (mts.: 218). Myös Bohan jakaa kokemuksensa muiden samassa tilanteessa olevien kansainvälisten sairaanhoitajaopiskelijoiden kanssa.

Kuvio 2. Luokkahuonesuomi ja ulkomaailman suomi

Kuviossa 2 on tiivistettynä, mitä asioita haastateltavat liittävät ulkomaailman kieleen ja mitä luokkahuoneen suomeen. Chantal, Daniel ja Bohan liittävät erilaiset tavat puhua suomea eri ym-

päristöihin: luokkahuoneeseen ja ulkomaailmaan. He kärjistävät näiden kahden erot yleiskielen ja puhutun suomen eroiksi. He eivät kuitenkaan puhu kielimuotojen eroavaisuuksista esimerkiksi muodollisuusastetta pohtimalla. Epäselväksi jäi, kuinka paljon yhtymäkohtia he näkevät ulkomaailman ja luokkahuoneen suomen välillä. Bohan toteaa, että molempien taitoa tarvitaan.

Suomen kieli itsessään on haastateltavien mukaan siis monimuotoinen ja vaihteleva. Lisäksi Bohan korostaa suomen kielen *ainutlaatuisuutta* suhteessa muihin osaamiinsa kieliin. Hänen mukaansa suomenoppiminen vaatii aikaa, koska muihin kieliin tukeutuminen ei onnistu.

- (13) Bohan: and Finnish is not easy like, it's not an easy language you can say it's more similar like to this, no it's just unique. so it (needs) time.
 Maiju: it's not same like English, not not same background than English or French.
 Bohan: totally different.

Bohan: ja suomen kieli ei ole helppoa kun, se ei ole helppo kieli josta voit sanoa että se on samantaisempi kuin tämä, ei se vaan on ainutlaatuinen. joten se vaatii aikaa.

Maiju: se ei ole samanlainen kuin englanti, ei ei samaa taustaa kuin englanti tai ranska.

Bohan: täysin erilainen.

Sekä suomen kielen sisäistä vaihtelua että suomen kielen erilaisuutta suhteessa muihin kieliin pidettiin suomen kielen oppimista vaikeuttavina asioina. Oppijat selvästi tiedostavat suomen kielen sisäisen vaihtelun, jonka he ovat huomanneet etenkin luokan ja ulkomaailman välillä. He puhuvat myös kirjoitetun ja puhutun suomen eroista ja viittaavat niillä osittain yleiskielen ja puhekielen eroihin. Toisaalta he eivät väitä, että suomenopetuksessa ei käytettäisi puhuttua suomea – he vain liittävät luokkahuoneeseen myös kirjoitetun suomen ja huomioivat luokan ulkopuolella käytettävän myös sellaisia kielimuotoja, joita luokkahuoneessa ei käytetä. He ovat siis selvästi tietoisia eri rekistereistä, joskin liittävät ne lähinnä erilaisiin ympäristöihin.

Haastateltujen mielestä puhekielen ymmärtäminen on tärkeää sairaanhoitajan työssä. Myös Kelan ja Kompan (2011: 187–188) mukaan arkisen kanssakäymisen taidot ovat oleellisia sairaanhoitajan tehtävässä. Kotimaisten kielten opetuksen kehityshankkeessa tehtyjen kartoitusten pohjalta on laadittu ammatillinen S2-viitekehys sairaanhoidon alalle (Jäppinen 2010: 7). Viitekehysten mukaan sairaanhoitajan on ymmärrettävä puhekieltä, murteita ja erityisryhmien kieltä sekä pystyttävä tunnistamaan ja tuottamaan muodollisen ja epämuodollisen rekisterin piirteitä (Kotikimara 2012). Niinpä on luonnollista, että sairaanhoitajaksi opiskelevat ja sairaanhoitajan työhön suuntaavat maahanmuuttajat pitävät monipuolista suullista kielitaitoa itselleen tärkeänä.

Oppijan tarpeet määrittävät, millaista kielitaitoa hän motivoituu harjoittelemaan ja opiskelemaan. Seuraavassa luvussa kuvataan haastateltujen käsityksiä siitä, mitkä tekijät edistävät ja mitkä rajoittavat heidän kielenoppimistaan. Käsityksissä näkyy suomenkielisten puhetilanteiden arvostus merkityksellisinä oppimistilanteina.

5.1.3 Suomen kielen oppimista edistävät ja rajoittavat tekijät

Toisen kielen oppiminen kohdekielisessä ympäristössä on lähtökohdiltaan pitkälti erilaista kuin vieraan kielen oppiminen. Haastattelemieni aikuisten afrikkalaisten maahanmuuttajien käsitykset kielenoppimisesta poikkesivatkin paljon Aron (2009) tutkimista suomalaislasten käsityksistä. Aron (2009: 166) tutkimus osoitti, että suomalaiset alakoululaiset oppivat englantia mielestään etenkin oppitunneilla ja oppikirjoista. Tähän tutkimukseen osallistuneet maahanmuuttajat sen sijaan korostivat kielenoppimisessa vuorovaikutusta muiden kanssa: keskustelemista, puhumista ja kuuntelemista. He nostivat esille muiden ihmisten tärkeyden oppimisprosessissa.

Esimerkiksi Chantal mielestä kirjoista voi oppia jotain, mutta ne eivät yksin riitä. Oppiakseen on tehtävä paljon muutakin, ja etenkin puhumaan ei opi, jollei ole vuorovaikutuksessa.

- (14) Chantal: because you can't sit here with the books, you read and you're expected to speak, expect to you interact to those you are speaking.
 Maiju: so it's easier to learn Finnish when you use it and when you talk with the patients and so on.
 Chantal: y-y-yes.
 Maiju: it's not only reading from books.
 Chantal: it's not only reading. and even reading, the most, what I have seen, written Finnish is different from spoken Finnish, and most people use the spoken Finnish
- Chantal: koska et voi vain istua täällä kirjojen kanssa, luet ja sinun odotetaan puhuvan, odotetaan olevan vuorovaikutuksessa niiden kanssa joille puhut.
 Maiju: joten on helpompaa oppia suomea kun käytät sitä ja kun puhut potilaiden kanssa ja niin edelleen.
 Chantal: joo.
 Maiju: se ei ole pelkästään kirjoista lukemista
 Chantal: se ei ole pelkästään lukemista. ja edes lukeminen, enimmäkseen, mitä olen huomannut, kirjoitettu suomi on erilaista kuin puhuttu suomi, ja suurin osa ihmisistä käyttää puhuttua suomea.

Chantal mukaan kirjojen kanssa istuminen ei auta, jos odotukset kohdistuvat etenkin vuorovaikutuksessa olemiseen ja puhumiseen suomalaisten kanssa. Hän on myös huomannut, että suurin osa suomalaisista käyttää puhekieltä, joka on erilaista kuin kirjoissa oleva yleiskieli (ks. esimerk-

ki 10). Jotta pystyisi ymmärtämään suomea vuorovaikutuksessa, täytyy siis ymmärtää nimenomaan puhekieltä, jota Chantal mielestä ei ole kirjoissa.

Haastatteluotteessa näkyy, kuinka haastattelija ja haastateltava muodostavat merkityksiä vuorovaikutuksessa. Haastattelijana tarjoan Chantalille näkökulmia kielenoppimisesta, ja näihin näkökulmiin Chantal tarttuu joko hyväksyen (”joo”) tai haastattelijan käsitystä tarkentaen. Tarkoituksena ei ollut syöttää sanoja haastateltavan suuhun, mutta haastattelutilanteen vaikutus haastateltavien mielipiteisiin ja käsityksiin on otettava huomioon. Koska käsitykset muokkautuvat vuorovaikutuksessa (Dufva 1995: 29), voivat myös haastateltavien käsitykset muuttua, vaihdella tai täydentyä haastattelutilanteessa.

Muut ihmiset ovat oppimiselle merkityksellisiä esimerkiksi siksi, että heiltä kuulee kieltä. Chantal kertoo työharjoittelun edistäneen ymmärtämistaitojen kehittymistä, koska kieli jää mieleen, kun sitä kuulee joka ikinen päivä.

- (15) Chantal: yeah because I (-) went for my practice, when in the class we had Finnish lessons, but I couldn't get anything. but when I went for practice, that is when even I started to remember, oh, teacher had told us something like this. so it is sticking mind because I hear it, every day.

Chantal: joo koska menin harjoitteluun, kun luokassa meillä oli suomen tunteja, mutta en pystynyt tajuamaan mitään. mutta kun menin harjoitteluun, se oli milloin jopa aloin ymmärtää, oo, opettaja kertoi meille jotain tällaista. joten se iskostuu mieleen koska kuulen sitä, joka päivä.

Chantalın käsityksen mukaan puheenymmärtäminen kehittyy kieltä kuulemalla, mikä on looginen ajatus – samoin kuin puhumaan oppii vain puhumalla, puhetta oppii ymmärtämään vain puhetta kuuntelemalla. Chantal kuvaa kielen iskostuvan mieleen, jäävän sinne pysyvästi, kun sitä kuulee päivittäin. Hänen käsityksensä mukaan mieli on kuin säiliö, jonne kieli liimautuu (engl. *stick*), mikä on melko lähellä kielitieteen perinteistä käsitystä mielestä säiliönä, jonne syötös (engl. *input*) säilötään (ks. van Lier 2000: 257). Mieleen jäävät kiinni parhaiten ja pysyvimmin frekventit ilmaukset, joita kuulee usein. Ellis (2002: 178) korostaa frekvenssin merkitystä kielenoppimisessa: oppija analysoi sitä kielenainesta, jolle hän altistuu ja jota hän kohtaa. Kun kursseilla käsitellyt asiat reaalistuvat luokan ulkopuolella, ne pystytään kiinnittämään käyttökontekstiin. Silloin kielestä opitut tiedot ja taidot eivät jää irrallisiksi, vaan oppimisesta tulee tilanteista – kieltä kuullaan käytännön tilanteissa, jolloin se jää helpommin mieleen. Chantal oppii siis havaitsemalla luokassa käytetyn ja ulkomaailmassa kuullun kielen yhtymäkohdat.

Suomalaisessa kieliympäristössä tarjoutuu mahdollisuuksia kuulla suomea jatkuvasti. Englanninkielisessä koulutusohjelmassa opiskeleva ja ulkomaalaisten kanssa asuva Chantal kuitenkin kuulee päivittäin enimmäkseen englantia. Suomen kielen tunneilla kieltä toki kuulee, muttei hänen mielestään niin paljon, että sitä oppisi kunnolla ymmärtämään. Chantal mielestä suomen kuuleminen päivittäin olisi erittäin tärkeää ymmärtämistaitojen kehittymiselle.

Malik on osittain samaa mieltä kuin Chantal: *kieltä on käytettävä*, jotta sitä oppisi. Hänen käsityksensä mukaan koulutuksen kielikurssit ovat paras tapa oppia suomea. Vaikka suomen kielen opetus on todella tehokasta, pitäisi kieltä päästä käyttämään myös muualla.

- (16) Malik: the Finnish at school is very good. they are teaching very well and that's the- I think that's the best method in that's the best way of learning I think, in most cases. but the only problem that we have is like. where to use it that much, because we are expecting that okay if I study. now Finnish, I have to use it with friends, but the friends, there is no Finnish cannot talk to us. so that becomes like you learn it, and then after you learn it you don't use it, unless you are in the you go to church and then you make use of it on that day, then you go to work and then you just make a little use of it.

Malik: suomi koulussa on tosi hyvä. he opettavat tosi hyvin ja se on se on se- minä uskon että se on paras metodi se on paras tapa oppia mä uskon, useimmissa tapauksissa. mutta ainoa ongelma on että meillä on niinku. missä käyttää sitä paljon, koska me odotamme että okei jos opiskelen. nyt suomea, mun pitää käyttää sitä ystävien kanssa, mutta ystävät, ei ole suomalaisia jotka voi puhua meille. joten siitä tulee niinku sinä opit sitä, ja sitten kun olet oppinut sitä sinä et käytä sitä, jollet ole jollet mene kirkkoon ja sitten sinulla on käyttöä sille sinä päivänä, sitten menet töihin ja sitten ehkä sinulla on ehkä vähän käyttöä sille.

Malik nostaa esille ne harvat paikat, joissa hän mielestään pystyy käyttämään suomea: kirkon ja työpaikan. Hän tuo kuitenkin esille, ettei hän käytä näissäkään paikoissa suomea paljon – kirkossa hän käy joskus ja pystyy käyttämään suomen kielen taitoa hyväkseen sen päivän ajan, ja töissäkin hän pystyy hyödyntämään taitojaan vain vähän. Tunneilla käsiteltyjen asioiden jatkuva harjoittelu esimerkiksi puhumalla suomalaisten ystävien kanssa auttaisi, mutta tällaisia mahdollisuuksia ei ole juuri tarjolla. Malikin mukaan oppitunnit eivät kuitenkaan yksin riitä kielenoppimiseen, joten mahdollisuuksia käyttää suomea todella tarvittaisiin tunneilla käsiteltyjen asioiden kertautumiseksi ja käyttöönottamiseksi. Tutkimusten mukaan suomen kielen käyttäminen erilaisissa sosiaalisissa verkostoissa luokkahuoneen ulkopuolella edistää ja nopeuttaa kielenoppimista (Pälli–Latomaa 1997: 109; Tarnanen–Suni 2006: 14). Mitä aktiivisemmin maahanmuuttaja osallistuu suomenkieliseen toimintaan, sitä nopeammin hän oppii suomen kieltä.

Bohanin mukaan kielenoppimiselle otollisin tilanne on, kun kieltä kohtaa päivittäin kaikkialla ympärillään. Hän on eri mieltä Malikin kanssa: hänen mielestään kieltä ei voi oppia mene-

mällä tunneille tai tiettyyn paikkaan opiskelemaan sitä pariksi tunniksi. Hän protestoi haastattelijan ennako-oletusta vastaan: kun haastattelijä kysyy, onko Bohan oppinut suomea jossain koulutuksen ulkopuolisilla kielikursseilla, Bohan vastaa käyneensä kyllä kursseilla mutta kieltää oppineensa siellä paljonkaan.

(17) Maiju: okay is there any other places that you have learned Finnish than at school? have you done any other courses?

Bohan: yeah there are so many places that we visit, been visiting, but (-), it's maybe two hours per week. so, to be honest with you we didn't come (-) we can't learn a language like that. the language is some that you see every day, every time whenever you are, so that comes, just it comes just in, on your tongue.

Maiju: okei onko mitään muita paikkoja kuin koulu joissa olet oppinut suomea? oletko tehnyt mitään muita kursseja?

Bohan: joo on niin monia paikkoja joissa käymme, olemme käyneet, mutta (-), sitä on ehkä kaksi tuntia viikossa. joten, rehellisesti sanottuna me emme saavuttaneet (-) me emme voi oppia kieltä sillä tavalla. kieli on jotain mitä näet joka päivä, joka kerta missä vain olet, joten se tulee, se vaan tulee sisään, kielesi päälle.

Bohanin käsitys kielenoppimisesta painottuu informaaliin oppimiseen. Hänen kielenoppimiskäsitöksensä on hyvin konkreettinen ja lokaalinen: kieli (engl. *language*) tulee ympäristöstä suuhun, kielen päälle (engl. *on your tongue*). Kieliympäristössä eläminen on hänen mielestään parempi tapa oppia kieltä kuin kielikursseilla opiskeleminen. Pari tuntia viikossa ei riitä mihinkään; kieltä ei voi oppia menemällä tiettyyn paikkaan, joka on nimenomaan kielenopiskelua varten. Bohanin käsitykseen kielenoppimisesta vaikuttaa todennäköisesti osaltaan hänen monikielinen taustansa – hän kertoo osaavansa äidinkieltänsä lisäksi englantia, ranskaa, swahilia ja muita paikallisia afrikkalaisia kieliä. Kaksi- tai monikieliseksi kasvaminen on aivan eri asia kuin toisen tai vieraan kielen opiskeleminen aikuisiällä (Pavlenko–Lantolf 2000: 162). Koska käsitykset ovat kokemuspohjaisia (Aro 2009: 39), lapsuudestaan asti useilla kielillä toimineet kiinnittävät kieleen todennäköisesti eri tavalla huomiota ja arvostavat kielenoppimisessakin osittain erilaisia tapoja kuin ne, jotka ovat oppineet vieraita kieliä vain formaalissa koulutuksessa.

Dufva ym. (1996: 63) ovat tutkineet suomalaisten arkikäsitteitä kielenoppimisesta. Myös suomalaisilla aikuisilla on heidän tutkimuksensa mukaan käsityksiä, että kieltä oppii itsestään esimerkiksi pesusienien tavoin, imemällä kieltä tai olemalla alttiina kielelliselle ainekselle, joka ”vain tarttuu vaatteisiin”. Suomalaisten arkikäsitteiden mukaan spontaani kielenoppiminen on yleistä etenkin lapsille, kaksikielisille ja ihmisille, jotka asuvat pitkään vieraskielisessä kulttuurissa. Tällaisten käsitysten mukaan kielenoppija voi olla tavallaan passiivinen vastaanottaja, mutta

toisaalta hän voi olla aktiivinen tiedonpoimija. (Dufva ym. 1996: 63.) Bohanin käsitys vaikuttaa todennäköisesti hänen toimintaansa ja kielenoppimiseensa: jos hän ei mielestään pysty oppimaan kielitunneilla opiskelemalla, oppitunnit tuskin ovat hänelle kovin hyödyllisiä. Oppijan käsitykset ovat yhteydessä myös oppijan motivaatioon ja vaikuttavat siksi koko oppimisprosessiin (Riley 1997: 128). Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että Bohan ei koe oppineensa paljon suomen kieltä, osin ehkä hänen oman asenteensa ja käsitystensä vuoksi – kielenopetus ei ole vastannut hänen käsitystään kielenoppimisesta. Hän toivoisi saavansa erilaisia oppimismahdollisuuksia.

Formaalinen opiskelemisen sijaan Bohan pitää parempana informaalista oppimista, joka tapahtuu arkielämässä *muun toiminnan ohessa*. Hän käsittää toisen kielen oppimisen prosessin samanlaiseksi kuin äidinkielen oppimisen: hän kuvaa kieltä opittavan nimenomaan kuulemalla muilta sanoja, joita voidaan toistaa ja lopulta muodostaa itsenäisesti sanoista lauseita. Hänen käsityksensä mukaan toisen kielen oppiminen on siis rinnastettavissa äidinkielen oppimiseen. Mieluiten hän oppisi kieltä vanhainkodissa, jossa voisi kuulla suomea potilailta vähän samaan tapaan kuin lapsi kuulee kieltä äidiltään.

(18) Bohan: – – when you have a child, how is this child going to learn the language. it's from you, because you talk this child every day. and every day the child (is follow) one word, one word, this child is able to put a sentence. äiti, whatever, but- so- äiti, minä äiti, äiti, how to say, ooh äiti, when I say äiti it's you. it comes just like that.

Maiju: yes.

Bohan: so the same like – – if I can just be sent in those old homes, there I can make, I learn the language.

Bohan: – – kun sinulla on lapsi, miten tämä lapsi oppii kielen. se tulee sinulta, koska sinä puhut tälle lapselle joka päivä. ja joka päivä lapsi (on seurata) yhden sanan, yhden sanan, tämä lapsi pystyy tekemään lauseen. *äiti*, mitä vain, mutta- joten- *äiti, minä äiti, äiti*, miten sanoa, ooh *äiti*, kun sanon *äiti* se olet sinä. se tulee juuri tuolla tavalla.

Maiju: niin.

Bohan: joten se on sama kuin – – jos minut vain voitaisiin lähettää niihin vanhainkoteihin, siellä voin tehdä, voin oppia kieltä.

Bohanin mukaan kieli opitaan jaetusti toisilta, mikä on myös dialogisen kielikäsitteksen mukaista; Bahtinin (1986: 124) mukaan sanamme ovat peräisin muilta ihmisiltä. Bohan uskoisi voivansa oppia kieltä esimerkiksi vanhainkodeissa, jossa kielen käyttämiseen potilaiden kanssa tarjoutuu paljon mahdollisuuksia ja jossa työskentely onnistuisi hänen mukaansa vähäiselläkin kielitaidolla. Hän kokee kuitenkin, ettei itse voi juuri vaikuttaa työllistymiseensä. Hänen mukaansa pallo ei ole hänellä itsellään vaan muilla, kenties työnantajilla tai kouluttajilla. Hän häivyttää tekijän epämääräiseksi käyttämällä passiivia: ”jos minut vain voitaisiin lähettää”. Wertschin (1998: 25) mukaan

agentiivisuus eli toimijuus on välttämätöntä sosiokulttuurisessa välittymisessä, koska jonkun on toimittava, jotta välittymistä ja sen myötä myös oppimista tapahtuisi. Bohan sanallistaa itsensä passiiviseksi toiminnan kohteeksi eikä aktiiviseksi toimijaksi, koska häntä ei halunsa vastaisesti päästetä otolliseen kielenoppimisympäristöön. Hän ei koe pystyvänsä itse vaikuttamaan tarpeeksi paljon mahdollisuuksiinsa oppia kieltä.

Bohan ei siis ole työnantajien kanssa samaa mieltä kielitaitovaatimuksista: hänen mukaansa kieltä oppisi parhaiten juuri työssä, mutta kaikki työnantajat eivät sitä ymmärrä. Seuraavassa esimerkissä Bohan kertoo yhdestä työnhakutilanteesta, jossa hän ei saanut paikkaa kielitaidon puutteellisuuden vuoksi, vaikka olisi ollut muutoin pätevä. Työnantaja ei ollut Bohanin kanssa samaa mieltä siitä, että työpaikkaa voisi käyttää kielenopiskeluun.

(19) Bohan: I got the qualification that you need. by working I'll so be able to learn the language. then this, this person said, this is not a study, studying place. you are not here to study Finnish.

Bohan: minulla on tutkinto jonka tarvitset. työskentelemällä voisin oppia kielen. sitten tämä, tämä ihminen sanoi, tämä ei ole opiskelu, opiskelupaikka. sinä et ole täällä opiskellaksesi suomea.

Bohan haluaisi laajentaa toimintaympäristöään sellaiseen, jossa hänellä olisi mahdollisuuksia kuulla paljon suomen kieltä. Hänen mielestään oman alan työympäristö olisi ideaalinen oppimisympäristö, mutta hänen harmikseen työnantajien käsitykset eivät aina vastaa hänen omia käsityksiään kielenoppimisesta – kaikki käsitykset eivät ole yhteisössä jaettuina, vaan niillä on myös yksilöllinen puolensa (Aro 2009: 37). Työnantajan vastaus tuntuu Bohanista vieraalta, koska se poikkeaa hänen omasta käsityksestään niin paljon. Bahtinin (1981: 345) mukaan yksilölle pysyvät irrelevantteina sellaiset sanat, jotka on mahdoton hyväksyä. Bohanin käsityksen mukaan oppimisympäristö on tärkeä tekijä kielenoppimisessa: jotta kieltä voisi oppia mahdollisimman tehokkaasti, tulisi päästä sellaiseen ympäristöön, jossa kieltä voisi käyttää omien tarpeidensa suuntaamina ja itselleen merkityksellisellä tavalla. Omalla alalla työskentely olisi tehokas tapa oppia kieltä, koska siellä kielellä voisi toimia juuri sillä tavalla, joka tuntuu itselle luontevalta ja merkitykselliseltä. Toisin sanoen Bohanin mielestä vanhainkodissa tarjoutuisi hänelle paljon oppimisen mahdollistavia tarjoumia eli affordansseja (van Lier 2002: 147).

Myös Daniel nostaa esille *kieliympäristön* ja *osaavampien tuen* tärkeyden kielenoppimisessa. Hän on kuitenkin huomannut saman kuin Bohan: oppimiselle otollisimpaan kieliympäristöön pääseminen ei ole helppoa. Hänen mukaansa olisi tärkeää saada harjoitella kieltä *ihmisten ympäröimänä*. Kielenoppiminen onnistuu Danielin mukaan siis silloin, kun kieltä voi käyttää

muiden ihmisten kanssa. On kuitenkin vaikea löytää sellaisia suomalaisia ystäviä, jotka voisivat todella auttaa suomen kielen oppimisessa.

- (20) Daniel: but it's of course it's not like you can learn it overnight, it's it's takes some some time and the more practice you get with people surrounded by people who speak it, the better, but for us it's very hard to get Finnish friends who can accept to really help you in learning it.

Daniel: mutta se tietysti se ei ole vaan niin että opit sen yhdessä yössä, se on se ottaa aikaa ja mitä enemmän harjoitusta saat niiden ihmisten ympäröimänä, jotka puhuvat, sen parempi, mutta meille on tosi vaikeaa saada suomalaisia ystäviä jotka voivat suostua todella auttamaan sinua sen oppimisessa.

Daniel ymmärtää, että suomen oppiminen vaatii ponnistelua. Suomen kieltä ei ole hänen mukaansa mahdollista oppia nopeasti *yhdessä yössä*, vaan oppiminen vaatii paljon aikaa ja harjoitusta. Mitä enemmän harjoitusmahdollisuuksia tarjoutuu, sen parempi. Myös tutkimusten valossa suomen kielen käyttäminen luokkahuoneen ulkopuolella nopeuttaa oppimista. Esimerkiksi Pällin ja Latomaan (1997: 109) tutkimuksessa suomen käyttäminen sosiaalisissa verkostoissa oli voimakkaasti yhteydessä saavutettuun kielitaidon tasoon vuoden suomen opintojen jälkeen. Danielin käsityksen mukaan suomen kielen harjoittelu onnistuisi parhaiten suomea puhuvien ihmisten ympäröimänä, jolloin suomea kuulisi paljon ja sitä pystyisi myös itse käyttämään. Hän saattaa mieltää ideaaliksi oppimisympäristön, jossa hänen ympärillään olisi konkreettisesti paljon suomea puhuvia ihmisiä. Toisaalta hän voi tarkoittaa tässä symbolisemmin toivovansa, että hänellä olisi elämänpäiressään sellaisia ihmisiä, esimerkiksi suomalaisia ystäviä, jotka olisivat käytettävissä ja tarvittaessa saavutettavissa. Valitettavasti suomalaiset eivät kuitenkaan yleensä ole todellisena tukena ja apuna oppimisprosessissa, mikä johtuu haastateltavien mukaan muun muassa suomalaisten kiireistä – heillä ei ole aikaa toistuviin keskusteluihin.

Danielin mielestä oppiminen siis edellyttää, että käyttää *aikaa* kielen puhumiseen. Ponnistelut kohdistuvat sekä kielen harjoitteluun että otollisten harjoitusmahdollisuuksien hankkimiseen, kuten seuraava esimerkki osoittaa.

- (21) Daniel: I think it really takes a lot of time to say that you really know Finnish ((naurahtaa)) you have to really spend some time and speak it and get people to speak with you.

Daniel: minun mielestä se tosiaan vie paljon aikaa jotta voisit sanoa että todella osaat suomea ((naurahtaa)) sinun täytyy todellakin käyttää jonkin aikaa puhuen sitä ja saada ihmiset puhumaan kanssasi.

Daniel kertoo, että hänen täytyy ”saada ihmiset puhumaan kanssaan”. Otollisten oppimismahdollisuuksien eli suomenkielisten keskustelutilanteiden hankkiminen vaatii aktiivista toimijuutta kielenoppijalta. Ekologisen näkökulman mukaan oppijan aktiivisuus tarjoumien hyödyntämisessä on oleellinen oppimisen edellytys: jotta vuorovaikutuksesta hyödyttäisiin, siihen on suuntauduttava aktiivisesti (Sandwall 2010: 550).

- (22) Daniel: all my classmates tell me that they are really willing to learn the language, but sometimes it's just (- -) of not getting enough practice and not getting enough exposure to people who like to practice with them. yeah so many people would could learn it faster by getting people to talk to them more often and more and correct them like, if I say something and somebody says not you can say it better this way, it's it's better because tomorrow you will remember it, and it becomes faster for you to learn.

Daniel: kaikki kurssikaverini kertovat minulle että he ovat todella innokkaita oppimaan kielen, mutta joskus se on vaan (- -) ettei saa tarpeeksi harjoitusta tai tutustu tarpeeksi ihmisiin jotka tykkäävät harjoitella heidän kanssaan. joo joten monet ihmiset voisivat oppia sitä nopeammin saamalla ihmiset puhumaan kanssaan useammin ja enemmän ja korjaamaan heitä esimerkiksi, jos sanon jotain ja joku sanoo ei sinä voit sanoa sen paremmin tällä tavalla, se on se on parempi koska huomenna muistat ja oppimisesta tulee nopeampaa sinulle.

Danielin mukaan kielenoppiminen ei ole hänen opiskelukavereidensa kohdalla ainakaan motivaatiosta kiinni: kaikki ovat halukkaita oppimaan suomea. Ongelmana on enemmänkin harjoituksen puute. Danielin mukaan suomalaiset voisivat esimerkiksi korjata puhetta, jolloin sopivat tavat ilmaista asioita jäisivät helpommin mieleen ja oppimisesta tulisi nopeampaa. Danielin käsitystä voidaan tarkastella sosiokulttuurisen sisäistämisen käsitteen avulla. Vygotskin (1978: 55–57) mukaan kaikki kulttuuriset toiminnot esiintyvät ensin sosiaalisella ja vasta sitten yksilöllisellä tasolla, joten myös kieli opitaan sosiaalisesti muilta. Dialoginen haltuunoton prosessi on samansuuntainen: puhekumppani jakaa kielellisiä resurssejaan, joita kielenoppija voi ottaa haltuun esimerkiksi toistamalla (Suni 2008: 201). Jos Danielilla on aito tarve suomalaisen puhekumppanin tarjoamille sopivammille ilmauksille, hänellä on todennäköisesti myös korkea motivaatio ottaa ne omaan kielenkäyttöön (mts.). Oppija reflektoi kieltä tuottaessaan sitä ja saadessaan tuotoksestaan palautetta, jolloin hän voi sisäistää kielellistä tietoa (Swain–Lapkin 1995: 372).

Bohanilla on hyvin samankaltaisia käsityksiä kuin Danielilla. Hänen mukaansa suomen oppiminen on vaikeaa, mutta se ei johdu kielestä itsestään. Suomen kieltä kuvataan usein vaikeaksi, mutta Bohanin mukaan sen voi oppia ihan kuten muutkin kielet. Ongelmana ovat *kielen omistajat* (engl. *the owners of the language*), jotka eivät suostu jakamaan kieltään ulkomaalaisten kanssa. Kieltä on vaikea oppia, jollei sitä voi käyttää äidinkielisten kanssa.

- (23) Bohan: you know, like, Finnish, it's, can be learned it's like any other language that the way to learn, English, French whatever, you can learn it like any other language. now, the problem, Finnish, if you want to learn, I'm not trying to be rude or whatever, but, you people the owners of the language, you don't speak you don't talk. so it's hard for me to come to end up opportunity to say something to Finnish when you don't talk to me.

Bohan: tiedätkö, niin kuin, suomi, sen, voi oppia se on ihan kuin mikä tahansa muu kieli mitä tulee tapaan oppia, englantia, ranska mikä vain, voit oppia sen aivan kuin minkä tahansa muun kielen. nyt, ongelmana on, jos haluat oppia suomea, en yritä olla töykeä tai mitään sellaista, mutta, te ihmiset kielen omistajat, te ette puhu te ette keskustele. joten minun on todella hankala päätyä tilanteeseen jossa sanon jotain suomalaisille kun te ette puhu minulle.

Bohan on selvästi pettynyt suomalaisiin, joiden kanssa on hankala saada aikaan keskustelua. Hänen mielestään suomen kielen voisi oppia samoin kuin ranskan ja englannin, joita hän osaa. Ongelma ei ole kielessä sinänsä, vaan sen puhujissa: kielen omistajissa, jotka eivät suostu raottamaan sanaista arkkuaan. Kun Bohan viittaa kielen omistajiin, hän viittaa suomenkielentaitoisiin, kenties syntyperäisiin suomalaisiin; siis niihin, joilla on valtaa puhua tai olla puhumatta suomea hänen kanssaan. Bohan ei tunne kuuluvansa suomen kielen omistajien joukkoon, koska viittaa omistajiin toisen persoonan persoonapronominilla *you* eli *sinä* tai *te*. Sen sijaan äidinkielen haastattelijan hän sisällyttää sanavalinnallaan kielenomistajiin. Cummins (2006: 56–57) mukaan tehokkaan oppimisen edellytyksenä on oppijan omistajuus (*ownership*) ja oppimista tukeva yhteisö, joka mahdollistaa noviisien osallistumisen toimintaansa. Lave ja Wenger (1991: 34–37) kuvaavat prosessia oikeutetuksi perifeeriseksi osallistumiseksi, jossa uusi tulija osallistuu yhteisön sosiaalisiin käytänteisiin aluksi ulkoreunalta käsin. Yhteisöllä on valta avata tai torjua tulijan pääsy lähemmäs yhteisön ydintä (mts.: 36). Valtakielen yhteisö siis määrittää, päästävätkö he maahanmuuttajan jaolle kielellisiin resursseihinsa.

Bohan ymmärtää käsityksensä suomalaisista puhumattomana kansana olevan melko syyttävä ja pahoittelee haastattelutilanteessa mielipidettään jo ennen, kuin kertoo sen. Hän on selvästi katkera kielenomistajille, muttei silti halua antaa katkeruudellaan töykeää kuvaa. Koska haastattelija kuuluu suomalaisiin suomenpuhujiin ja täten kielenomistajiin, Bohan pehmentää sanojaan. Haastattelutilanne vaikuttaa siis tapaan esittää omia käsityksiä kielestä ja kielenoppimisesta – esimerkiksi muiden suomenoppijoiden kanssa keskusteltaessa sävy voisi olla paljon kovempi. Äänessä on aina kaikuja puhetilanteesta; käsitysten esille tuomiseen vaikuttaa, kenelle sanat on suunnattu ja miten puhuja olettaa kuulijan suhtautuvan lausumaansa (Aro 2006: 61).

Jotta toisen sanojen todellisia merkityksiä voisi ymmärtää, täytyy miettiä *kuka* puhuu ja *missä* konkreettisessa tilanteessa hän puhuu (Bahtin 1981: 340).

Bohan kertoo seuraavassa esimerkissä tyypillisestä tilanteesta, jossa hän tapaa suomalaisia. Hänen koulutusohjelmassaan on sekä kansainvälisiä että suomalaisia opiskelijoita, mutta suomalaiset opiskelijat eivät ota häneen mitään kontaktia; he eivät edes tervehti.

(24) Bohan: so if I'm in school (-), we are about, in our class about 28, some about that, somewhat 28, there about, foreigners, what to say, not not not more than 15, the other part is just Finnish. but when you are meeting in the morning, they don't even greet you.

Maiju: okay. your Finnish classmates or?

Bohan: so if you say that, yes, yes (- -) they leaves there. you can't go anywhere beyond that. so it's hard for us to learn the language. we live as foreigners, we use English, and then when we meet our colleagues, we don't talk.

Bohan: joten jos olen koulussa (-), meitä on suunnilleen, meidän luokalla suunnilleen 28, jotain sellaista, jokseenkin 28, siellä on ulkomaalaisia, mitä sanoa, ei ei ei enemmän kuin 15, toinen puoli on vain suomalaisia. mutta kun me tapaamme aamulla, he eivät edes tervehti.

Maiju: okei. sinun suomalaiset kurssikaverisi vai?

Bohan: joten jos sanot että, joo, joo (- -) he poistuvat siitä. et voi mennä mihinkään sen kauemmas. joten meille on hankalaa oppia kieli. me elämme ulkomaalaisina, käytämme englantia, ja kun tapaamme kollegoitamme, emme puhu.

Bohanin käsitys kielenomistajista, jotka eivät jaa kieltään muille, on muodostunut sosiaalisissa tilanteissa suomalaisten kanssa. Dialogisesta näkökulmasta käsitykset ovat dynaamisia ja kokemusperäisiä (Aro 2009: 39). Käsityksiin vaikuttavat kokemukset ja kohtaamiset, koska ne muodostuvat ja muokkautuvat vuorovaikutuksessa toisten kanssa (Dufva 1995: 29). Koska Bohan on kohdannut torjuntaa ja puhumattomuutta kohdatessaan suomalaisia opiskelukavereitaan, hänelle on muodostunut kuva suomalaisista hiljaisina ja keskusteluhaluttomina – ainakin ulkomaalaisia kohtaan. Suomalaiset suhtautuvat hiljaisuuteen myönteisemmin kuin monissa muissa kulttuureissa suhtaudutaan, ja etenkin uusissa ja vieraisissa tilanteissa puhutaan yleensä vain, jos on jotain sanottavaa (Sajavaara–Lehtonen 1997: 274). Se voi vaikuttaa suomalaiseen keskustelukulttuuriin tottumattomista epäkohteliaalta. Mikäli kohtaamiset suomalaisten kanssa ovat aina yhtä epäkanustavia kuin Bohan kuvaa, ei ole ihme että mahdollisuudet puhua suomea tuntuvat hankalilta saavuttaa. Chantalilla on samankaltaisia epäkanustavia kokemuksia suomen puhumisesta. Hänen mukaansa suomalaiset suhtautuvat oppijankieleen negatiivisesti eivätkä halua suomen kieltä käytettävän totutusta poikkeavalla tavalla.

- (25) Maiju: okay. eh and how does it feel like speaking Finnish, do you feel confident or, are some kind of situations challenging, for you?
 Chantal: yeah it's very challenging for, because for one, is the language I don't know, I was speaking it, just to force myself, but I don't know it. I speak what I know and I speak it broken and, when I speak to some people they may not understand that I'm learning. they think I'm using the language abandoned because sometimes I may, say (something), which is opposite of what I'm meaning.
 Maiju: yes.
 Chantal: yes, so some people may take things seriously, they think I'm, th- more even some people says, that I use another language than Finnish.
 Maiju: mm.
 Chantal: yeah instead of using it and you don't it, don't know.
 Maiju: so there is sometimes problems that Finnish doesn't understand, what you are telling.
 Chantal: yeah they don't understand, and then, at some extend they start saying that you are misusing the language.
 Maiju: mm okay. I think it's quite, quite usual.
 Chantal: it's better to keep quiet. yeah.

Maiju: okei. öö ja miltä tuntuu puhua suomea, tunnetko itsesi varmaksi vai, ovatko jonkinlaiset tilanteet haastavia, sinulle?

Chantal: joo se on tosi haastavaa, koska osaltaan, on kieli jota en osaa, puhuin sitä, vain pakotan itseni, mutta en osaa sitä. puhun mitä osaan ja puhun murtaen ja, kun puhun joillekin ihmisille he eivät välttämättä ymmärrä että olen oppimassa. he ajattelevat että käytän turmeltunutta kieltä koska joskus saatan, sanoa (jotain), joka on päinvastaista kuin mitä tarkoitan.

Maiju: joo.

Chantal: kyllä, joten jotkut ihmiset saattavat ottaa asiat vakavasti, he ajattelevat että minä, jotkut ihmiset jopa sanovat, että käytän jotain muuta kieltä kuin suomea.

Maiju: mm.

Chantal: joo sen käyttämisen sijaan ja sinä et, et osaa.

Maiju: joten onko joskus ongelmia että suomalaiset eivät ymmärrä, mitä olet kertomassa.

Chantal: joo he eivät ymmärrä, ja sitten, jossain määrin he alkavat sanoa että käytät kieltä väärin.

Maiju: mm okei. luulen että se on melko, melko yleistä.

Chantal: on parempi pysyä hiljaa. joo.

Lindberg (2003) on tarkastellut maahanmuuttajien kokemuksia Ruotsissa ja Kanadassa aineistonaan haastatteluja ja päiväkirjatekstejä. Hänen mukaansa valtaväestön edustajat eivät aina pidä maahanmuuttajia oikeutettuina puhumaan toista kieltä toisaalta puutteellisen kielitaidon ja vieraan aksentin takia, mutta toisaalta heidän maahanmuuttajastatuksensa vuoksi (Lindberg 2003: 159). Chantal mukaan jotkut suomalaiset eivät ymmärrä hänen oppimispyrkimyksiään vaan ajattelevat hänen yksioikoisesti käyttävän suomen kieltä – siis suomalaisten kieltä – väärin. Hänen pitäisi joidenkin suomalaisten mielestä joko olla hiljaa tai puhua jotain muuta kieltä suomen sijaan. Hän kuitenkin haluaa käyttää suomea kommenteista huolimatta.

Myös Olivia pitää vuorovaikutusta tärkeänä oppimiselle. Hän kertoo ymmärtäneensä erityisesti työharjoittelun jälkeen, kuinka paljon helpompaa ulkomaalaisten olisi oppia suomea, jos

heillä olisi mahdollisuuksia olla vuorovaikutuksessa suomalaisten kanssa (ks. Kela–Komppa 2011). Vuorovaikutuksessa oppii hänen kokemustensa mukaan sanoja ja tapoja ilmaista asioita.

- (26) Olivia: so after I realized that if like people like us foreigners we are given chance to interact with the people. it's very easy to learn language. very easy. that time by you learn so many words and how to say things. it helped me a lot.

Olivia: joten sen jälkeen tajusin että jos ihmisille kuten meille ulkomaalaisille annetaan mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. on tosi helppo oppia kieltä. tosi helppoa. sinä aikana sinä opit niin paljon sanoja ja miten sanoa asioita. se auttoi minua paljon.

Olivian käsityksen mukaan muilta ihmisiltä on mahdollista saada konkreettisesti sanoja ja ilmauksia omaan käyttöön. Hänen käsityksensä kielenoppimisesta myötäilee dialogista haltuunoton prosessia, jossa keskustelukumppanin puheesta poimitaan kielellisiä aineksia osaksi omaa sanavarastoa ja otetaan ne aktiiviseen käyttöön (Suni 2008: 201–202). Jotta tällainen kielenoppiminen vuorovaikutuksessa mahdollistuisi, täytyisi maahanmuuttajilla tietenkin olla mahdollisuuksia vuorovaikutukseen.

Haastateltavat olivat huomanneet, ettei kieltä opi, jollei sitä puhu. Niinpä puheen tuottaminen koettiin yhdeksi oppimisen edellytykseksi. Swainin (2000: 99–100) mukaan ymmärrettävän syötöksen (*comprehensible input*, Krashen 1985) vastaanottamisen lisäksi kieltä opitaan ja kielitaito kehittyy myös ymmärrettävän tuotoksen (*comprehensible output*) kautta. Tuottaessaan kieltä kielenoppija huomaa, mitä ei pysty vielä haluamallaan tarkkuudella tuottamaan, ja voi oppia uutta muokatessaan lausumaansa. Tuotokseen sisältyy aina hypoteeseja kielestä, esimerkiksi rakenteista ja sanastosta, joista keskustelukumppani voi antaa palautetta. Kielen tuottaminen vaatii oppijalta myös kielellisen tiedon reflektointia, mikä mahdollistaa metakielellisen tietoisuuden kehittymisen. (Swain 2000: 99–100, Swain–Lapkin 1995: 371–372.) Haastateltujen mukaan mahdollisuuksia suomen tuottamiseen ei kuitenkaan ole tarpeeksi, koska niin moni vaihtaa keskustelukieleksi englannin kun huomaa, ettei keskustelukumppani osaa hyvin suomea. Malikin mielestä tärkeitä ovat ne tilanteet, joissa on pakko käyttää suomea. Kirkossa hän tapaa ihmisiä, jotka eivät osaa englantia. Heidän kanssaan keskustellessaan hän onnistuu käyttämään suomea.

- (27) Malik: at church where I go, also we communicate with others who cannot speak totally English, so that is the only place that I can manage to use my Finnish.

Malik: kirkossa jossa käyn, myös me kommunikoimme niiden kanssa jotka eivät osaa puhua täysin englantia, joten se on ainoa paikka jossa voin onnistua käyttämään suomeani.

Kielenoppimisen alkuvaiheessa voi olla vaikea löytää motivaatiota käyttää suomen kieltä niissä tilanteissa, joissa keskustelukumppani osaa englantia. Siksi englannin kieltä taitamattoman kanssa keskusteleminen saatetaan kokea todelliseksi oppimistilanteeksi. Kielenoppijalle on merkityksellistä löytää sosiaalisia kontakteja, jotta hän pystyy käyttämään kieltä. Maahanmuuttajalle esimerkiksi kirkko voi olla sellainen sosiaalinen verkosto, jossa hänet otetaan mukaan yhteisön toimintaan (vrt. Suni 2008: 195).

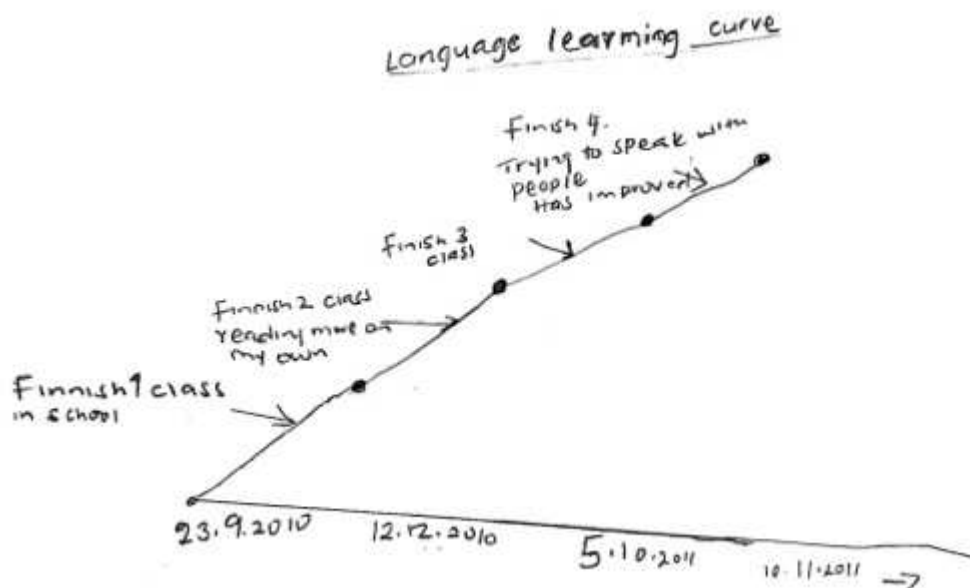
Viestin välittäminen ja keskustelukumppanin ymmärtäminen heikolla kielitaidolla on epävarmaa ja vaatii usein enemmän aikaa kuin englanniksi kommunikointi (Jäppinen 2011: 196–198). Malik kertoo seuraavassa esimerkissä, että haluaisi puhua suomea silloin tällöin, vaikka se on todella vaikeaa. Hän ei ajattele suomeksi keskustelemisen vaikeuksia ainoastaan omasta näkökulmastaan, vaan myös suomalaisten kannalta. Malik ottaa huomioon kieltä valitessaan, miten vaikeaa *heille* eli hänen suomalaisille keskustelukumppaneilleen keskustelu ei-äidinkielen kanssa on. Lindbergin (2003: 157) mukaan natiivipuhujat eivät yleensä ymmärrä, kuinka tärkeä heidän osuutensa osaavampina kielenkäyttäjinä on, vaan he keskittyvät kielenoppijan kanssa puhuessaan lähinnä puhekumppanin puheen ymmärtämiseen. Äidinkielisten puhujien olisi hänen mukaansa tärkeää tiedostua tuen tarjoamisen tärkeydestä.

- (28) Malik: so many people when they see me, they speak in English and it becomes, it becomes of course so hard for them to speak to me in Finnish of course sometimes I am be wanting to say something to speak something in Finnish, but I don't know sometimes of course it's quite difficult to communicate of course even though we try so so hard.

Malik: niin monet ihmiset kun he näkevät minut, he puhuvat englantia ja siitä tulee, siitä tulee totta kai niin vaikeaa heille puhua minulle suomea totta kai joskus minä haluan sanoa jotain puhua jotain suomeksi, mutta en tiedä joskus tietenkin se on aika vaikeaa kommunikoida tietysti vaikka me yritämme todella todella kovasti.

Vaikka Malik haluaisikin sanoa jotain suomeksi silloin tällöin, kynnys suomen käyttämiseen on korkea. Englannin suosimiseen saattaa johtaa molemminpuolinen kohteliaisuus; suomalaiset ajattelevat olevansa kohteliaita käyttäessään kieltä, jota maahanmuuttajan on helpompi ymmärtää, ja maahanmuuttajat ajattelevat olevansa kohteliaita seuratessaan suomalaisen kielivalintaa. Malik on selvästi havainnut suomalaisten kokevan suomen puhumisen ulkomaalaisen kanssa ongelmalliseksi. Härkösen (2011: 81) mukaan kohteliaisuuden kierre voi rajoittaa suomenoppijoiden oppimismahdollisuuksia, koska suomalaiset varovat kohteliaisuuttaan tyrkyttämästä suomen kieltä maahanmuuttajille tai ottamasta kielenopettajan roolia ja oppijat varovat avun pyytämistä.

Vaikka kielikurssien merkitys kielenoppimisessa ei korostunut haastatteluissa muutoin erityisen paljon, Olivia jäseni kielenoppimistaan aikajanassa nimenomaan käymiensä kielikurssien kautta. Hän kuvasi oppimistaan tasaisesti nousevalla janalla, jossa opintoihin sisältyvät kielikurssit ovat ainoita nimettyjä merkkipaaluja (ks. kuvio 3). Hän on merkinnyt aikajanaansa kolme suorittamaansa ja yhden menossa olevan kielikurssin, kurssiin liittyviä päivämääriä ja pari merkittävää oppimistulosta.

Kuvio 3. Olivian aikajana.

Kertoessaan omin sanoin aikajanastaan Olivia kuvaa lyhyesti, mitä on milläkin kielikurssilla opinut ja miten kurseilla opiskellut asiat ovat auttaneet häntä opinnoissa ja työelämässä. Seuraavassa esimerkissä käy ilmi, kuinka hän luottaa kielenoppimistaan myös lähitulevaisuuteen kertoessaan, kuinka odottaa juuri alkaneen neljännen suomen kurssin jälkeen pystyvänsä puhumaan työharjoittelussa entistä paremmin.

- (29) Olivia: and my language learning it's a good, it has improved, like drawing a (graph), it's going up. when I came I didn't know anything and I felt (-) Finnish Finnish class in school. I have learned there I improved and in December I had improved a bit we did exam and I passed I could know many things in Finnish though I could not to make a sentence. then I started Finnish two and I would also read on my own and to try speak (it through) if I can and then I have, and when we went to the hospital, though though I could not speak well I could (-) somewhere and I go to the patient how to read, what to say. so these Finnish one and two helped me to be in the hospital. yeah. and now I'm doing Finnish four. and we are learning more on words to expect, to, to eh, about the hospital environment. like when I go next time I'll be able to speak and I have improved.

Olivia: ja minun kielenoppiminen on hyvä, se on kehittynyt, kuten tämä piirustus (graafi), se on menossa ylös. kun tulin en tiennyt mitään ja tunsin (-) suomen suomen opetus koulussa. olen oppinut siellä olen kehittynyt ja joulukuussa olin kehittynyt vähän me teimme kokeen ja minä pääsin läpi minä pystyin tietämään monia asioita suomeksi vaikka en pystynytäkään muodostamaan lausetta. sitten aloitin suomi kakkosen ja minulla oli tapana lukea myös itse ja yrittää puhua (se läpi) jos pystyn ja sitten minulla on, ja kun me menimme sairaalaan, vaikka vaikka en pystynytäkään puhumaan hyvin pystyin (-) jossain määrin ja mennä potilaan luo miten puhua, mitä sanoa. joten nämä suomi yksi ja kaksi auttoivat minua olemaan sairaalassa. joo. ja nyt teen suomi nelosta. ja me opimme lisää sanoja joita odottaa, öö, sairaalaympäristöstä. niinku kun menen seuraavan keran pystyn puhumaan ja olen edistynyt.

Olivian käsityksen mukaan hänen kielitaitonsa on kehittynyt tasaista tahtia kielikurssien myötä; hän ei ole kuvannut oppimisessaan olevan laskuja tai tasaisesta tahdistä erottuvia nopeampia nousukohtia. Hän jäsentää kielenoppimistaan sen kautta, mitä pystyy kielellä tekemään: kuinka hän pystyy suoriutumaan työharjoitteluista ja kuinka hyvin hän pystyy puhumaan ja lukemaan suomea. Toisin sanoen hänen käsityksensä kielestä on funktionaalinen eli käyttöpohjainen (*usage-based*): kielitaito on tilannekohtaista ja vaihtelee kielenoppijan viestintätarpeiden mukaan (Aalto–Mustonen–Tukia 2009: 407). Vaikka Olivia työskentelee pesulassa, hän peilaa kielitaitoaan erityisesti siihen, mitä hän pystyy tekemään suomen kielellä työharjoitteluissa sairaalassa, koska nostaa esille potilaiden kanssa puhumisen ja sairaalaympäristöön liittyvän sanaston. Hänen tavoitteenaan on oppia sairaanhoitajan ammatillista kielitaitoa. Oppimisen ammatillinen päämäärä ja oppijan tarpeet vaikuttavat siis siihen, kuinka oppija käsittää oman kielenoppimisensa ja kielitaitonsa kehittymisen. Niinpä tulevaisuuden tavoite sairaanhoitajaksi työllistymisestä vaikuttaa Olivian käsityksiin omasta kielitaidostaan ja sen kehittymisestä.

Kaiken kaikkiaan haastattemieni maahanmuuttajien käsitykset suomenoppimisesta ovat melko yhdenmukaisia keskenään: kaikki korostavat vuorovaikutuksen merkitystä ja käytännön harjoituksen tarvetta. Haastateltujen mukaan tilaisuudet kuulla monipuolista suomea ja käyttää sitä suomalaisten kanssa ovat kuitenkin vähäisiä. Tutkimushenkilöt opiskelevat kaikki samaa alaa ja tietävät toisensa; he puhuvat paljon *me*-muodossa ja puhuvat samoista asioista samoin sanoin. Koska käsitykset ovat osittain peräisin muilta ihmisiltä, niissä kaikuu muiden ääniä (Bahtin 1986: 124). Tieto on dialogisesta näkökulmasta yhteistä, jaettua ja sosiaalista (Aro 2006: 59). Haastateltavien käsityksiin ovat voineet vaikuttaa myös heidän monikielinen afrikkalainen kieliympäristönsä, kotimaansa kulttuurinen perintö ja koulutustausta. Toisaalta heidän käsityksensä kielistä ja kielten oppimisesta ovat voineet muokkautua Suomessa sekä informaalin koulutuksen että arki-kokemusten ja -kohtaamisten pohjalta. Todennäköisesti uuteen maahan muutettaessa koetaan

kulttuurisia yhteentörmäyksiä, kun lähtömaassa yleisesti vallitseva käsitys ei pädekään uudessa asuinmaassa. Törmäysten seurauksena osa käsityksistä voi muuttua. Käsityksissä on yhteisöllisen ja jaetun aspektin lisäksi myös yksilöllinen, jokaiselle uniikki puolensa (Aro 2009: 37). Kukaan haastateltavista ei ole kokenut täysin samoja asioita ja ollut mukana täysin samanlaisissa vuorovaikutustilanteissa, joten heillä on myös omakohtaisia näkemyksiä. Haastatteluissa käsitellyt suomen kielen oppimista edistävät ja rajoittavat tekijät on koottu taulukkoon 2.

Taulukko 2. Suomen kielen oppimista edistävät ja rajoittavat tekijät.

Edistävät tekijät	Edistävät mutta yksistään riittämättömät tekijät	Rajoittavat tekijät
<p>Suomen kielen näkeminen ja kuuleminen päivittäin</p> <p>Vuorovaikutus (erityisesti englantia osaamattomien kanssa esim. vanhainkodissa, sisääntulotyössä ja kirkossa)</p> <p>Suomalaisten tuki: korjaaminen ja tilanteeseen sopivampien ilmausten esittäminen</p> <p>Oppimisympäristöt, joissa ollaan ihmisten ympäröimänä</p>	<p>Kielenopetus – lisäksi tarvitaan tunneilla käsiteltyjen asioiden harjoittelua ja käyttöön ottoa</p> <p>Oppikirjat – eivät riitä, jos tavoitteena on oppia puhumaan tai ymmärtämään puhuttua kieltä</p>	<p>Oman alan töihin ei ole pääsyä</p> <p>Otollisiin oppimisympäristöihin ei ole pääsyä</p> <p>Suomalaiset eivät ole tukena kielenoppimisessa</p> <p>Kielenomistajat eivät jaa kieltä ulkomaalaisille</p> <p>Keskustelukielenä usein englanti</p>

Tämän tutkimuksen perusteella afrikkalaisen korkeakouluopiskelijan lähtökohta kielenoppimiseen ei näytä kovin valoisalta: suomen kielen taitoa ei ole ennestään yhtään, opinnot ovat englanniksi, kaverit ja asuinkumppanit ovat kansainvälisiä opiskelijoita ja suomalaisten kanssa on vaikea viritellä keskustelua. Vuorovaikutuksellinen ja sosiaalinen oppiminen olisi haastatelluille ominainen tapa oppia kieltä, joten kielikursseilla ja oppikirjoista opiskeleminen ei heidän mukaansa yksin riitä kielen mieleen jäämiseen ja käyttöön ottamiseen. Kieltä olisi päästävä kuulemaan, käyttämään ja harjoittelemaan ihmisten ympäröimänä. Vuorovaikutuksen mahdollisuuksia tarjoutuu kuitenkin vain vähän, mikä hidastaa kielenoppimista (ks. Pälli–Latomaa 1997: 109).

Vuorovaikutuksen ja sen myötä oppimisen mahdollistavat ympäristöt ja yhteisöt kuten työpaikka, kirkko ja vanhainkoti ovat haastatelluille tärkeitä. Van Lierin (2004: 11) mukaan ympäristössä olevat tarjoumat ovat oleellisia kielenoppimisessa. Työharjoittelujen affordansseja tutkineen Sandwallin (2010: 561) mukaan on kysyttävä, mitä ympäristössä voisi käyttää oppimiseen. Seuraavissa luvuissa tarkastellaan sisääntuloammattien merkitystä suomen kielen oppimisessa.

Taustana ovat haastateltujen käsitykset kielenoppimisesta. Huomiota kiinnitetään kielenkäyttötilanteisiin, sosiaaliseen kielenoppimiseen ja työyhteisön tukeen.

5.2 Kielellinen toiminta ja kielenoppiminen sisääntuloammateissa

Yksi kielenoppimisen edellytys on, että oppija kiinnittää huomiota kieleen. Van Lierin (2004: 62) mukaan oppija kiinnittää huomionsa itselle merkitykselliseksi kokemaansa kielenainekseen. Tutkimalla sisääntuloammateissa työskentelevien käsityksiä kielenoppimisen kannalta tärkeistä työtilanteista saadaan tietoa heidän huomionsa suuntautumisesta eli siitä, millaisia tarjoumia he pitävät merkityksellisinä oman oppimisensa kannalta.

Haastateltavien työpaikat pesula, siivousfirma ja ruokakauppa ovat kaikki hieman erilaisia kieli- ja toimintaympäristöjä. Kussakin työssä vaaditaan erilaista kielellistä toimintaa: pesulassa täytyy toimia suomenkielisten käyttöohjeiden mukaan, marketissa neuvoa asiakkaita suomeksi ja siivousfirmassa kysyä asiakasfirman suomalaisilta työntekijöiltä, voiko heidän työhuoneeseensa tulla siivoamaan. Kussakin työyhteisössä on myös omat käytänteensä esimerkiksi kielenvalinnan suhteen. Daniel sai siivousfirmassa sekä kirjallisen että suullisen perehdytyksen työhön englanniksi, kun taas Olivian ja Chantalın työpaikassa pesulassa työkielenä on kaikissa tilanteissa suomen kieli. Tässä tulosluvussa tarkastelun kohteena ovat Olivian ja Chantalın käsitykset ja kokemukset pesulatyöstä (luku 5.2.1) ja Danielin käsitykset ja kokemukset siivoustyöstä (luku 5.2.2). Malikin ja Bohanin käsitykset on rajattu tästä luvusta pois, koska he osallistuivat vain ensimmäiseen haastatteluun, jossa sisääntuloammatit eivät olleet keskeisenä keskustelunaiheena.

5.2.1 Pesula suomenkielisenä työympäristönä

Olivia ja Chantal työskentelevät keskenään samassa pesulassa, jossa työkielenä on suomen kieli. Suurin osa työntekijöistä on suomalaisia, ja vajaa kymmenen on taustaltaan ulkomaalaisia. Samassa vuorossa on yleensä vain pari maahanmuuttajaa, eivätkä he työskentele samassa tehtävässä. Niinpä Olivia ja Chantal työskentelevät aina suomalaisten kanssa. Monet suomalaisista työntekijöistä eivät osaa englantia, joten keskustelut käydään suomeksi. Seuraavista esimerkeistä käy ilmi, kuinka vaikeaa suomen kielen käyttäminen voi olla: se vaatii jopa ”itsensä pakottamista”.

- (30) Chantal: where I have to speak Finnish? yes, at my workplace, most of my workmate don't know English, so I have to force myself to speak Finnish.

Chantal: missä minun pitää puhua suomea? joo, mun työpaikalla, suurin osa työkavereistani ei

osaa englantia, joten minun pitää pakottaa itseni puhumaan suomea.

- (31) Chantal: when I'm speaking or having a conversation with, eh, Finn person who cannot understand English, I try to my (level) best at least to speak one word or two and listen what he or she is saying, yeah.

Chantal: kun puhun tai keskustelen, öö, suomalaisen henkilön kanssa joka ei pysty ymmärtämään englantia, yritän parhaani mukaan puhua ainakin sanan tai kaksi ja kuunnella mitä hän sanoo, joo.

Chantal in kokemuksen mukaan suomenkielisissä viestintätilanteissa on keskityttävä tarkasti kuuntelemaan, mitä puhekuppani sanoo. Hänen on yritettävä parhaansa, jotta pystyisi sanomaan ”edes sanan tai kaksi”. Kielitaito joutuu siis venymään ääri rajoilleen, jotta puheen tuottaminen onnistuu. Yksi tapa määritellä kielitaidon riittävyttä työssä on työntekijän oma kokemus siitä, kuinka helposti ja vaivattomasti hän pääsee viestinnällisiin tavoitteisiinsa (Sjöberg 2004: 137; Suni 2010: 51). Chantalille työkavereiden kanssa keskusteleminen vaatii vielä paljon ponnistelua, mutta kielitaidon kehittyessä suomeksi suoriutuminen vähitellen helpottuu.

Myös Olivia sanoo, että hänen on *pakko* puhua suomea – ja uskoo sen auttavan kielenoppimisessa. Hänen mukaansa työkaverit kyllä osaavat englantia, mutta suomi on työkielenä, mikä on hyvä asia. Koska työkaverit puhuvat hitaasti ja havainnollistavat viestiä toiminnalla, Olivia pystyy ymmärtämään kaiken ja kaikki sujuu hyvin.

- (32) Olivia: where I'm working currently we don- the most of them- I know everybody knows English but they don't speak English. so I'm forced to speak even me. and it's helping me. they- we're trying to speak Finnish if they see I don't understand they will show me the action but they use Finnish and I'm understanding everything everything is going well. and we are using Finnish. it's good it's good if people can understand that we we are- we don't know Finnish but we can learn. (-- we doing. where. the place I'm working they know that they don't know but I can learn so they are trying to teach me and communicate slowly to me so that I can understand.

Olivia: missä työskentelen nyt me emm- suurin osa heistä- tiedän että kaikki osaavat englantia mutta he eivät puhu englantia. joten jopa minä olen pakotettu puhumaan. ja se auttaa minua. he me yritämme puhua suomea jos he näkevät etten ymmärrä he näyttävät minulle toiminnan mutta he käyttävät suomea ja minä ymmärrän kaiken kaikki menee hyvin. ja me käytämme suomea. on hyvä on hyvä jos ihmiset voivat ymmärtää että me emme osaa suomea mutta voimme oppia. (-- me tekemällä. missä. paikassa jossa työskentelen he tietävät että he eivät tiedä mutta voin oppia joten he yrittävät opettaa minua ja kommunikoida hitaasti minulle jotta voin ymmärtää.

Olivian ja Chantal in kokemusten mukaan suomen käyttäminen työkielenä on haastavaa mutta edistää kielenoppimista. Ilman työkavereiden tukea suomenoppijat eivät pystyisi suoriutumaan työstään suomeksi, mutta työkavereiden tuella se onnistuu. Ymmärtämistä tukee esimerkiksi toiminnallisuus (ks. esimerkit 49–51). Työyhteisön tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.3.

Olivia käyttää suomea päivittäin hoitaessaan työkavereidensa kanssa työasioita. Lisäksi työssä täytyy lukea suomeksi lyhyitä tekstejä, kuten koneiden käyttöohjeita tai pyykkien pakkausohjeita. Pesulayrityksellä on suuria asiakkaita kuten hotelleja ja sairaaloita, joten pyykkimäärät ovat isoja. Työkaverit ohjeistavat Oliviaa eri pyykkien määrästä ja pakkaamisesta suomeksi.

- (33) Maiju: and how much do you talk there like do you talk every day and?
 Olivia: we talk every every day like, mostly the things I work, I work, I pack. so sometimes sometimes we are sup- the customer has ordered this thing, so they will tell me, you pack like this, you put like, you put like fifty towels then mattoja twentyfive so they speak or they write. they write what to put.
 Maiju: okay
 Olivia: and if I have problem I ask yeah the workers.

Maiju: ja miten paljon puhut siellä niin kuin puhutko joka päivä ja?
 Olivia: puhumme joka joka päivä, enimmäkseen asioista joita teen työksi, teen työtä, pakkaan. joten joskus joskus meidän odot- asiakkaat ovat tilanneet tietyn asian, joten he kertovat minulle, pakkaat näin, laitat näin, laitat viisikymmentä pyyhettä ja sitten *mattoja* kaksikymmentäviisi joten he puhuvat tai he kirjoittavat. he kirjoittavat mitä pitää laittaa.
 Maiju: okei
 Olivia: ja jos mulla on ongelma kysyn kyllä työntekijöiltä.

Olivian työtehtävänä on valmiiden pyykkien pakkaaminen asiakkaille. Tehtävästä suoriutuakseen hänen on ymmärrettävä ohjeet, jotka työkaverit antavat hänelle joko suullisesti tai kirjallisesti. Hän on oppinut pesulassa tarvitsemaansa sanastoa, koska käyttää esimerkiksi suomenkielistä sanaa *mattoja*, vaikka haastattelu muutoin onkin englanninkielinen. Kielellisesti hänen kuvaamansa viestintätilanne on todennäköisesti melko rutiininomainen, koska samat sanat, ilmaukset ja numerot toistuvat usein. Lisäksi Olivia voi tukeutua työkavereihinsa, mikäli hänellä on ongelmia ohjeiden ymmärtämisessä. Merkitysneuvottelut työkavereiden kanssa ovat tärkeitä oppimistilanteita, koska niissä täytyy osata esittää ymmärrysongelmansa, ymmärtää kuultua ja osata reagoida siihen tarkoituksenmukaisesti. Olivia kuitenkin painottaa, että puheenaiheet liittyvät yleensä työhön.

- (34) Maiju: yeah okay, good. so you use mostly Finnish language there
 Olivia: we don't use English it's only Finnish
 Maiju: okay and what topics do you talk about there? working and?
 Olivia: there is no more time to talk.
 Aija: ((nauraa)) you have to-
 Maiju: mostly your work and?
 Olivia: we work.
 Maiju: joo okei, hyvä. joten käytätte enimmäkseen suomen kieltä siellä
 Olivia: me ei käytetä englantia vaan pelkästään suomea
 Maiju: okei ja mistä aiheista puhutte siellä? työstä ja?

Olivia: ei siellä ole enää aikaa puhua.
 Aija: ((nauraa)) teidän täytyy
 Maiju: teette enimmäkseen työtä ja?
 Olivia: tehdään töitä.

Olivian mukaan työssä puhutaan lähinnä työasioista. Toisaalta hän ei myöskään keskustele työkavereidensa kanssa suomeksi esimerkiksi tauoilla, jolloin aikaa olisi. Sandwallin (2010: 559) tapaustutkimuksen mukaan puheenaiheiden rajautuminen ainoastaan työasioihin voi rajoittaa kielenoppimista silloin, kun työssä toistuvat jatkuvasti samat aiheet. Hänen tutkimansa maahanmuuttaja oli työharjoittelussa päiväkodissa, jossa hän oppi aluksi joitain sanoja, mutta samat sanat toistuivat jatkuvasti eikä hän oppinut uutta sanastoa enää alun jälkeen. Työharjoittelijaa ei pyydetty muiden työntekijöiden kanssa lounastilaan, jossa he puhuivat myös työhön liittymättömistä aiheista. (Mts.: 559.) Työhön liittymättömien keskustelujen aloittaminen ja niihin osallistuminen voi olla haastavampaa kuin jo tutuksi tulleista työasioista puhuminen. Sisääntuloaloilla kielellinen toiminta on usein niin rutiininomaista, että työtilanteista suoriutuminen ei välttämättä vaadi monipuolista suomen kielen taitoa. Vapaamuotoiset keskustelut voivat olla paljon monipuolisempia kielenkäyttötilanteita, joihin sisääntuloalalla työskentelevä saattaa kokea kielitaitonsa riittämättömäksi. Etenkin nopeampoinen usean äidinkielen välinen keskustelu on haastava viestintätilanne; esimerkiksi Eurooppalaisen viitekehyksen mukaan sellaisen ymmärtäminen kuuluu vasta keskitason (B-taso) kielitaidon piirteisiin. Keskusteluun liittyminen on tietenkin vielä sen seuraamista vaikeampi tilanne. Mikäli muut puhujat eivät sovita sanottavaansa suomenoppijan mukaan, aktiivinen osallistuminen voi olla vaikeaa vielä B2-tasoisellekin suomenosaajalle. (EVK 2003: 103.) Työskentelyyn liittyvän aikapaineen asettamia vaatimuksia kielitaidon tasolle liike-elämän työharjoittelussa on tutkinut Jäppinen (2011: 199, 207). Tutkimuksen mukaan työpaikan sosiaaliseen vuorovaikutukseen osallistuminen osoittautui suomea toisena kielenä puhuville työharjoittelijoille usein haastavammaksi kuin työhön kuuluvat asiointi- ja kokoustilanteet, vaikka arkielämään liittyvää keskustelua pidetään yleisesti helpompana kielellisenä tilanteena kuin ammatillista kielitaitoa edellyttävä puhe.

Kaiken kaikkiaan Olivian kuvailujen perusteella pesulassa työskenteleminen vaatii puheen ja luetun ymmärtämistä sekä vuorovaikutustaitoja. Työtehtävät ovat kuitenkin rutiininomaisia, joten niissä vaadittava sanasto on rajallinen ja viestintätilanteet melko yksipuolisia. Olivia kommunikoi työssään työkavereidensa kanssa, mutta vuorovaikutus keskittyy tiettyjen työtehtävien kuten pakkaamisen suorittamiseen. Työ pesulassa on tyypillinen siivous- ja puhtaanapito-

alan sisääntuloammatti siinä mielessä, että työtehtävät ovat yksipuolisia ja siten myös kielitaitovaatimukset vähäisempiä kuin työssä, jossa joutuu toimimaan erilaisissa ja haastavissa, monipuolista kielitaitoa edellyttävissä viestintätilanteissa.

Olivialla oli paineita oppia työskentelemään suomenkielisessä työympäristössä, jossa pesukoneiden ohjeet ovat suomeksi. Vaikka kielitaitovaatimukset ovat rajalliset, Olivia ja Chantal palkattiin työhön ensin vain kolmen kuukauden koeajaksi. Olivia kertoo työnhakutilanteesta, jossa hänelle kerrotiin työn kielitaitovaatimuksista:

- (35) Olivia: we were supposed to introduce to speaking Finnish. yeah so by then I just introduced myself and say who I am, and it was about Finnish
 Maiju: okay and then, what did the boss say, did he or she say that okay, your Finnish is well enough and you can come work here or how it was?
 Olivia: yeah she said that the much we can speak it's it's, if we practise more it will be enough because there you work with the machine, not people. so you can be able to to work with (-) and also she said we have to improve, we have to, we are not given a job immediately. there was time it we were to take three months. if they see that you can speak and you can work with machines, everything is written in Finnish. if we will be able to operate the machine, if we will be able to communicate with the people, that's the one guarantee that you, we will be able to get the job.

Olivia: meidän piti esitellä itsemme suomeksi. joten silloin vain esittelin itseni ja sanoin kuka olen, ja se suomen kielestä

Maiju: okei ja sitten, mitä pomo sanoi, sanoiko hän että okei, suomen kielen taitosi on tarpeeksi hyvä ja voit tulla töihin tänne vai miten se meni?

Olivia: joo hän sanoi että sen verran kuin puhumme, se on se on, jos harjoittelemme lisää se on tarpeeksi koska siellä työskennellään koneiden, ei ihmisten kanssa. joten pystyt työskentelemään (-) kanssa ja hän sanoi myös että meidän pitää edistyä, meidän pitää, meille ei anneta työtä heti. siihen oli aika se meidät otettiin kolmeksi kuukaudeksi. jos he näkevät että voit puhua ja voit työskennellä koneiden kanssa, kaikki on kirjoitettu suomeksi. jos pystymme käyttämään koneita, jos pystymme kommunikoiamaan ihmisten kanssa, se on takuu siitä että voi, että voimme saada työn.

Olivian mukaan heille annettiin työtä vähäisestä kielitaidosta huolimatta, koska työnkuvaan kuuluu enimmäkseen koneilla työskentelemistä. Kuitenkin koeajalle oli määritetty kielitaitotavoitteita: heidän oli määrä oppia sekä käyttämään koneita suomenkielisillä ohjeilla että kommunikoiamaan muiden kanssa. Työnantajan mukaan pesulassa työskenteleminen vaatii siis myös vuorovaikutustaitoja. Kolmen kuukauden koeaika kertoo työpaikan käytännöstä kielitaidon suhteen: pesulassa tarvittavaa kielitaitoa voi ja on tarpeen täydentää työn aloittamisen jälkeenkin. Käsitys on siis Arajärven (2009: 108) mallin mukainen: työelämässä kielitaitoa päivitetään vastaamaan työelämän vaatimuksia. Näin työnantaja tukee maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden kielinopimista työssä eikä anna alkeistason kielitaidon olla este rekrytoinnille. Koeaikaa voi tarkastella kahdesta näkökulmasta: Toisaalta se pienentää työnantajan riskiä, koska sen aikana pys-

tytään varmistamaan, että työntekijät suoriutuvat työstä. Toisaalta se antaa työntekijöille mahdollisuuden näyttää työkykynsä käytännössä, mitä haastateltavat halusivat. Myös Tiilikaisen (2008: 92) mukaan maahanmuuttajat kaipaavat työnantajilta mahdollisuuksia näyttää osaamisensa käytännön työssä. Koeajalle asetetut vaatimukset voivat myös motivoida työntekijöitä panostamaan kielenoppimiseen työssä, kuten Olivialle ja Chantalille näyttää käyneen.

Seuraavassa esimerkissä Olivia peilaa kielenoppimistaan työnantajan kielitaitovaatimuksia vasten. Hän kertoo oppineensa työssään paljon suomen kieltä ja nostaa esille erityisesti koneiden käynnistämisen ja käyttämisen, puhumisen ja ammatillisen sanaston.

- (36) Maiju: mm mm mm okay. and do you think that you have learned Finnish language there?
 Olivia: a lot. I have learned a lot
 Maiju: good ((nauraa)) yes. and which things in particular like speaking understanding vocabulary, what kind of language you have learned most?
 Olivia: to start machine, to talk, and. many things ((naurahtaa)) how to name those clothing aluslakana pussilakana everything
 Maiju: mm. so words, you have learned some words and
 Olivia: yeah words. to operate machine.
- Maiju: mm mm okei. ja aatteletko että oot oppinut suomen kieltä siellä?
 Olivia: paljon. olen oppinut paljon.
 Maiju: hyvä ((nauraa)) kyllä. ja mitä asioita erityisesti kuten puhumista ymmärtämistä sanastoa, millaista kieltä olet oppinut eniten?
 Olivia: käynnistämään koneen, puhumaan, ja. monia asioita ((naurahtaa)) kuinka nimetä vaatteita *aluslakana pussilakana* kaikkea
 Maiju: mm. joten sanoja, olet oppinut joitain sanoja ja
 Olivia: joo sanoja. käyttämään konetta.

Haastattelijan kielikäsitys eroaa Olivian kielikäsituksesta siten, että haastattelija kuvaa kielenoppimista esimerkiksi puhumisen, ymmärtämisen ja sanaston oppimisena. Olivia tarttuu myös näihin asioihin ja kertoo oppineensa puhumaan ja nimeämään ammatissaan tarvitsemia asioita. Hän kuitenkin aloittaa kertomalla, että on oppinut käynnistämään koneen, ja palaa vielä seuraavassa lausumassaan koneisiin: ”joo sanoja. ja käyttämään konetta.” On luonnollista, että hän liittyy kielenoppimiseensa juuri koneiden käyttämisen, koska se on pesulatyössä tärkeä kielellinen teko. Hänen käsityksensä mukaan kielenoppimiseen liittyy tiiviisti se työtehtävä, jossa kielenkäyttöä tarvitaan ja jossa kieltä opitaan. Koneen käyttäminen on kielellistä toimintaa, koska siinä täytyy lukea suomenkielisiä ohjeita ja toimia niiden mukaisesti. Siten Olivian käsitys kielen luonteesta ja oppimisesta on hyvin lähellä sosiokognitiivista näkemystä, jonka mukaan kieli on sosiaalista ja

kognitiivista toimintaa ja perustaltaan dynaaminen (Dufva ym. 2011: 30). Kieltä ei ole olemassa järjestelmänä, vaan se reaalistuu ainoastaan toiminnassa – *languageingina* (Cowley 2005: 30).

Olivian käsitys kielenoppimisesta ei rajoitu pelkästään koneiden käyttämiseen. Kun häntä pyydetään kertomaan oppimistilanteista työssään, hän nostaa esille *vuorovaikutustilanteet*. Erityisen merkityksellisenä oppimisen kannalta hän pitää ymmärretyksi tulemista ja toistamista.

(37) Maiju: mm mm good. okay and in which kind of situations do you feel that you are really learning Finnish there, when you work?

Olivia: when when I'm able to tell somebody something and she understands when I'm, what I'm saying. and then, there's there are those people who you can work with, like those older women, and if they see you don't know they tell you and you repeat. then you, you learn.

Maiju: mm mm hyvä. okei ja millaisissa tilanteissa tunnet oppivasi todella suomea siellä, kun työskentelet?

Olivia: kun kun pystyn kertomaan jollekulle jotain ja hän ymmärtää kun minä, mitä minä sanon. ja sitten siellä on siellä on niitä ihmisiä joiden kanssa saatat työskennellä, niin kuin niitä vanhempia naisia, ja jos he näkevät ettet tiedä he kertovat sinulle ja sinä toistat. silloin, silloin sinä opit.

Ymmärretyksi tuleminen on kielenoppimisessa tärkeää, koska se antaa onnistumisen kokemuksia. Yleensä ymmärtämistäidot kehittyvät tuottamistaitoja nopeammin (Suni 2008: 204; Tarnanen–Pöyhönen 2011: 146; vrt. Pälli–Latomaa 1997: 107), ja voi olla turhauttavaa, jos ei osaa välittää viestiä puhekumppanille. Olivia sanoo, että hän tuntee todella oppivansa, kun häntä ymmärretään. Dialogisen kielikäsitteyksen mukaan ymmärrystä ei synny ilman vastakaikua (Meskill–Rangelova 2000: 4). Bahtinin (1986: 96) mukaan jokainen lausuma ennakoi vastausta. Niinpä ymmärrys syntyy kuulijan ja puhujan välisessä vuorovaikutuksessa, mitä kuvaa osuvammin yhteisymmärryksen käsite (Suni 2008: 22). Jos oppija onnistuu kielenoppimisen alkuvaiheessa tuottamaan ymmärrettävää suomen kieltä, johon puhekumppani reagoi tarkoituksenmukaisesti, on kokemus varmasti rohkaiseva. Kieltä on hankala harjoitella vuorovaikutuksessa, mikäli keskustelu tyssää jatkuvasti ymmärtämisongelmiin. Etenkin työympäristössä aikapaine pakottaa usein saamaan viestin läpi melko nopeasti (Jäppinen 2011: 198). Niinpä ymmärretyksi tuleminen on tärkeä edellytys suomen kielen käyttämiselle ja sen kautta oppimiselle työpaikalla.

Toiseksi tärkeäksi tekijäksi oppimisessaan Olivia nostaa *toistamisen*. Hän mainitsee merkityksellisinä työkavereina etenkin vanhemmat naiset, jotka käyttävät toistamista ymmärrysohjeiden huomattamissaan. Tuloksia työyhteisön tarjoamasta oikea-aikaisesta tuesta kuten toistosta kuvataan tarkemmin luvussa 5.3 (esimerkki 46).

Siinä missä Olivia kuvaa oppivansa vuorovaikutuksessa nimenomaan toiston ja ymmärretyksi tulemisen kautta, Chantal korostaa *kuuntelemista*. Hän kertoo oppivansa ymmärtämään suomea, kun pystyy päättämään merkityksiä työkavereidensa välisissä keskusteluissa.

- (38) Maiju: I mean if you learn how to speak Finnish or how to read Finnish or how to understand Finnish. what do you think you learn in particular there? at your work.
 Chantal: like how, I learn through listening. I think that is the best way. if I listen I get to understand.
 Maiju: okay.
 Chantal: yeah.
 Maiju: okay so you learn when they tell you?
 Chantal: they tell me something. or I hear they are speaking so I can connect these one and these one and try to figure out what they are meaning. yeah.

Maiju: tarkoitan että opitko miten puhua suomea tai miten lukea suomea tai miten ymmärtää suomea. mitä ajattelet oppivasi erityisesti siellä? sinun työssä.

Chantal: niin kuin miten, opin kuuntelemalla. luulen että se on paras tapa. jos kuuntelen pystyn ymmärtämään.

Maiju: okei.

Chantal: joo.

Maiju: okei joten opit kun he kertovat sinulle?

Chantal: he kertovat minulle jotain. tai kuulen kun he puhuvat joten pystyn yhdistämään nämä ja nuo ja yritän saada selville mitä he tarkoittavat. joo.

Chantal kuvaa oppivansa ymmärtämään suomea seuraamalla työkavereidensa keskustelija sivusta. Hän ei kuitenkaan ole passiivinen sivustaseuraaja, vaan osallistuu keskusteluun aktiivisesti kuuntelemalla: hän yhdistelee asioita toisiinsa ja päätelee merkityksiä. Hän havaitsee ympäristössään oppimisensa kannalta merkityksellistä kielenaineista, joka mahdollistaa oppimisen. Van Lierin (2000: 252–253) mukaan tarjoumat ovat hyödyllisiä vain aktiivisille toimijoille, jotka havaitsevat tarjoumat ympäristöstään ja hyödyntävät niitä oppimiseensa. Chantalın käsitys kuuntelemisesta on *aktiivista kuullun työstämistä*: hän ei anna kuullun ”mennä toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos” vaan prosessoii sitä ja pyrkii selvittämään puhujien tarkoituksia ja merkityksiä.

Chantalın mukaan kirjoista ei opi ymmärtämään puhekieltä tai olemaan vuorovaikutuksessa (ks. esimerkki 14). Työpaikallaan häntä ympäröi puhuttu suomi, joka on kontekstisidonnaista työympäristöön. Chantal ei välttämättä itse osallistu keskusteluun vastaamalla ilmauksiin vaan osallistuu siihen kuuntelemalla. Tilanne eroaa perinteisistä, luokkahuoneista tutuista kuulunymmärtämisen harjoituksista siten, että Chantal todella on sisällä ja osallistujana siinä tilanteessa, jossa suomalaiset puhuvat. Kuulokkeet korvilla keskustelija kuunteleva suomenoppija on sivussa kuulemastaan todellisuudesta: hän ei näe tilannetta eikä voi aktiivisesti osallistua siihen.

Chantal sen sijaan oppii ymmärtämään kieltä itselleen tutussa toiminnallisessa kontekstissa päättelemällä kontekstinsidonnaisia merkityksiä ja puhujien tarkoituksia. Hän on keskustelussa aidosti läsnä, mutta silti hieman sivussa: kuuntelijan roolissa. Lave ja Wenger (1991: 34–37) kuvaavat tällaista yhteisön ulkopiirissä tapahtuvaa osittaista osallistumista käsitteellä oikeutettu perifeerinen osallistuminen. Chantal on oikeutettu kuuntelemaan suomalaisten työkavereidensa keskustelua, mutta ei ole vuorovaikutuksessa täytenä osallistujana.

Ammatillisen kielitaidon ja yleiskielitaidon raja on häilyvä, ja etenkin sisääntuloammatteissa rajanveto tuntuu vaikealta. Koska sisääntuloammattien kielitaitovaatimukset ovat yleensä vähäiset ja siten myös työssä käytettävä kieli yksinkertaista ja yksipuolista, voi niissä käytettävä kieli vastata arkielämässä tarvittavaa kieltä melko pitkälti. Chantal onkin sitä mieltä, että hän hankkii työssään sellaista kielitaitoa, jota on mahdollista hyödyntää tilanteessa kuin tilanteessa.

(39) Maiju: and which kind of language in particular? what things you learn there?

Chantal: I think it's general general Finnish language which can be (unbreakable) in all the situations. because if I learn what is the name of (-) when I'm going hospital I got to find those (-). so I know what they are called from that place and that is where I got to use their name. – – I can use the same things the same words. so I

Maiju: in hospital

Chantal: no, in hospital and in all the places. so I think, what I learn is (unbreakable) in all the places. like in daily life.

Maiju: ja millaista kieltä erityisesti? mitä asioita opit siellä?

Chantal: minusta se on tavallista suomen kieltä mikä voi olla (erottamatonta) kaikissa tilanteissa. koska jos opin mikä on (-) nimi kun menen sairaalaan pystyn löytämään ne (-). joten tiedän miksi niitä kutsutaan siitä paikasta ja se on mistä opin käyttämään niiden nimiä. – – voin käyttää samoja asioita samoja sanoja. joten minä

Maiju: sairaalassa

Chantal: ei, sairaalassa ja kaikissa paikoissa. joten uskon että se mitä opin on (erottamatonta) joka paikassa. niinku päivittäisessä elämässä.

Yleiskielitaitoa tarvitaan myös ammatillisissa tilanteissa; esimerkiksi sairaanhoitajien työnkuva vaatii myös arkisen kanssakäymisen hallitsemista (Kela–Komppa 2011: 187–188). Chantal kuvaa oppivansa työssään esimerkiksi sanastoa, jota voi käyttää kaikkialla jokapäiväisessä elämässä. Hänen mukaansa pesulatyöllä ja hoitotyöllä ei ole varsinaisesti mitään tekemistä keskenään (ks. luku 6.2), mutta pesulassa opituilla sanoilla voi olla käyttöä myös sairaalassa.

5.2.2 Englanti siivoustyön kielenä

Daniel työskentelee siivousyrityksessä, jossa hän käyttää selvästi enemmän englantia kuin suomea. Hän kertoo perehdytyksen tapahtuneen englanniksi: yrityksessä on käytössä englanninkielinen perehdytysopas, jossa on tietoa muun muassa työturvallisuudesta, ja myös koulutus työtehtäviin annettiin englanniksi. Danielin koulutus työhön kesti kolme päivää, joiden aikana englantia osaavat työkaverit opastivat häntä. Perehdytyksen jälkeen Daniel on työskennellyt enimmäkseen saman työparin kanssa, joka on myös maahanmuuttaja. Myös työparinsa kanssa Daniel puhuu englantia. Ei siis ole ihme, ettei Daniel koe oppivansa työssään suomen kielen osalta vuorovaikutustaitoja vaan lähinnä *luetunymmärtämistä*, kuten hän seuraavassa esimerkissä toteaa.

(40) Maiju: and which kind of language skills do you learn there at work?

Daniel: concerning the Finnish skills?

Maiju: yes Finnish.

Daniel: maybe mostly that reading. but not communicating and of course we try reading newspapers. because we have like a short break before. so. we try reading a newspaper and see what we understand. what is in the headlines and stuff. not much speaking.

Maiju: ja millaista kielitaitoa opit siellä työssä?

Daniel: suomen kielen taitoja?

Maiju: niin suomea

Daniel: ehkä enimmäkseen sitä lukemista. mutta en kommunikoidaan ja totta kai yritämme lukea sanomalehtiä. koska meillä on pieni tauko ennen. joten. yritämme lukea sanomalehteä ja katsomme mitä ymmärrämme. mitä on otsikoissa ja muuta. ei paljon puhumista.

Daniel kertoo lukevansa suomeksi esimerkiksi tauoilla, jolloin he lukevat sanomalehtiä työparinsa kanssa. Hän puhuu haastattelussa paljon me-muodossa viitaten maahanmuuttajataustaiseen työpariinsa, jonka kanssa he yrittävät ymmärtää esimerkiksi otsikoita. Työpari on siis vertaistukena kielenoppimisessa mutta saattaa myös rajoittaa Danielin suomen kielen oppimista, koska heidän keskinäinen kommunikointikielensä on englanti. Daniel kokee todennäköisesti oppivansa työssä myös englantia; hän pyytää täsmentämään, koskeeko kysymys suomen kielen taitoja.

Sanomalehtien lisäksi Daniel lukee ilmoitustaululla olevia ilmoituksia, joista osa saattaa koskea häntä. Hän siis poimii ympäristöstään sellaista kielenainesta, minkä kokee koskevan itseään ja omaa työtään. Ilmoituksissa saattaa olla sellaista tietoa, joka vaikuttaa Danielin työhön, kuten tiedote remontista tai kutsu tiloissa järjestettäviin juhliin.

(41) Maiju: yes. how about is there some kind of situations when you really feel that you are learning Finnish language or? at your work, is there any situations?

Daniel: that I feel that I'm learning?

Maiju: yes.

Daniel: maybe not as much. because we don't communicate so much. but when it comes to like the announcements or things that are written on the, in the wall. I try to read them so many times. maybe that's. I like to memorize something and going at home and trying look what are they. because sometimes they may put a notice that I'm involved. so I like to read and memorize. if I can translate it directly myself. then I like to. yeah. but I learn a few words here and there. but not communicate.

Maiju: joo. entä onko siellä joitain tilanteita jolloin todella tunnet että opit suomen kieltä vai työssäsi, onko siellä mitään tilanteita?

Daniel: että tunnen oppivani?

Maiju: niin.

Daniel: ei varmaan kovin paljon. koska me ei kommunikoida niin paljon. mutta mitä tulee sellaisiin ilmoituksiin tai asioihin jotka on kirjoitettu seinälle. yritän lukea ne niin monta kertaa. ehkä se on. tykkään muistella jotain ja mennä kotiin ja yrittää katsoa mitä ne on. koska joskus he saattavat laittaa jonkin tiedotteen johon minä olen osallinen. joten tykkään lukea ja muistella. jos pystyn kääntämään sen suoraan itse. sitten tykkään. joo. mutta opin muutamia sanoja sieltä ja täältä. mutta en kommunikoidaan.

Danielin on hankala keksiä haastattelussa sellaista työtilannetta, jossa hän tuntisi todella oppivansa suomea. Vähän aikaan mietittyään hän nostaa esille ilmoitustaululla olevat ilmoitukset, joita hän kertoo lukevansa useaan otteeseen ja yrittävänsä kääntää niitä itse. Näin hän oppii sanoja ”sieltä ja täältä”. Toisen kielen oppijalle avautuu jokaisessa ympäristössä uudenlainen tekstimaisema, jossa kaikkien kielenainekseen ei millään voi tarttua. Tiedotteet mahdollistavat oppimisen eli ovat Danielille affordansseja (van Lier 2004: 62), koska ne saattavat koskea häntä ja hänen työtään. Oppimisprosessissa tarjoutuvat havaitaan ensin itselle merkitykselliseksi, niitä tulkitaan ja niiden avulla osallistutaan sosiaaliseen toimintaan (van Lier 2000: 253). Daniel lukee tekstejä moneen otteeseen ja tekee samalla jatkuvaa tulkintaa niiden merkityksestä – sekä kielellisistä merkityksistä että sisällön merkityksestä omaan työhönsä.

Siivoustyö ei vaadi paljon kommunikointitaitoja. Danielin työajat ovat pääosin toimistoajan ulkopuolella, jolloin tilassa ei ole ketään. Jos työntekijöitä on paikalla, heidän kanssaan ei oikein viriä keskustelua. Vähäiset keskustelut liittyvät useimmiten työntekoon. Danielin mukaan tyypillisin vuorovaikutustilanne suomalaisten kanssa on, kun hän kysyy, voiko tulla siivoamaan heidän työtilaansa. Tällöinkin keskustelun kieleksi saattaa helposti vaihtua englanti, mikäli suomalaiset eivät heti ymmärrä Danielin kysymystä esimerkiksi ääntämisen vuoksi.

(42) Maiju: yeah. but when you meet and when you communicate with people, how does it feel like?

Daniel: it's it's not easy because you are not sure if you say the right thing. and you say it and you hope that they understood you ((nauraa)) so you just say it and then you're like okay I hope you understood. then if they don't, I have to ask if they speak English. if they maybe didn't understand

my pronunciation or something I ask do you speak English. so they maybe say yes or no. or most of the time they say a little. so I just ask it in English then then they answer.

Maiju: and you always start in Finnish and then change to English if it's

Daniel: yes I start to speak Finnish then if I see there is difficulty then I change.

Maiju: okay.

Aija: what kind of topics?

Daniel: maybe if I want to ask if I can start cleaning.

Aija: yeah ((nauraa))

Daniel: so I don't (it) continuous. so maybe that's the only. I think that's the only thing I ask. I don't ask many questions. ((nauraa))

Maiju: joo. mutta kun tapaat ja kun kommunikoit ihmisten kanssa, miltä se tuntuu?

Daniel: se se ei ole helppoa koska et ole varma jos sanot oikean asian. ja sanot sen ja toivot että he ymmärtävät sinua ((nauraa)) joten yrität vain sanoa sen ja sitten olet niinku okei mä toivon että sinä ymmärsit. sitten jos he eivät, minun pitää kysyä jos he puhuvat englantia. jos he ehkä eivät ymmärtäneet ääntämistäni tai jotain minä kysyn puhutko sinä englantia. joten he ehkä sanovat joo tai ei. tai enimmäkseen he sanovat vähän. no minä vain kysyn sen englanniksi sitten sitten he vastaavat.

Maiju: ja aloitat aina suomeksi ja sitten vaihdat englanniksi jos se on

Daniel: joo mä alan puhua suomea sitten jos näen että on jokin ongelma sitten mä vaihdan.

Maiju: okei.

Aija: millaisia aiheita?

Daniel: ehkä jos haluan kysyä voinko aloittaa siivoamisen.

Aija: joo ((nauraa))

Daniel: joten en (sitä) jatkuvasti. no ehkä se on ainoa. mä luulen että se on ainoa asia mitä kysyn. en kysy monia kysymyksiä. ((nauraa))

Danielin kokemus vuorovaikutustilanteista työyhteisön suomalaisten kanssa ei ole kovin kannustava. Hän kuvaa tilanteen alkavan pessimistisestä oletuksesta, ettei häntä välttämättä ymmärretä: hän on epävarma, sanooko asian oikein, mutta sanoo sen silti toivoen kuulijan ymmärtävän. Pessimistinen ennako-oletus ymmärrysvaikeuksista toteutuukin usein, minkä syyksi Daniel epäilee ääntämistään. Daniel puhuu suomea vain kysyäkseen työhönsä liittyviä asioita, kuten voiko aloittaa siivoamisen. Hän ei kysy monia kysymyksiä. Itsevarmempi puhuja saattaisi jatkaa keskustelua suomeksi ymmärtämisongelmista huolimatta. On hyvin mahdollista, että työntekijältä menee täysin ymmärrettäväkin kysymys ohi, mikäli hän on keskittynyt omaan työhönsä. Niinpä pelkkä kysymyksen toistaminen saattaisi avata ymmärrysongelman. Koska Daniel vaihtaa kielen heti englanniksi, tällaisia onnistumisen kokemuksia suomeksi puhumisesta ei pääse syntymään.

Käsitykset omasta kielitaidosta muodostuvat dialogisen näkökulman mukaan vuorovaikutustilanteiden kautta. Vaikutus on kaksisuuntainen: käsitykset omasta kielitaidosta vaikuttavat siihen, miten kielenoppija toimii kielenkäyttötilanteissa ja millaisiin tilanteisiin hän ylipäänsä suuntautuu ja osallistuu (Dufva 2006: 37). Koska käsitykset ja kokemukset muokkautuvat jatku-

vasti vuorovaikutuksessa, voi esimerkiksi puhetilanteiden välttelmisestä syntyä negatiivinen kehä, jossa puhetaidot eivät pääse kehittymään. Edellisen esimerkin kaltaiset tilanteet ymmärrettäviksi tulemisen vaikeuksista ovat vaikuttaneet Danielin käsitykseen puhetaidoistaan. Toisaalta käsitys puheen tuottamisen vaikeudesta vaikuttaa hänen toimintaansa tilanteissa, joissa tulee tuottaa suomea. Seuraava esimerkki osoittaa, että hänen on vaikea puhua sujuvasti: sanojen mieleen tuleminen ja niiden taivuttaminen vie aikaa, ja suomeksi puhuminen jännittää. Toisin sanoen Daniel kiinnittää puhetta tuottaessaan huomiota tarkkuuteen sujuvuuden kustannuksella.

(43) Daniel: my language skills so far, as I said they might have improved but I find it difficult to speak fluently. like continuously. I remember one word like one word then I need a few minutes to remember. but when I'm I'm sitting alone, I remember like how to put it. but when I'm speaking I don't know I get a bit nervous and, I say a one word then I (-) one word. but when I read something, I understand. because I know the main words. perusmuoto. ((nauraa))

Aija: joo joo. ((nauraa))

Daniel: the basic form. so I know the word and I know the conjugation of the word. but like to say the same one that is written. I find it difficult.

Maiju: it's more difficult to produce it.

Daniel: yes exactly to produce it by myself. but when I see it I understand what it say.

Daniel: kielitaitoni tähän mennessä, kuten sanoin ne ovat saattaneet kehittyä mutta minusta on vaikeaa puhua sujuvasti. niin kuin katkeamattomasti. muistan yhden sanan niinku yhden sanan miten laittaa se. mutta kun puhun en tiedä tulen vähän hermostuneeksi ja, sanon yhden sanan sitten minä (-) yhden sanan. mutta kun luen jotain, ymmärrän. koska tiedän pääsanat. *perusmuoto*. ((nauraa))

Aija: *joo joo*. ((nauraa))

Daniel: perusmuoto. joten tiedän sanan ja tiedän sanan taivutuksen. mutta sitten sanoa sama joka on kirjoitettu. koen sen hankalaksi.

Maiju: on vaikeampaa tuottaa se.

Daniel: joo just niin tuottaa se itse. mutta kun näen sen ymmärrän mitä siinä sanotaan.

Dufvan (2003: 135) mukaan voimakkaat emotionaaliset kokemukset vaikuttavat käsitysten syntymiseen ja muuttumiseen. Danielille puheentuottaminen on jännittävää, mikä voi johtua epäonistuneista vuorovaikutustilanteista, joihin hän on osallistunut. Hän kertoo jännityksen vaikuttavan suoriutumiseensa: yksin istuessaan hän kykenee tuottamaan suomea mutta puhuessaan hänen on vaikea tuottaa katkeamatonta puhetta. Daniel kokee lukemisen puheen tuottamista vahvemaksi alueeksi suomen kielen taidossaan: luettuna on helpompi nähdä, mikä on sanan perusmuoto ja miten sana taipuu kuin tuottaa sama itse. Hänen käsityksensä omasta kielitaidostaan vaikuttaa siihen, miten hän työssään toimii, ja toisaalta hänen toimintansa työpaikalla vaikuttaa hänen käsityksiinsä omasta kielitaidostaan.

5.3 Työyhteisön tarjoama oikea-aikainen tuki

Työkaverit voivat osoittaa hyvin konkreettisesti, ovatko he kielenoppimisen tukena. Jokainen suomenkielinen keskustelu on oppijalle mahdollisuus. Etenkin pesulassa työskentelevillä Chantalilla ja Olivialla on paljon kokemuksia työyhteisön tarjoamasta oikea-aikaisesta tuesta työtilanteissa, joissa itsenäinen suoriutuminen ei vielä onnistu. Tässä luvussa kuvataan heidän käsityksiään työkavereiden tavoista tukea heitä suoriutumaan työtehtävistään ja oppimaan suomen kieltä.

Mahdollisuus käyttää suomen kieltä ja saada työkavereiltaan tukea esimerkiksi korjaamisen kautta vaikuttaa kielenoppijan motivaatioon. Chantal kertoo seuraavassa haastatteluesimerkissä työyhteisönsä vaikuttaneen hänen motivaatioonsa oppia suomen kieltä.

(44) Maiju: and do you think that your working has influenced to your motivation to learn a language or?

Chantal: actually that is where I got motivation to learn Finnish. because when interact with people who understands you and take you the way you are. and they are ready like to correct you if you make a mistake. you feel more encouraged to do like something what you are doing. so I feel more encouraged to learn Finnish from them.

Maiju: ja uskotko että työskentelysi on vaikuttanut motivaatioosi oppia kieltä vai?

Chantal: itse asiassa se on mistä saan motivaatiota oppia suomea. koska kun on vuorovaikutuksessa sellaisten ihmisten kanssa, jotka ymmärtävät sinua ja hyväksyvät sinut sellaisena kuin olet. ja he ovat valmiita korjaamaan jos teet virheen. tunnet itsesi rohkaistuneemmaksi tehdä sitä mitä teet. joten tunnen itseni rohkaistuneemmaksi oppia suomea heiltä.

Chantal saa työstään motivaatiota oppia suomea, koska hänen työkaverinsa kannustavat ja rohkaisevat häntä. Hän nostaa esille kolme tärkeää tekijää, jotka edistävät hänen kielenoppimistaan: *ymmärrys, hyväksyntä ja korjaaminen*. Kaikki nämä tekijät toteutuvat vuorovaikutuksessa Chantalin ja hänen työkavereidensa välillä. Chantalin mukaan hänen työkaverinsa ymmärtävät häntä ja hyväksyvät hänet sellaisena kuin hän on. Hänen mukaansa hyväksyntää osoittaa myös se, että he ovat valmiita korjaamaan hänen tekemiään virheitä. Suomalaiset ajattelevat usein virheiden korjaamisen päinvastoin lannistavan kielenoppijaa (ks. Härkönen 2011: 81). Kurhilan (2006: 89) mukaan äidinkielisten puhujat korjaavat toisen kielen puhujia lähinnä silloin, kun korjaus ei häiritse keskustelun kulkua. Suomenoppijoiden halu tulla korjatuksi on kuitenkin tullut esiin eri tutkimuksissa (mm. Suni 2008: 145; Härkönen 2011: 86). Liljan (2010: 282) mukaan korjausjaksoissa avautuu mahdollisuuksia toisen kielen oppimiseen; niissä suuntaudutaan kielen opetteluun. Oppijan lausumien muokkaamista voi tarkastella myös jaetun kognition kautta (Sunni 2008: 191; Ellis 2010: 160). Kun suomalaiset työkaverit ovat läsnä muokkaamassa Chantalin puhetta, Chan-

talilla on käytettävissään hyödyllinen kielellinen resurssi: hän pystyy tukeutumaan suomalaisten työkavereidensa tietoon suomen kielestä. On hyödyllistä saada käyttöönsä juuri oikealla hetkellä juuri se ilmaus tai muoto, jota haluaa käyttää mutta ei onnistu vielä itse tuottamaan. Ellisin (2010: 161) mukaan korjaava palaute on tarpeen lähikehityksen vyöhykkeellä, kun oppija ei itse pysty korjaamaan tuottamaansa. Korjaaminen on hyödyllistä, kun se on sidoksissa sosiaaliseen ja tilanteeseen kontekstiin (mts.: 162), mikä toteutuu hyvin työpaikalla.

Myös Olivian puhetta korjataan pesulassa. Hän kertoo esimerkin, jossa hänen työkaverinsa antoi hänelle oikean sanan, kun hän ei itse onnistunut löytämään tilanteeseen sopivaa sanaa:

(45) Maiju: how about in work in [pesulayrityksen nimi]³, is there any situations that Finnish people correct what you have said, if you have said something?

Olivia: yeah like, yeah like the women, they

Maiju: they correct

Olivia: yeah

Maiju: and you think it's good

Olivia: yeah. because one day I was making a mistake I didn't know how to say loppu. now I'll tell that to that co-worker, on, on valmis, but she did ei ei ei valmis, loppu. loppu ((naurahtaa))

Maiju: mites työssäsi [pesulayrityksen nimi], onko siellä mitään tilanteita joissa suomalaiset ihmiset korjaavat mitä olet sanonut, jos olet sanonut jotain?

Olivia: joo niinku, joo kuten ne naiset, he

Maiju: he korjaavat

Olivia: joo

Maiju: ja sun mielestä se on hyvä

Olivia: joo. koska yhtenä päivänä tein virheen en tiennyt miten sanoa *loppu*. nyt minä kerron sen tälle työkaverille, *on, on valmis*, mutta hän teki *ei ei ei valmis, loppu. loppu* ((naurahtaa))

Esimerkin tilanteessa Olivialla oli tarve ilmoittaa, että jokin työskentelyn kannalta oleellinen aine on loppu. Tilannekontekstista hänen työkaverinsa ymmärsi, mitä hän halusi sanoa, ja pystyi antamaan tilanteeseen sopivamman sanan. Sana jää paremmin mieleen silloin, kun sanalle on todellinen tarve oppimistilanteessa. Olivialla oli aito motivaatio saada tietoonsa sana *loppu*, ja sana jäi hänen mieleensä: hän pystyi palauttamaan tilannetta muistellessaan suomenkielisen sanan mieleensä vielä haastattelutilanteessakin. Esimerkissä kuvatussa tilanteessa työkaveri antoi oppijan käyttöön konkreettisesti kielellisen ilmauksen, jota tämä tarvitsi. Näin työkaveri toimi ikään kuin elävänä sanakirjana, josta oppija sai tilanteessa tarvitsemansa sanan (vrt. Suni 2010: 49). Niina Lilja (2010) on tutkinut väitöstyössään korjausjaksoja äidinkieleltään suomalaisten ja suomea

³ Litteraateista on poistettu sellaisia tunnistetietoja, joiden vuoksi haastateltavien anonyymiteetti saattaisi kärsiä. Poistetut nimet, paikat ja muut tunnistetiedot on selitetty toisin sanoin hakasulkeissa.

toisena kielenään käyttävien välisissä arkikeskusteluissa. Hänen aineistossaan äidinkielisten keskustelijoiden korjaukset liittyivät useimmiten juuri sanastoon. Sanastoon kohdistuva korjaaminen on vuorovaikutuksen kannalta tärkeää, koska oleellisten sanojen merkityksestä on saavutettava yhteinen ymmärrys ainakin jollain tasolla, jotta keskustelu voisi jatkua. (Tms.: 231–232, 283.)

Olivia pitää myös *toistamista* oppimisensa kannalta merkityksellisenä toimintana, jossa hänen työkaverinsa ovat suurena apuna. Hän pystyy oppimaan ilmauksia toistamalla työkavereidensa perässä, mitä he sanovat. Seuraavaan esimerkkiin sisältyvää ymmärrettävän tuotoksen tuottamista analysoitiin aiemmassa luvussa (esimerkki 37).

(46) Maiju: mm mm good. okay and in which kind of situations do you feel that you are really learning Finnish there, when you work?

Olivia: when when I'm able to tell somebody something and she understands when I'm, what I'm saying. and then, there's there are those people who you can work with, like those older women, and if they see you don't know they tell you and you repeat. then you, you learn.

Maiju: yes. and they say something in Finnish and you repeat?

Olivia: repeat.

Maiju: okay. so you think that repeat is good way to

Olivia: yeah.

Maiju: memorize. mm. good.

Maiju: mm mm hyvä. okei ja millaisissa tilanteissa tunnet oppivasi todella suomea siellä, kun työskentelet?

Olivia: kun kun pystyn kertomaan jollekulle jotain ja hän ymmärtää kun minä, mitä minä sanon. ja sitten siellä on siellä on niitä ihmisiä joiden kanssa saatat työskennellä, niin kuin niitä vanhempia naisia, ja jos he näkevät ettet tiedä he kertovat sinulle ja sinä toistat. silloin, silloin sinä opit.

Maiju: joo. ja he sanovat jotain suomeksi ja sinä toistat?

Olivia: toistan.

Maiju: okei. joten ajattelet että toisto on hyvä tapa

Olivia: joo

Maiju: painaa mieleen. mm. hyvä.

Olivia nostaa vanhemman sukupolven merkitykselliseksi omalle oppimiselleen samoin kuin Daniel (esimerkki 8) ja Bohan (esimerkki 18). Hänen työtovereistaan nimenomaan iäkkäät naiset käyttävät toistamista tukimuotona silloin, kun hän ei tiedä tai ymmärrä (engl. *know*) jotain. Yhtenä syynä tällaiseen tuen käyttämiseen voi olla englannin kielen vältteleminen tai osaamattomuus: mieluummin käytetään suomea, ja sanaa tai ilmausta toistetaan niin kauan, että maahanmuuttajatyöntekijä ymmärtää. Oli syy mikä hyvänsä, Olivia kokee oppivansa suomea nimenomaan toiston kautta. Hän tarttuu haastattelijan johdatteluun näkökulmaan toiston tärkeydestä mieleen painamisessa. Toistaminen ei ole vain mekaanista matkimista. Esimerkiksi joissain työtilanteissa toisto voi olla konkreettista ilmausten jakamista, jolloin suomen oppija pystyy pikkuhiljaa poi-

mimaan omaan kielenkäyttöönä niitä ilmauksia, joita hänen työtoverinsa päivittäisessä työssään käyttävät. Sunin (2008: 192) mukaan toistot ovat kielenoppijan käytettävissä olevia resursseja eli yksi jaetun kognition ilmenemismuoto. Kun toistamista käytetään ongelmatilanteissa, sitä voidaan pitää myös tukena: toistamalla päästään yli tilanteista, joissa Olivia ei osaa toimia itsenäisesti tai ymmärrä jotain. Olivia kokee toistamistilanteissa avautuvan oppimisen mahdollisuuksia, joten ne ovat hänelle oikea-aikaista tukea, jossa osaavampi tukee oppijaa ja auttaa tätä oppimaan uutta (Wood ym. 1976: 89–90). Woodin ym. (mts.) mukaan oppijan täytyy pystyä tunnistamaan keinot ja tavoite hyötyäkseen avusta ja oppiakseen kieltä saamansa tuen turvin.

Työkaverit voivat tukea työtehtävissä suoriutumista myös ei-kielellisten välineiden avulla eli tuki voi olla multimodaalista. Olivia kertoo piirtämisen toimivan silloin, kun yhteistä kieltä ei ole käytettävissä. Työt aloitettuaan Olivia ei vielä osannut suomea kovin hyvin, ja työhön perehdyttävä työntekijä ei puhunut paljon englantia. Hän havainnollisti kielellisiä ohjeita tukkimiehenkirjanpidolla.

(47) Olivia: like when I went to that company, there was (-) supervisor who helped me. she cannot speak much English, and me I could not speak much Finnish, and she need to be sure that I know what to do how to pack those things, and she would draw on a paper, how many like how you put down five hooking like this ((piirtää viivoja paperiin)), then she would draw, then other five. and I, I needed, and she was (-) also made it, because we just communicated like that. and I was able to work.

Olivia: niin kuin silloin kun menin siihen yritykseen, siellä oli ohjaaja joka auttoi minua. hän ei osaa puhua paljon englantia, enkä minä osannut puhua paljon suomea, ja hänen piti olla varma että tiedän mitä tehdä miten pakata ne asiat, ja hän piirsi paperiin, kuinka monta niin kuin miten kirjoitat ylös viisi koukkausta näin ((piirtää viivoja paperiin)), sitten hän piirtäisi, sitten toiset viisi. ja minä, minä tarvitsin, ja hän oli (-) myös teki sen, koska me kommunikoidimme vain sillä tavalla. ja minä pystyin työskentelemään.

Tukkimiehenkirjanpito toimi Olivialle työskentelyn mahdollistavana välineenä. Sosiokulttuurisen oppimiskäsityksen mukaan toimintaa välittävien konkreettisten välineiden käyttäminen on keskeinen oppimisen edellytys (Aro 2009: 164). Olivian ja hänen ohjaajansa välisessä kommunikoinnissa kynä ja paperi toimivat konkreettisina välineinä, joilla varmistettiin pakkaamisen sujuminen. Tukkimiehenkirjanpidolla pystytään kiinnittämään huomio työtehtävän keskeisiin piirteisiin, mikä on yksi Woodin, Brunerin ja Rossin (1976: 98) esittämistä scaffoldingin osa-alueista. Sjöbergin (2004: 141) mukaan työelämän konkreettisissa viestintätilanteissa piirtäminen ja eri tavoin tapahtuva havainnollistaminen voi toimia luontevasti kielenaineksen tukena. Piirtämisen lisäksi pesulatyöntekijät havainnollistavat kielellistä informaatiota kehonkielellä.

- (48) Maiju: in what kind of situations do they help you to learn the language
 Chantal: for example in that, in that like that, that organization, like that eh company, you know there are lot of machines. and every information which is there is in Finnish and I have to learn out operate those machines. and there are the ones who help me to, at least to learn out to operate through reading the information which is like, there and it's in Finnish. so I can't interpret the Finnish language and start operating machines. they have to guide me, they have to teach me the names of the all the (writtens) which are there.

Maiju: millaisissa tilanteissa he auttavat sinua oppimaan kielen

Chantal: esimerkiksi siinä, siinä niinku, siinä organisaatiossa, niinku siinä öö yrityksessä, tiiätsä siellä on paljon koneita. ja kaikki informaatio mikä niissä on on suomeksi ja minun pitää oppia operoimaan niillä koneilla. ja siellä on niitä jotka auttavat minua, ainakin oppimaan toimimaan lukemalla informaation mikä on niinku, siellä ja on suomeksi. joten en voi tulkita suomen kieltä ja alkaa toimia koneilla. heidän täytyy ohjata minua, heidän täytyy opettaa minulle niiden kaikkien (kirjoitusten) nimet jotka on siellä.

Chantalın mukaan hän ei pystyisi suoriutumaan työtehtävistään itsenäisesti, koska ei pysty toimimaan koneiden suomenkielisten ohjeiden mukaan. Työkavereiden täytyy siis opastaa häntä vähintäänkin lukemalla suomenkieliset ohjeet koneista. Kirjalliset ohjeet eivät itsessään avaudu oppimisen mahdollistaviksi affordansseiksi, vaan oppija tarvitsee työkavereiden tukea, jotta hän voisi hyötyä ohjeista ja oppia niiden avulla sekä tekemään työnsä että oppimaan kieltä. Niinpä ohjeet avautuvat affordansseiksi vasta scaffoldingin kautta. Työkaverit tukevat ymmärtämistä osoittamalla liikkeitä ja eleitä koneisiin kirjoitettujen ohjeiden sisällön.

- (49) Chantal: they just show you an action. what to do. like read and do the action. read and do the action. so I understand (-). if it's like putting the machine on, they say like what I'm supposed to do and then they do it. so I understand what they are meaning.

Chantal: he vain näyttävät sinulle liikkeen. mitä tehdä. lukevat ja tekevät liikkeen. lukevat ja tekevän liikkeen. joten minä ymmärrän (-). jos on kyse vaikka koneen päälle panemisesta, he sanovat mitä minun on määrä tehdä ja sitten he tekevät sen. joten ymmärrän mitä he tarkoittavat.

- (50) Chantal: yeah they tell me then show what is happening. so I get to understand. and if like they show me, they read and show me what to do, I'll not forget, because they will just show me for the first day and then the second day I'll know what to do because they showed me.

Chantal: joo he kertovat minulle sitten näyttävät mitä tapahtuu. joten pystyn ymmärtämään. ja he niinku he näyttävät minulle, he lukevat ja näyttävät minulle mitä tehdä, minä en unohda, koska he näyttävät minulle ensimmäisenä päivänä ja sitten toisena päivänä tiedän mitä tehdä koska he näyttivät minulle.

Van Lierin (2004: 94) mukaan aktiivisesti vuorovaikutukseen osallistuva oppija pystyy yhdistämään kielen toimintaan havaitsemisen kautta. Koneiden käyttämistä ei tarvitse opastaa monta kertaa – tuki voidaan poistaa, kun uusi työntekijä oppii tehtävänsä ja pystyy suoriutumaan niistä

itsenäisesti (Suni 2008: 117). Eleet ja liikkeet ovat van Lierin (2004: 72) mukaan olennainen osa vuorovaikutusta, eivät vain ylimääräisiä lisäyksiä. Myös Lilja (2010: 233) toteaa nonverbaalisuuden olevan oleellista vieraita sanoja selitettäessä. Hänen mukaansa toisen kielen oppimisen analyysissä olisi otettava entistä enemmän huomioon kehollinen toiminta. Kielellinen kanava ei ole kielenoppimisessakaan ainoa, vaan oppija havainnoi myös ei-kielellistä viestintää.

Myös Olivian mielestä toiminnallisuus ja kehonkieli tukevat ymmärtämistä: sanat on helppo ymmärtää toiminnan tukemana, vaikka niiden merkitystä ei muutoin tietäisikään.

- (51) Aija: so how do you fe- how long have you been there working then
 Olivia: – – this is my second month I've worked for month. and experience is good. I'm trying to listen if I don't hear they tell me slowly. (- -) there it's it's is better. as compared with sometimes you can go to hospital and nobody is, nobody is willing to help you to tell you what this means that you can do something but there they show you practically. and they are speaking Finnish but if I show you practically even if I speak another language automatically you'll understand and you get to pick the word
 Aija: so it doesn't always need words
 Olivia: no, they use word. and at the same times they use actions.

Aija: joten miltä sinusta tunt- miten kauan olet ollut siellä työskentelemässä sitten
 Olivia: – – tämä on minun toinen kuukausi olen työskennellyt kuukauden ajan. ja kokemus on hyvä. yritän kuunnella jos en ymmärrä he kertovat minulle hitaasti. (- -) siellä se on se on parempi. verrattuna joskus voit mennä sairaalaan ja kukaan ei, kukaan ei ole halukas auttamaan sinua kertomaan sinulle mitä tämä tarkoittaa että voit tehdä jotain mutta siellä he näyttävät sinulle käytännössä. ja he puhuvat suomea mutta jos näytän sinulle käytännöllisesti vaikka puhun toista kieltä automaattisesti sinä ymmärrät ja pystyt poimimaan sanan
 Aija: joten aina ei tarvita sanoja
 Olivia: ei, he käyttävät sanaa. ja samaan aikaan he käyttävät toimintaa.

Käytännössä näyttämisen lisäksi pesulatyöntekijät tukevat ymmärtämistä *puhumalla hitaasti*, jos he huomaavat, että Olivialla on vaikeuksia ymmärtää. Olivian mukaan hänen työyhteisönsä pesulassa tukee häntä kielenoppimisessa enemmän kuin aiemmissa työharjoitteluissa sairaalassa. Kokemus sisääntuloammatissa työskentelemisestä on siis myönteinen. Kokemuksiin työyhteisöstä ja sen jäsenyydestä keskitytään tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Taulukkoon 3 on koottu luvuissa 5.2 ja 5.3 käsitellyjä tekijöitä, jotka edistävät tai rajoittavat kielenoppimista sisääntuloammatissa. Työyhteisön tuki, työtehtävät ja työkieli vaikuttavat kaikki siihen, kuinka paljon ja millaista kielitaitoa työssä kartutetaan. Samankaltaisia tuloksia työyhteisön tuen merkityksestä maahanmuuttajien kielenoppimisessa on saatu myös aiemmassa alan tutkimuksessa (esim. Suni 2010, 2011a). Vuorovaikutus edistäisi oppimista, mutta ajan puute rajoittaa suomen kielen käyttämistä työpaikoilla (ks. Jäppinen 2010: 194).

Taulukko 3. Kielenoppimista edistävät ja rajoittavat tekijät sisääntuloammatissa.

Edistävät tekijät	Rajoittavat tekijät
Suomi työkielenä Kielen yhdistyminen toimintaan Ymmärretyksi tuleminen Toistaminen Korjaaminen Työkavereiden keskustelujen kuunteleminen Työkavereiden konkreettinen ja henkinen tuki Havainnollistaminen ei-kielellisten välineiden avulla (piirtäminen, kehonkieli, eleet) Itselle merkityksellisten tiedotteiden lukeminen Työnantajan vaatimus oppia työskentelemään suomeksi koeajalla	Englanti työkielenä Vähäinen vuorovaikutus Ajanpuute Rutiininomaiset työtehtävät, joissa kielellinen toiminta on yksipuolista Vapaamuotoisten keskustelujen vähäisyys Työskenteleminen toisen maahanmuuttajan kanssa, jolloin keskustelukielenä on englanti Epävarmuus omasta kielitaidosta

Sandwallin (2010: 559) mukaan yksipuoliset keskustelunaiheet rajaavat oppimisen mahdollisuuksia päiväkodissa, ja ne tuntuvat olevan myös sisääntuloaloilla oppimista rajoittava tekijä. Yksipuolinen kielenaines ja rutiininomaiset tehtävät rajoittavat oppimista ja mahdollistavat sen vain tiettyyn pisteeseen asti, mutta sisääntuloammatissa työskenteleminen voi tarjota etenkin alkeistason oppijoille myös oppimisen mahdollisuuksia. Kun suomi on työkielenä ja maahanmuuttajatyöntekijän kielitaito on rajallinen, käyttävät työkaverit erilaisia ei-kielellisiä keinoja, joilla tuetaan ymmärtämistä. Härkösen (2011: 80) mukaan maahanmuuttajien kielenoppimisessa ei ollut merkittävää eroa kahden IT-alan työyhteisön välillä, vaikka toisessa työkielenä oli suomi ja toisessa englanti – kummassakin suomenkielinen vuorovaikutus maahanmuuttajien kanssa oli vähäistä. Tässä tutkimuksessa mukana olleiden työpaikkojen välillä sen sijaan oli suuri ero: suomenkielisessä työyhteisössä työskentelevät naiset oppivat mielestään suomea vuorovaikutuksessa mutta englanniksi työskentelevä Daniel ei. Merkityksellisiksi affordansseiksi nimettiin vuorovaikutuksen lisäksi myös sellaiset työpaikan tekstit, jotka ovat tärkeitä työskentelyn kannalta.

5.4 Työyhteisön jäsenyys

Suomessa työ on keskeinen tekijä kotoutumisessa, kielen oppimisessa ja verkostojen syntymisessä (Tiilikainen 2008: 79). Työyhteisön rooli on suuri, kun maahanmuuttaja tavoittelee parempaa kielitaitoa ja myönteistä kokemusta Suomessa työskentelemisestä. Tässä luvussa kuvataan haastateltujen maahanmuuttajien käsityksiä ja kokemuksia työyhteisöstään ja kuulumisestaan siihen.

Myönteisiin kokemuksiin työyhteisön jäsenyydestä liitettiin usein *suomen kielen käyttäminen*. Esimerkiksi Olivia kokee olevansa osa työyhteisöä, koska hän pystyy ymmärtämään ja

käyttämään suomen kieltä työkavereidensa kanssa. Ilman suomen kielen taitoa yhteisön jäsenyys jäisi vaillinaiseksi.

- (52) Aija: do you feel like in that- in when you're working that you are a part of the
 Olivia: yes I did-
 Aija: what makes that feeling
 Olivia: it's because I can understand some Finnish. and (they're) accepting me. they can tell me anything. even if- they some knew- they tell me even if I don't understand. they try to communicate to me.

Aija: tuntuuko sinusta siinä- siellä missä työskentelet nyt että olet osa

Olivia: joo kyllä

Aija: mikä aiheuttaa sen tunteen

Olivia: se on koska pystyn ymmärtämään vähän suomea. ja (he) hyväksyvät minut. he voivat kertoa minulle mitä vain. vaikka jos- he jotkut tiesivät- he kertovat minulle vaikka en ymmärrä. he yrittävät kommunikoida minulle.

Olivian mukaan työkaverit hyväksyvät hänet, koska he yrittävät parhaansa mukaan kommunikoida hänen kanssaan suomeksi. Jäsenyyden rakentamisessa korostuu myös Sunin (2010: 55–56) mukaan kielitaito: suomen kielen heikko osaaminen rajaa mahdollisuuksia olla täysivaltainen työyhteisön jäsen, mutta jäsenyyttä voidaan rakentaa olemalla vuorovaikutuksessa myös hyvin rajallisin viestinnän keinoin, kunnes kielitaito paranee ja oppijalla on laajemmat mahdollisuudet osallistua erilaiseen toimintaan työyhteisössä.

Myös Chantal arvostaa työyhteisöään siksi, että työkaverit yrittävät tukea häntä. Hän pitää työyhteisöään tärkeänä tukijoukkona, joka auttaa suomen kielen oppimisessa ja hyväksyy hänet kielitaidon puutteellisuudesta huolimatta.

- (53) Chantal: my co-workers are one of my support groups to learn Finnish, because they really understand. they can understand the broken Finnish I'm speaking, and correct me. so it's like my, like support group in my work place.
 Aija: yeah. this current, current place where you are working now
 Chantal: were I'm working, yeah. they are more understanding and they're understanding that I really don't know Finnish, and the little I'm speaking, they can listen to it.

Chantal: minun työkaverini ovat yksi tukijoukkoni suomen kielen oppimisessa, koska he todella ymmärtävät. he voivat ymmärtää murteellista suomea jota puhun, ja korjata minua. joten se on niin kuin minun, niinku tukijoukko minun työpaikalla.

Aija: joo. tämä nykyinen, nykyinen paikka jossa työskentelet nyt

Chantal: missä työskentelen, joo. he ovat ymmärtäväisempiä ja he ymmärtävät että minä en todella osaa suomea, ja se vähä mitä puhun, he voivat kuunnella sitä.

Chantal kuvaa tekijöitä, jotka auttavat kielenoppimisessa. Työkaverit tukevat hänen oppimistaan, koska he ymmärtävät hänen suomeaan sen vaillinaisuudesta huolimatta. Hän kokee itsensä hy-

väksytyksi ja ymmärretyksi. Ymmärryksellä hän tarkoittaa kahta asiaa: toisaalta työkaverit ymmärtävät hänen suomen kielen taitonsa olevan vasta kehitymässä, ja toisaalta he pystyvät ymmärtämään hänen puhettaan kielitaidon puutteellisuudesta huolimatta. Hänestä on tärkeää, että hän pystyy käyttämään suomea työkavereidensa kanssa jo kielen oppimisen alkuvaiheessa. Chantal on kiitollinen työkavereilleen siitä, että he suostuvat kuuntelemaan hänen oppijankieltään.

Chantalille on annettu työyhteisössä paljon vastuuta: hän on osoittanut pystyvänsä työskentelemään kaikkein haastavimmissa tehtävissä monimutkaisimmilla koneilla, joten häntä ei laiteta työskentelemään yksinkertaisiin työtehtäviin. Chantal kokee saavuttaneensa luottamusta, koska hänet on alun alkaen koulutettu käyttämään vaikeampia koneita. Toisaalta vaikeimpien koneiden käyttäminen on myös raskainta ja vaatii eniten energiaa.

(54) Maiju: so, what place is easy for you, which tasks or which duties are easy for you in work at work?

Chantal: I think the duties I always do, they are the most complicated ones. like they are, they're like the, the easiest one, I'm not like, because I'm not like educated to the easiest jobs, because the first time I went there I was shown how to use the complicated machines. so because like I gain courage in using those machines most of time they take me there. now the simplest places, I'm not taken there. so I'm working the hardest places. for where I was trained for. yeah like that. but even though I would like to work on those simple places I see, those who work there, how they feel what they feel ((nauraa)) yeah. but I have never worked

Maiju: so you are now higher in hierarchy

Chantal: not even not even higher. is the same, but, the like, the energy required, it's different. it's the same level but the energy required is different.

Maiju: is it more energy

Chantal: it's more it's more you need a lot of energy. it's harder than some places yeah.

Maiju: no, mitkä paikat ovat helppoja sinulle, mitkä työtehtävät tai mitkä hommat ovat helppoja sinulle työssä?

Chantal: minusta työtehtävät mitä aina teen, ne on kaikkein monimutkaisimpia. ne ovat, ne ovat kuten, helpoimmat tehtävät, minä en ole niissä, koska minua ei ole koulutettu helpoimpiin hommiin, koska ensimmäistä kertaa kun menin sinne minulle näytettiin miten käyttää monimutkaisia koneita. joten siksi koska hankin luottamusta niiden koneiden käyttämiseen he useimmiten ottavat minut sinne. nyt helpompiin paikkoihin, minua ei oteta sinne. siispä työskentelen rankimmissa paikoissa. niissä joihin minut koulutettiin. joo siten se menee. mutta silti haluaisin työskennellä niissä helpommissa paikoissa jotta näkisin, miltä niistä jotka työskentelevät siellä, miltä heistä tuntuu mitä he tuntevat ((nauraa)) joo. mutta en ole ikinä työskennellyt.

Maiju: joten olet nyt ylempänä hierarkiassa

Chantal: ei en edes ylempänä. se on sama, mutta vaadittava energia on erilainen. se on samalla tasolla mutta vaadittava energia on erilainen.

Maiju: onko se enemmän energiaa

Chantal: se on enemmän se on enemmän tarvitset paljon energiaa. se on rankempi kuin jotkut muut paikat kyllä.

Trux (2000: 281) esittää varovaisia havaintoja etnisen hierarkian syntymisestä siivousalalla. Hänen mukaansa on viitteitä siitä, että halutuimmat siivoustehtävät menevät suomalaisille, keskiras-kaat tehtävät jakautuvat useille eri kansalaisuuksille ja raskaimmat tehtävät jäävät afrikkalaisille. Laurén ja Wrede (2008: 23) tutkivat työnjakoa hoiva-alalla, jolla on heidän mukaansa viitteitä hierarkkisesta työnjaosta suomalaisten ja maahanmuuttajien kesken. Heidän mukaansa työnjaossa johtamisen merkitys on suuri. Mikäli virallinen johto ei määrittele työntekijöiden roolia ja tehtäviä, epävirallinen johtaminen nousee esiin. (Laurén–Wrede 2008: 21–24.) Chantal ei kuitenkaan koe, että työnjako olisi syrjivä, vaan on ylpeä siitä, että suoriutuu vaikeimmista tehtävistä.

Siivousfirmalla, jossa Daniel työskentelee, on useita eri siivouskohteita. Daniel siivoaa aina samassa rakennuksessa, jossa työskentelee paljon suomalaisia työntekijöitä. Siivoajat eivät kuulu virallisesti samaan työyhteisöön, koska siivouspalvelut on ulkoistettu. Suomalaiset työntekijät eivät juuri ota kontaktia siivoajiin, joten suomenkielinen vuorovaikutus jää todella vähiin.

- (55) Maiju: okay and. you said that you use English mostly, do you use Finnish at your workplace?
Daniel: we rarely use Finnish. most of the people are not involved in what we do. they just see okay they are the cleaners they can do the (-). so they rarely say anything but, what it comes to we want to tell them that, can we clean now. or are you are you doing something in this place. then we might use Finnish. but we mostly do something when people are not around. so we rarely meet people there.

Maiju: okei ja. sanoit että käytät enimmäkseen englantia, käytätkös sinä suomea työpaikallasi?
Daniel: me käytetään harvoin suomea. suurin osa ihmisistä ei ole kiinnostuneita siitä mitä me tehdään. he vain katsovat okei he ovat siivoajia he voivat tehdä (-). joten he sanovat harvoin mitään paitsi mitä tulee siihen kun me halutaan kertoa heille että, voidaanko me siivota nyt. vai oletteko tekemässä jotain tässä paikassa. silloin me saatetaan käyttää suomea. mutta enimmäkseen me tehdään jotain silloin kun ihmisiä ei ole paikalla. me siis nähdään harvoin ihmisiä siellä.

Siivouspalveluiden ulkoistamisen myötä siivoajat työskentelevät usein asiakasyrityksen tiloissa, mutta eivät virallisesti kuulu asiakasyrityksen työyhteisöön (Trux 2000: 271). Danielin kuvailun perusteella asiakasyrityksen työntekijät eivät yleensä ota kontaktia tiloissaan työskenteleviin siivoajiin. Aloite tulee yleensä siivoajilta, kun he kysyvät käytännön asioita. Truxin (2000: 275) mukaan siivoustyön imagoa voisi parantaa huomioimalla siivoajat osana muuta työyhteisöä. Daniel ei silti valita. Hän tuntee vähäisestä kommunikoinnista huolimatta kuuluvansa työyhteisöön. Hyväksytyksi tulemiseen riittävät pienet teot kuten tervehtiminen.

- (56) Maiju: do you feel there that you are part of society or part of that working
Daniel: yeah I actually do. as much as we don't say so much we greet each other hei hei hei. ((nau-
raa)) that's enough. it's good enough to feel that you you are accepted. yeah.

Maiju: tuntuuko sinusta siellä että olet osa yhteisöä tai osa sitä työ-

Daniel: joo siltä minusta itse asiassa tuntuu. niin paljon vaikka me emme puhu niin paljon me tervehditään toisiamme *hei hei hei*. ((nauraa)) se on tarpeeksi. se on riittävästi jotta tuntee olonsa hyväksytyksi. joo.

Daniel sanoo tuntevansa itsensä osaksi työyhteisöä, vaikka he eivät puhu paljon keskenään. Maa-hanmuuttajat pitävät usein suomalaista työkulttuuria kylmänä, asiallisena ja tehokkaana: suomalaisia työkavereita eivät välttämättä kiinnosta henkilökohtaiset, työhön kuulumattomat kuulumiset (Tiilikainen 2008: 82–83). Daniel kuitenkin suhtautuu työyhteisöönsä pääosin positiivisesti tai ainakin antaa siitä haastattelutilanteessa melko myönteisen kuvan. Hänen asenteensa vaikuttaa todella optimistiselta kautta haastattelun: hänen odotuksensa tulevaa kohtaan ovat yleensä toiveikkaat ja hän tuntuu sopeutuvan helposti vallitsevaan tilanteeseen. Vastauksiin saattaa vaikuttaa myös haastattelutilanne, koska haastatteluissa halutaan usein antaa sosiaalisesti suotava kuva itsestä ja omasta elämästä.

Danielin mielestä on mukavaa kommunikoida työkavereiden, etenkin siivojakollegan kanssa. Hän kuitenkin haluaisi kommunikoida enemmän asiakasyrityksen suomalaisten työntekijöiden kanssa. Seuraavassa esimerkissä hän pohtii syitä vuorovaikutuksen vähäisyydelle.

(57) Maiju: okay. how is your working community? how do you feel?

Daniel: I like I like it very much. because you are independent and. and you do it yourself and. I think I like I like that independence, maybe. in the end. of course since we communicate with my workmates it's it's nice. yeah. it's nice. even though I would like more to be able to communicate with the people I work for. but, most of the time they don't have that time and I can't speak so well so maybe not. not yet ((naurahtaa)).

Maiju: okei. millainen työyhteisösi on? miltä sinusta tuntuu?

Daniel: minä pidän minä pidän siitä hyvin paljon. koska me olemme itsenäisiä ja. ja työtä tehdään itseksensä ja. taidan pitää siitä itsenäisyydestä, ehkä. loppujen lopuksi. tietysti on mukavaa kun kommunikoimme työkavereideni kanssa. siitä huolimatta haluaisin pystyä kommunikoimaan enemmän niiden ihmisten kanssa, joille työskentelen. mutta enemmän osaa ajasta heillä ei ole siihen aikaa ja en osaa puhua niin hyvin joten ehkä ei. ei vielä ((naurahtaa)).

Danielin mukaan suomalaisessa työkulttuurissa korostetaan itsenäisyyttä ja yksin tekemistä enemmän kuin mihin hän on tottunut. Itsenäisyys tuntuu hänen mielestään *ehkä* ja *loppujen lopuksi* ihan hyvältä, mutta siihen on ollut selvästi vaikea sopeutua. Hän haluaisi kommunikoida enemmän suomalaisten kanssa – työskenteleehän hän heidän kanssaan samoissa tiloissa, vaikka he eivät virallisesti olekaan samoilla palkkalistoilla. Danielin mielestä esteenä kommunikoimiselle ovat itsenäisen työskentelykulttuurin lisäksi rajallinen aika ja hänen huono kielitaitonsa.

Useimmiten työntekijöillä ei ole aikaa (vrt. Jäppinen 2011: 198), ja toisaalta Daniel ei koe myöskään pystyvänsä puhumaan kovin hyvin suomea (ks. esimerkki 41). Niinpä hän toivoo pystyvänsä myöhemmin keskustelemaan työyhteisössään suomeksi: kommunikoinnin aika ei ole vielä. Jos suomea ei käytetä työyhteisössä alusta alkaen, voi käydä niin, ettei kieli vaihdu suomeksi missään vaiheessa. Mikäli kumpikaan osapuoli ei tee aloitetta ja ala keskustella suomeksi, kielitaito saattaa jäädä kokonaan näkymättömiin ja huomaamatta – sekä maahanmuuttajalta itseltään että hänen työyhteisöltään (Härkönen 2011: 79).

Myös Malik oli kesätyössä siivousfirmassa ja siivosi asiakasyrityksen tiloissa. Hän jakaa Danielin kokemuksen vähäisestä kommunikoinnista. Malik nostaa yhdeksi vaikenemisen syyksi sen, että hän siivoaa asiakasyrityksen tiloissa. Muut työntekijät ovat siis tässäkin tapauksessa siivousfirman asiakkaita eivätkä siivousfirman työntekijöitä, kuten seuraava esimerkki kertoo.

- (58) Malik: I have tried to say something to them in Finnish and it seems like. it's quite hard to mingle with them so, I can say it's we are not communicating that much of course with them, it's like oh I'm just waiting for it's sort of like our client so communication is not that much.

Malik: olen yrittänyt sanoa heille jotain suomeksi ja se vaikuttaa siltä että. on aika vaikea seurustella heidän kanssaan joten, voin sanoa että me emme kommunikoi niin paljon tietenkään heidän kanssaan, se on kuin oo minä vain odotan että se on tavallaan niinku meidän asiakas joten kommunikaatiota ei ole niin paljon.

Suomen kielen taito tai sen puute liitetään helposti myös yleisemmin työssä pärjäämiseen. Malikin mukaan siivousfirman työntekijät eivät usko hänen pärjäämiseensä, koska hän ei osaa kieltä kunnolla. Ajatuskehä on: jos ei osaa kieltä, ei osaa myöskään työtä – vaikka työskenteleminen olisikin fyysistä siivoustyötä, josta suoriutumiseen ei tarvitse ymmärtää tai tuottaa suomea. Samankaltaisia kokemuksia oli myös Lindbergin (2003: 159) tutkimuksessa: maahanmuuttajia kohdellaan alempiarvoisina ja joskus jopa älyllisesti heikompina puutteellisen kielitaitonsa vuoksi.

- (59) Malik: yeah the cleaning work it's like the thing that is going on in life trust again, it's not there. if you cannot like what I said before, that if you cannot you speak they think that you cannot do it, so that's way the problem is again sometimes they can say this person is doing the right thing, not knowing that okay I can think also I can do the things the way they wanted to be done.

Malik: joo siivoustyössä on niinku se asia mitä tapahtuu elämässä luottamus taas, sitä ei ole siellä. jos et osaa niin kuin sanoin aiemmin, että jos et osaa puhua he ajattelevat ettet osaa tehdä sitä, joten siten se ongelma on taas joskus he saattavat sanoa tämä ihminen tekee oikean asian, tietämättä että okei minä osaan ajatella myös minä osaan tehdä asioita sillä tavalla kuin he halusivat tehtävän.

Malikille luottamus ja sen puute sisääntuloammattien työyhteisöissä on merkityksellinen aihe, koska hän tuo sen esille haastattelussa eri yhteyksissä. Hänellä on sekä kielteisiä että myönteisiä kokemuksia siitä, miten häneen työyhteisössä suhtaudutaan. Siivoustyössä hän ei ole pystynyt kommunikoimaan muiden työntekijöiden kanssa niin paljon kuin olisi halunnut, mutta työyhteisöstä toisessa työpaikassaan ruokakaupassa hänellä on myönteisempiä kokemuksia. Toisaalta hänen kielitaitoonsa ei luoteta niin paljon, että hänelle puhuttaisiin työssä suomea, mutta toisaalta työkaverit kannustavat ja huomioivat hänen kielitaitonsa kehittymisen. Seuraavassa esimerkissä Malik kertoo tilanteista, joissa hän puhuu suomalaisten asiakkaiden kanssa hyllyjen välissä suomeksi esimerkiksi asiakkaan kysyessä jonkin tuotteen paikkaa. Silloin työkaverit sattuvat joskus olemaan lähistöllä ja jäädä kuuntelemaan, kuinka hän suoriutuu asiakaspalvelutilanteesta.

- (60) Malik: usually it's not like they just come of course, maybe when they are just around, they will be just like trying to hear or something, and then when they hear that I did very well then they say oh very good it seems like you're improving I said yes I'm trying, of course they themselves at work, it's like they are now used to speaking me in English even though I tried to tell them that just use a little bit of Finnish, (that will help) and of course they I try to ask them okay to use Finnish with me. but they find it so hard, they can just say, since you are from [a country in Africa] you cannot speak Finnish, we'll just try to communicate with you in English, and I don't know maybe it's because they still trust that I can't say something in Finnish. but of course there are some of course who can keep on speaking with me in Finnish, and which is very very nice, but all of them they are so wonderful they are so good people.

Malik: yleensä se ei ole niin että he vaan tulevat tietysti, ehkä kun he ovat siinä lähistöllä, he vain yrittävät niinku kuulla tai jotain, ja sitten kun he kuulevat että suoriuduin tosi hyvin sitten he sanovat oo tosi hyvä vaikuttaa siltä että olet edistymässä minä sanoin joo mä yritän, tietysti he itse työssä, se on niinku he ovat nyt tottuneet puhumaan minulle englanniksi vaikka yritin kertoa heille että käyttäkää vaan vähän suomea, (se auttaa) ja totta kai he minä yritin kysyä heitä okei käyttämään suomea minun kanssa. mutta he pitävät sitä niin hankalana, he vaan sanovat, koska kerran olet kotoisin [Afrikan maasta] et voi puhua suomea, me vaan yritetään kommunikoida sinun kansasi englanniksi, ja en tiedä ehkä se on koska he eivät vielääkään luota että osaisin sanoa jotain suomeksi. mutta tietysti siellä on joitain tietysti jotka jatkavat suomeksi puhumista minun kanssa, ja mikä on tosi tosi mukavaa, mutta kaikki he ovat niin mahtavia he ovat niin hyviä ihmisiä.

Jos Malik suoriutuu suomenkielisestä asiakaspalvelutilanteesta hyvin, työkaverit kannustavat häntä ja kertovat hänen kielitaitonsa edistyvän jatkuvasti. Tästä huolimatta he eivät itse käytä suomea hänen kanssaan keskustellessaan. Malikin käsityksen mukaan työkaverit eivät vielääkään oikein luota siihen, että hän voisi puhua suomea. He ovat sanoneet, että eihän hän voi osata suomea, koska hän on kotoisin Afrikasta (yksityiskohtaista tietoa on poistettu litteraatista). Hänen työkaverinsa eivät siis halua päästää häntä vielä lähemmäksi kieliyhteisön ydintä, vaan ajattelevat hänen olevan vielä suomenkielisen yhteisön reunamalla (Lave–Wenger 1991: 36). Malikin koko-

naiskäsitys työyhteisöstään ruokakaupassa on kuitenkin hyvin myönteinen: osa työkavereista puhuu hänen toiveestaan kanssaan suomea, ja myös kaikki muut ovat ”hyviä ihmisiä”.

Malikin käsityksen mukaan luottamus rakentuu sisääntuloammateissa ajan myötä. Se ei tule hetkessä, vaan se pitää hankkia ja saavuttaa. Luottamus rakentuu tulevaisuudenkuvien varaan: vaikka maahanmuuttaja ei osaa aluksi kieltä eikä siten voi heti auttaa yhteiskuntaa haluamallaan tavalla, tulevaisuudessa hän voi olla suomalaisen yhteiskunnan hyödyllinen jäsen.

- (61) Malik: I am just gaining confident with the places where I am like being attached to. because I think what is happening is like, the trust is just coming between me and my bosses everywhere I go. the trust is just like coming up coming up, because they know that this person cannot speak the language of course for now. but in future when he speaks the language and he can communicate and, he will be doing something he will be helping the society some way and somehow, and which is something that is makes me like not to fear anything.

Malik: olen juuri saavuttamassa luottamusta niissä paikoissa joiden palveluksessa olen. koska se mitä ajattelen että nyt tapahtuu on niinku luottamus on nyt tulossa minun ja minun pomojeni välille kaikkialla minne vain menen. luottamus on nousemassa esiin nousemassa esiin, koska he tietävät että tämä ihminen ei voi puhua kieltä tietenkään toistaiseksi. mutta tulevaisuudessa kun hän puhuu kieltä ja voi kommunikoida ja, hän tekee jotain hän auttaa yhteiskuntaa jollain tavalla ja jotenkin, ja se on jotain mikä saa minut niinku olemaan pelkäämättä mitään.

Malik kuvaa luottamuksen nousevan esiin kaikkialla, eri työpaikoissa ja eri esimiesten kanssa. Luottamuksen löytyminen on tärkeää, koska sen vuoksi hän voi olla luottavaisin mielin tulevaisuuden suhteen: hän uskoo oppivansa suomea ja pystyvänsä auttamaan suomalaista yhteiskuntaa tulevaisuudessa. Sisääntuloammateissa voidaan siis saavuttaa luottamusta tulevaa työllistymistä ja työuraa kohtaan, mikäli työyhteisö on kannustava ja luottaa maahanmuuttajataustaiseen työntekijäänsä. Malikin mukaan esimiesten luottamus on vaikuttanut hänen tulevaisuudenuskoonsa myönteisesti: saavuttaessaan kovasti kaipaamaansa luottamusta hänen pelkonsa ovat hälventyneet. Sisääntuloammateissa hän on osoittanut, että pystyy työskentelemään Suomessa, ja on saanut esimiehensä uskomaan hänen oppimispotentiaaliinsa.

Taulukkoon 4 on koottu haastatteluissa käsitellyjä tekijöitä, jotka edistävät tai rajoittavat kokemusta työyhteisön jäsenyydestä. Vuorovaikutus, suomen kielen käyttäminen ja kielitaidon kehityksen huomioiminen nousivat esille työyhteisön jäsenyydestä puhuttaessa. Kielikysymykset vaikuttavat vahvasti siihen, kuinka maahanmuuttajataustainen työntekijä kokee työyhteisönsä ja oman paikkansa siinä. Epäluottamuksen merkki on, jos kielitaitoon ei luoteta ja englannissa piti täydittää työntekijän oman toiveen vastaisesti.

Taulukko 4. Osallisuuden kokemusta edistävät ja rajoittavat tekijät.

Osallisuutta edistävät tekijät	Osallisuutta rajoittavat tekijät
Vuorovaikutus Suomen kielen käyttäminen Oppijankielen ymmärtäminen Kielitaidon kehittymisen huomioiminen Hyväksytyksi tuleminen tunne Luottamus Vastuun jakaminen Työskentelyn itsenäisyys Tervehtiminen Usko siihen, että suomenoppija on yhteiskunnan hyödyllinen jäsen tulevaisuudessa	Vuorovaikutuksen vähäisyys Englannin kielessä pitäytyminen Epäusko maahanmuuttajan kielitaitoa kohtaan Ajatus siitä, että jos ei osaa kieltä ei suoriudu myöskään työtehtävistä Luottamuksen puute Siivouspalveluiden ulkoistaminen Ajanpuute

Pavlenkon ja Lantolfin (2000: 155) mukaan toisen kielen oppiminen on samalla prosessi, jossa tullaan kieliyhteisön jäseneksi ja opitaan kommunikoimaan yhteisön normien mukaan. Kieliyhteisön jäsenyys siis nivoutuu tiiviisti kyseisen yhteisön viestintätapojen oppimiseen. Työyhteisö on yksi kieliyhteisö, jossa on omanlaiset tapansa ilmaista asioita (Bahtin 1981: 289). Täydeksi osalliseksi pääseminen edellyttää työssä käytettävien puhetapojen oppimista (ks. myös Lave–Wenger 1991: 34–37). Jotta työntekijä tuntisi itsensä osalliseksi, hänen täytyy pystyä osallistumaan työyhteisönsä vuorovaikutukseen yhteisön hyväksymällä tavalla.

6 NARRATIIVINEN NÄKÖKULMA SISÄÄNTULOTYÖHÖN

Tässä luvussa analysoidaan narratiivisesti Danielin ja Chantalín odotuksia ja käsityksiä siitä, miten sisääntuloammatissa työskenteleminen vaikuttaa heidän tulevaisuuteensa. Haastattelujen ja aikajanojen sisällöistä muodostetut kertomukset kuvaavat Suomeen muuttoa, suomalaisille työmarkkinoille pääsyä ja tulevaisuuden urasuunnitelmia. Kertomukset havainnollistavat myös, millaiseen kontekstiin ja elämänvaiheeseen suomen kielen oppiminen sijoittuu. Lopuksi kertomusten elementtejä verrataan toisiinsa.

6.1 Daniel: Omalle alalle pääsyn odotusta

Daniel on tehnyt kotimaassaan kaksivuotisen lääketieteellisen laboratoriotieteiden tutkinnon (engl. *medical laboratory sciences*), joka erikoisti näytteiden ottoon. Hän harjoitteli viisi kuukautta valtion sairaaloissa, joissa hän sai paljon käytännön kokemusta ja urakoi tehokkaalla tahdilla töitä. Hän kuvaa hengästyttävää työtahtia ja kertoo oppineensa sairaalatyöstä paljon.

- (62) I did I practiced in government hospitals – – I think all of it maybe consisted of about five months or so, and it's quite different there there are so many people and so much, like in a day you don't even sit down there's no coffee break ((naurahtaa)) – – you get to really know what to do and you have to be perfect in very short time you have to really be fast – – if you don't know the skill, you you you can't really manage in that, in any medical field in my country because so many people need that medical attention.

tein harjoittelin hallituksen sairaaloissa – – luulen että kaikki se koostui ehkä viidestä kuukaudesta tai jotain, ja se oli aika erilaista siellä siellä on niin monia ihmisiä ja niin paljon, esimerkiksi päivään sinä et edes istu alas siellä ei ole kahvitaukoa ((naurahtaa)) – – sinä opit todellakin tietämään mitä tehdä ja sinun täytyy olla täydellinen tosi lyhyessä ajassa sinun täytyy todellakin olla nopea – – jos sinä et osaa taitoa, sinä sinä sinä et voi oikeastaan pärjätä siinä, millään lääketieteen alalla maassani koska niin monet ihmiset tarvitsevat lääkintähoitoa.

Daniel on siis saanut kotimaassaan sekä laboratorioalan koulutuksen että työkokemusta sairaalassa. Hän tuli Suomeen tekemään sairaanhoitajan tutkintoa, koska arvostaa laadukasta koulutusta eikä Suomessa ole lukukausimaksuja. Hän pitää itseään onnekkaana: sairaanhoitaja on hänestä hyvä ammatti.

- (63) I'm really enjoying the studies here and I think in Finland have really good quality education, compared to many other places that, that teach and it's it's nice opportunity I call myself lucky, to get it to get it and I love nursing it's a good career and it's a passion of mine, to just help people yeah so it's generally it's good.

minä todellakin nautin opinnoista täällä ja uskon että Suomessa on tosi hyvä laatukoulutus, verrattuna moniin muihin paikkoihin jotka, jotka opettavat ja se on se on kiva mahdollisuus kutsun itseäni onnekaaksi, saada se saada se ja rakastan sairaanhoitoa se on hyvä ammatti ja se on minun intohimoni, vain auttaa ihmisiä joo joten yleisesti se on hyvä.

Daniel suhtautuu suomalaiseen koulutukseen myönteisesti ja pitää valitsemaansa opintolinjaa täysin sopivana itselleen. Wenger (1998: 176) korostaa kuvittelun (*imagination*) merkitystä identiteetille. Jos kivenleikkaaja esimerkiksi kertoo rakentavansa työkseen katedraalia, hänellä on erilainen näkemys ammatistaan kuin työoverillaan, joka sanoo leikkaavansa kiviä suorakulmion muotoon (mts.). Daniel puhuu sairaanhoidosta intohimonaan, koska hän haluaa auttaa ihmisiä. Hän on siis identifioitunut ihmisten auttajaksi.

Daniel tuli Suomeen korkein odotuksin: hän halusi saada uusia erilaisia kokemuksia, koska oli elänyt ennen Suomeen tuloaan koko elämänsä Afrikassa. Hän odotti uusia kokemuksia optimistisesti, koska olisi mielenkiintoista nähdä, kuinka ihmiset muualla elävät elämäänsä.

(64) it's a very different experience for me I have lived my whole life in Africa so I had the mentality of- just the African mentality but it's good to go and see what is out there in the world and so it's a nice opportunity to meet people and get to know how other people live.

se on tosi erilainen kokemus minulle olen asunut koko elämäni Afrikassa joten minulla on mentaliteetti, vain afrikkalainen mentaliteetti mutta on hyvä mennä ja nähdä mitä siellä maailmassa on ja joten on hyvä mahdollisuus tavata ihmisiä ja saada tietää miten muut ihmiset elävät.

Ennen Suomeen tuloaan Daniel ei osannut suomea juuri yhtään. Hän sai pääsykokeista opiskeltavaksi listan suomen kielen sanoja. Hän oli varautunut suomen kielen opiskelun työläyteen mutta ei osannut arvata, kuinka vaikealta se lopulta tuntuisi. Hänestä tuntuu, ettei hän saa välitettyä haluamaansa viestiä suomeksi. Kielitaidon puutteet vaikeuttivat myös työnhakua, jossa Daniel oli todella sinnikäs. Työnhaku kesti tuloksettomana kuusi kuukautta, joiden aikana hän kävi useissa työpaikoissa paikan päällä. Hänen ensimmäinen työkokemuksensa Suomessa oli muuttoapulaisen lyhytaikainen tehtävä. Pidempiaikaista työtä ei kuitenkaan tuntunut löytyvän millään. Työnhaku oli uuvuttavaa, ja hän vietti unettomia öitä miettien, mistä löytäisi työpaikan.

(65) but it's just to get that work that is so hard. yeah you once you are working you are okay like good. but before you get it you really have sleepless nights asking where to find it.

mutta se on vaan se työn saaminen mikä on niin rankkaa. joo sinä heti kun työskentelet olet okei niinku hyvä. mutta ennen kuin saat sen sinulla todella on unettomia öitä kysellen mistä löytää se.

Lopulta Daniel sai siivousfirmasta töitä sinnikkään hakuprosessin tuloksena: ensin hän täytti

hakemuksen internetissä, sitten kävi paikan päällä useita kertoja ja lopulta sai työn otettuaan mukaansa samasta maasta kotoisin olevan ystävänsä, joka oli työskennellyt aiemmin kyseisessä yrityksessä.

- (66) I've, my friend used to work in that company. and after I had gone several times my friend went with me and introduced me again. so maybe that helped. I'm not sure but maybe it helped because, they need like a reference. somebody who says I know this guy and maybe he can work. maybe he can try. so they, most of the employers I think do that. they want some reference. somebody they can call if you don't do that.

minulla on, ystäväni työskenteli siinä yrityksessä. ja sen jälkeen kun olin mennyt useita kertoja ystäväni tuli minun mukana ja esitteli minut taas. joten ehkä se auttoi. en ole varma mutta ehkä se auttoi koska, he tarvitsevat jonkinlaisen suosituksen. jonkun joka sanoo tiedän tämän tyyppin ja ehkä hän voi työskennellä. ehkä hän voi yrittää. joten he, suurin osa työnantajista luulen että tekee niin. he haluavat jonkin suosituksen. jonkun jolle he voivat soittaa jos et tee sitä.

Vaikka Daniel onkin tyytyväinen, että on saanut töitä, sisääntuloalalla työskenteleminen ei tunnu kovin mielekkäältä; hän etsii koko ajan töitä omalta koulutusaltaan. Motiivi siivoustyön tekemiselle on hankkia elanto Suomessa, koska kansainväliset tutkinto-opiskelijat eivät kuulu opintotuen piiriin. Daniel olisi valmis vaihtamaan työpaikkaa heti, jos jotain sairaanhoitoalaan liittyvää työtä olisi tarjolla.

- (67) still waiting, maybe something is come will come soon, but I'm still waiting but if I would be able to get any any any like job in relation to my education, it would be better than getting maybe cleaning or something else, but you have to survive in Finland it's very very expensive to be here without something to do, so you prefer to just wait and see.

yhä odottamassa, ehkä jotain tulee tulee pian, mutta olen yhä odottamassa mutta jos voisin saada minkä minkä minkä vain työn liittyen koulutukseeni, se olisi parempi kuin saada ehkä siivousta tai jotain muuta, mutta sinun täytyy selviytyä Suomessa se on tosi tosi kallista olla täällä ilman jotain tekemistä, joten sinä sinä pidät parempana vain odottaa ja katsoa.

Daniel on hakenut esimerkiksi henkilökohtaisen avustajan ja lähihoitajan töitä, muttei ole vielä saanut mitään. Sijaisuuksia sairaaloissa olisi tarjolla lyhyellä varoitusajalla, mutta ne ovat lyhytaikaisia ja ainutkertaisia mahdollisuuksia, joissa ei ole mitään takuita jatkosta. Koska sijaisuudet menevät usein päällekkäin siivoustyön kanssa, hän ei halua pettää työnantajansa luottamusta jättämällä työvuoroja epävakaiden sijaisuuksien takia väliin. Asteittainen siirtyminen omalle alalle ei siis oikein onnistu, vaan pitäisi ottaa riski ja jättää vakituinen työ kokonaan, mikäli haluaisi kokeilla omalle alalle työllistymistä toden teolla.

- (68) so you feel very hard for you to leave your maybe current job, if you're working and go and tell

your boss I will not be coming this day because I have to go to the hospital. and then you go one day and then you do one day then this, they will not call you or anything any other time, and then you maybe left your boss wondering is this person really serious in this job.

joten sinusta tuntuu tosi vaikealta jättää sinun ehkä vakituinen työsi, jos työskentelet ja mennä ja kertoa pomollesi en tule tänään koska minun pitää mennä sairaalaan. ja sitten menet yhtenä päivänä ja sitten teet yhden päivän sitten se, he eivät soita sinulle tai mitään lainkaan toista kertaa, ja sitten ehkä jätit pomosi pohtimaan onko tämä henkilö oikeasti tosissaan tässä työssä.

Daniel on omalle alalle työllistymisen suhteen toiveikas mutta epävarma. Hän toivoo työnantajien huomioivan hänen työkokemuksensa rekrytoinnissa. Parhaassa tapauksessa vuoden työkokemus siivousfirmassa voisi osoittaa työnantajalle, että Daniel antaa työssä parhaansa. Daniel toivoo, että työnantaja arvostaisi hänen työkokemustaan ja laskisi sen eduksi. Hän ei ole kuitenkaan varma, pidetäänkö siivouskokemusta tarpeeksi painavana etuna sairaanhoitajan työtä haettaessa, sillä se ei välttämättä työnantajan mielestä liity tarpeeksi paljon hoitotyöhön.

Daniel haluaisi työllistyä valmistumisensa jälkeen Suomeen, koska hän haluaa maksaa suomalaiselle yhteiskunnalle takaisin ilmaiseksi saamansa koulutuksen. Hänen unelmansa on työskennellä sairaanhoitajana ja mieluiten vanhusten parissa.

(69) I would really like to bring back those skills to the society that helped me to get those skills so I would really like to work here and I have always liked working with the elderly, the elderly in the society, I think it's very it's very good sector in the health care. but generally I like my job as a nurse and I would like to work in any case any setting that is medically related so I guess yeah to be very nice for me to have a nursing job, and I would stay here if that happens I'd stay here who knows what might happen next, I might just settle down ((naurahtaa))

haluaisin todella tuoda takaisin ne taidot yhteiskunnalle joka auttoi minua saamaan ne taidot joten haluaisin todella työskennellä täällä ja olen aina pitänyt vanhusten kanssa työskentelemisestä, yhteiskunnan vanhusten, ajattelen että se on tosi se on tosi hyvä ala terveydenhoidossa. mutta yleisesti tykkään työstä sairaanhoitajana ja haluaisin työskennellä joka tapauksessa missä vain paikassa joka on lääketieteeseen liittyvä joten varmaan joo minulle olisi tosi kiva saada sairaanhoitotyö, ja pysyisin täällä jos niin tapahtuu pysyisin täällä kuka tietää mitä tapahtuu seuraavaksi, saatan vain asettua aloilleni ((naurahtaa))

Danielille sopisi mikä hyvänsä sairaanhoitajan työ, jonka saatuaan hän saattaisi asettua Suomeen asumaan pysyvästi. Hän ei kuitenkaan tiedä, mitä valmistumisen jälkeen tapahtuu. Elämäntapah-tumiin on sopeuduttava sellaisena kuin ne tulevat.

(70) anything can happen and. I will just go with life as it comes.

mitä vain voi tapahtua ja. minä vain menen elämän mukana siten kuin se tulee.

Hoitoalalle työllistyminen on Danielille tärkeä tulevaisuudensuunnitelma, jonka hän haluaisi toteutuvan mahdollisimman pian. Toissijaista on, miltä sairaanhoidon alalta tai mistä päin työtä olisi tarjolla – pääasia olisi päästä työskentelemään unelma-alalle. Toiveena olisi jäädä Suomeen, mutta tulevaisuus on vielä avoinna.

6.2 Chantal: Elämä kuljettaa

Chantal on käynyt kotimaassaan toisen asteen koulutuksen, jonka jälkeen hän oli kaksi vuotta työttömänä ja haki sitten Suomeen opiskelemaan sairaanhoitajakoulutukseen. Ensimmäisen opiskeluvuoden jälkeen hän sai kesätöitä pesulasta, jossa työskentelyä hän on jatkanut myös opintojen ohella.

Työpaikan saaminen ei ollut aivan helppoa. Chantal etsi työpaikkaa internetistä, josta hän löysi pesulayrityksen ja täytti hakemuksen. Kun häneen ei otettu mitään yhteyttä, hän meni paikan päälle katsomaan. Hän ei onnistunut löytämään yrityksen tiloja ja palasi takaisin kotiin etsiäkseen yrityksen puhelinnumeron. Puhelimeen vastasi henkilö, joka puhui pelkästään suomea, joten soittoyritys epäonnistui; Chantalien sanojen mukaan aika oli väärä. Hän päätti siis mennä uudestaan paikan päälle ja tapasi silloin onnekseen paikan johtajan, joka tuli juuri työpaikalta ulos. Hänkään ei puhunut englantia, joten Chantal kysyi voisiko tulla uudestaan tulkin kanssa.

(71) I couldn't find the place to go to, so I went back. then I came again, I look for the phone, the phone number in the internet. and then I called, the person spoke Finnish, so I couldn't understand anything and it's like, it was like in much, so it was that, it was wrong time ((naurahtaa)). so I ended up going there again. and fortunately I met the boss I, I met the boss, that she was going out. so I talked to her even though she couldn't understand, so I asked her, can I come again with the translator.

en löytänyt paikkaa mihin mennä, joten tulin takaisin. sitten tulin uudestaan, etsin puhelin, puhelinnumeron internetistä. ja sitten soitin, henkilö puhui suomea, joten en pystynyt ymmärtämään mitään ja se oli, se oli niinku liikaa, joten se oli että, se oli väärä aika ((naurahtaa)). joten päädyin menemään sinne uudestaan. ja onneksi tapasin pomon minä, tapasin pomon, kun hän oli menossa ulos. joten puhuin hänelle vaikka hän ei pystynyt ymmärtämään, joten kysyin häneltä, voinko tulla uudestaan kääntäjän kanssa.

Chantal meni kolmannen kerran paikan päälle suomalaisen ystävänsä kanssa. Silloin mikään ei enää ollut monimutkaista, koska yritys tarvitsi työntekijöitä. Aika oli siis oikea. Kaiken lisäksi häntä auttanut suomalainen ystävä tunsu yllättäen yrityksen johtajan. Työllistymisen kannalta hyödyllinen sosiaalinen verkosto rakentui sattumalta helposti: työnhaussa oli apuna ystävä, joka

tunsi oikean tahon. Koska pesulassa ei ollut työntekijöitä tarpeeksi ja kommunikointi onnistui tulkin välityksellä, Chantal sai työn ongelmitta.

(72) -- and then I end up looking for, for like for my friend who knows Finnish, I went with like with her there, then translated everything for me and there was nothing complicated because for that time, they needed workers. and there were no workers.

-- ja sitten päädyin etsimään, niinku ystävää joka osaa suomea, menin hänen kanssaan sinne, sitten käänsi kaiken minulle ja mikään ei ollut monimutkaista koska sillä kertaa, he tarvitsivat työntekijöitä. ja siellä ei ollut työntekijöitä.

(73) it was actually a Finnish friend and that friend, I came to realise they were friend with the boss.

se oli itse asiassa suomalainen ystävä ja se ystävä, tajusin että he olivat ystäviä pomon kanssa.

Chantal kirjoitti työsopimuksen kolmen kuukauden koeajaksi ja aloitti työskentelyn yrityksessä samana päivänä. Esimies esitteli hänelle työpaikan tilat, ja työntekijät perehdyttivät Chantalin hänen ensimmäiseen työtehtäväänsä. Hän seurasi, kuinka pesukoneilla työskennellään, ja aloitti työnteon saman tien. Hän suoriutuu työstään mielestään oikein hyvin; ainoa haaste on suomen kielen puhuminen. Hän kuitenkin yrittää parhaansa ja tuntee olonsa itsevarmaksi.

(74) Maiju: do you feel confident when working in Finland?

Chantal: yeah I feel confident

Maiju: good.

Chantal: provide that I can go in a place and manage to do my work, I feel confident. -- the job I'm doing right now, there are no, I don't see any challenge, except the challenge is, I have to speak Finnish, but I try to my level best, to speak, because even the workers, they are more helpful. yeah.

Maiju: tunnetko olosi varmaksi kun työskentelet Suomessa?

Chantal: joo tunnen oloni varmaksi

Maiju: hyvä.

Chantal: edellyttäen että voin mennä paikalle ja onnistun tekemään työni, tunnen oloni varmaksi. -- työ jota teen nyt, siellä ei ole, en näe mitään haastetta, paitsi haasteena on, minun pitää puhua suomea, mutta yritän parhaani, puhua, koska jopa työntekijät, he ovat avuliaampia. joo.

Chantalin toiveena on saavuttaa sellainen kielitaito, jolla pystyisi työskentelemään sairaalassa. Hän haluaa valmistua ajoissa sairaanhoitajaksi ja harkitsee myös jatkokouluttautumista. Hän suunnittelee jäävänsä Suomeen työskentelemään ainakin muutamaksi vuodeksi, joiden jälkeen hän haluaisi muuttaa jälleen uuteen maahan ja tutustua uusiin kulttuureihin. Hän ei koe olevansa sidoksissa mihinkään yksittäiseen paikkaan vaan haluaa asua useissa eri maissa.

- (75) my plans, my future plans is to learn Finnish and work in hospital. – – and at least I complete and graduate as early as possible, and then enrol master's program if possible, those are my plans and also work in Finland, for some years and then some else because I'm not bound in one place. I would like to explore more and more different places in this world, yeah I would not like to stay in Finland and in [kotimaa] only, I'd like to go deeper in the world.

suunnitelmani, tulevaisuudensuunnitelmani on oppia suomea ja työskennellä sairaalassa. – – ja ainakin saan valmiiksi ja valmistun niin ajoissa kuin mahdollista, ja sitten ilmoittaudun maisteriohjelmaan jos mahdollista, ne ovat suunnitelmani ja myös työskennellä Suomessa, joitain vuosia ja sitten jotain muuta koska en ole sidottu vain yhteen paikkaan. haluaisin tutkia enemmän ja enemmän eri paikkoja tässä maailmassa, joo enkä haluaisi pysyä pelkästään Suomessa ja [kotimaassa], haluaisin mennä syvemmälle maailmaan.

Chantal kuitenkin pelkää, ettei hän onnistu saamaan sairaalasta yhtä hyvää työsopimusta kuin pesulassa, jossa hänellä on vakituinen työsopimus. Vakituudesta työstä luopuminen epäilyttää, koska sairaanhoitajat palkataan Suomessa usein määräaikaiseen työsuhteeseen, jonka loputtua jatko on epävarma. Siirtymävaihe tuntuu jo etukäteen haastavalta.

- (76) I understand here in Finland nurses are employed like in, contracts. you say a contract like a one year. so there there is no job security, no job security there. so I'm fearing, if I have a job security, am I going to leave my cleaning job and go to nursing job – – it's one year, I'm not sure whether they are going to renew my contract. and the current job I'm doing, it's open, so I have no fear whether I can do a job or what.

ymmärrän että täällä Suomessa sairaanhoitajat palkataan niinku, työsopimuksin. sanotaan sopimus kuten yksi vuosi. joten siellä siellä ei ole työturvaa, ei työturvaa siellä. joten pelkään, jos minulla on työturva, jätänkö siivoustyöni ja menen sairaanhoitotyöhön – – se on yhden vuoden, en ole varma aikovatko he uusia sopimukseni. ja nykyinen työ jota teen, on avoin, joten minulla ei ole pelkoa voinko tehdä työtä vai mitä.

Sisääntuloammatista ei ole välttämätöntä irtisanoutua kokonaan oman alan töihin siirryttäessä. Chantal on miettinyt jo muitakin vaihtoehtoja, kuten kahden työn tekemistä. Hän haluaisi säilyttää työpaikkansa pesulassa työsuhdeturvan vuoksi, mutta voisi harkita osa-aikaista työskentelyä sairaalassa. Sairaalassa hän voisi kehittää ammatillisia taitojaan ja kielitaitoaan samalla, kun säilyttäisi vakituisen työpaikkansa.

- (77) the problem will be, will I actually leave the cleaning job completely, or I have to do all of them at the same time. – – I can work like part time work in hospital and still have my permanent job. it's I just need to practise my skills.

ongelma on, jätänkö itse asiassa siivoustyön kokonaan, vai pitääkö minun tehdä kaikkia niitä samaan aikaan. – – voin työskennellä osa-aikatyössä sairaalassa ja silti pitää vakituisen työni. minun täytyy vain harjoitella taitojani.

Chantal painottaa, ettei voi vielä tietää, mitä valmistumisen jälkeen käy ja mitkä hänen suunnitelmansa opintojen loppupuolella parin vuoden päästä ovat. Niinpä hänellä on vastaisuuden varalle monenlaisia suunnitelmia, joita hän arvioi aikanaan tilanteen mukaan. Päätökseen vaikuttavat monet tekijät, joista tärkein on opintojen aikana saavutettava suomen kielen taidon taso: hyvällä suomen kielen taidolla työllistyminen sairaanhoitajaksi on helpompaa eikä määräaikainen työso-
pimuskaan olisi niin suuri riski.

(78) if I have good Finnish skills I know I can work. I know even if I work in a certain hospital, and my contract is not renewed or something happens, I have possibility of working in another hospital.

jos minulla on hyvät suomen kielen taidot tiedän että voin työskennellä. tiedän että vaikka työskentelisin tietyssä sairaalassa, ja työso-
pimustani ei jatketa tai jotain tapahtuu, minulla on mahdollisuus työskennellä toisessa sairaalassa.

Mikäli kielitaito on hyvä, työllistyminen on varmempaa määräaikaisten sopimusten päättyessä. Chantal ei sen sijaan usko työkokemuksesta pesulassa olevan mitään hyötyä sairaanhoitajaksi työllistymisessä, koska pesulatyöllä ei ole hänestä mitään yhteyksiä sairaanhoitoalaan:

(79) Maiju: then I'm interested in your future plans. and you said that you want to work as a nurse and so on. so do you think that your work experience there in [pesulayrityksen nimi] will help you to find a nursing job in Finland?

Chantal: actually there is no relations between my work in [pesulayrityksen nimi] and nursing. it's something totally different. ((naurahtaa))

Maiju: yes

Chantal: it can't help me. the only thing I would need is just Finnish language skills, just work in hospital and my degree. nothing else. yeah.

Maiju: sitten olen kiinnostunut tulevaisuudensuunnitelmistasi. ja sanoit että haluat työskennellä sairaanhoitajana ja niin edelleen. joten uskotko että työkokemuksesi [pesulayrityksessä] auttaa sinua löytämään sairaanhoitajan työn Suomessa?

Chantal: itse asiassa työlläni [pesulayrityksessä] ja sairaanhoidolla ei ole mitään yhteyttä. se on jotain täysin erilaista. ((naurahtaa))

Maiju: niin

Chantal: se ei voi auttaa minua. ainoa asia mitä tarvitsen on vain suomen kielen taidot, vain työtä sairaalassa ja tutkintoni. en mitään muuta. niin.

Chantalin mukaan sairaanhoitajan työhön pääsemisessä häntä auttavat ainoastaan suomen kielen taidon karttuminen, sairaanhoitajan tutkinto ja työkokemus sairaalassa. Hän kokee sisääntulo-
ammatin siis täysin erillisenä tavoittelemastaan oman alan työstä. Kuitenkin hän mainitsee suomen kielen taidon auttavan paljon työnhaussa ja kertoo kehittäneensä pesulatyössä merkittävästi

suomen kielen taitojaan. Sikäli sisääntuloammattissa työskentelemisestä voi hyvinkin olla apua oman alan työtä haettaessa.

Chantalilla on tulevaisuuden varalle useita suunnitelmia, joihin liittyy erilaisia toiveita ja pelkoja. Hänestä on liian varhaista sanoa, aikooko hän luopua työstään pesulassa edes valmistumisensa jälkeen. Mitä paremmaksi hänen suomen kielen taitonsa opintojen aikana ja pesulassa työskenneltäessä kehittyi, sitä luottavammin mielin hän on valmis hakeutumaan määräaikaissiinkin sairaanhoitajan töihin. Ajatuksena on työskennellä tai tehdä lisäopintoja Suomessa muutama vuosi valmistumisen jälkeen mutta ei asettua pysyvästi Suomeen asumaan.

6.3 Mutkainen matka sairaalaan

Polkinghoren (1995: 17) mukaan narratiivien päähenkilöiden toimintaa ja valintoja tulkittaessa on otettava huomioon heidän suunnitelmansa ja motivaationsa, koska niiden vuoksi eri ihmiset toimivat samanlaisissakin tilanteissa eri tavoin. Chantalilla ja Danielilla on yhteinen päämäärä, mutta heidän suunnitelmansa poikkeavat selvästi toisistaan. Molemmat halusivat työskennellä sairaanhoitajina valmistuttuaan, mutta Danielilla on kovempi pyrkimys oman alan töihin jo opintojen aikana. Chantal ei sen sijaan ole aivan varma, haluaako luopua vakituisesta työpaikasta pesulassa edes valmistuttuaan. Chantalille työ pesulassa on ensimmäinen työpaikka, koska hän ei ole työskennellyt kotimaassaan. Hän pitää työyhteisöstään ja arvostaa vakituista työsopimustaan, joka takaa varman elannon. Danielille sisääntuloammatti sen sijaan on välttämätön lähinnä elannon hankkimiseksi, ja hän olisi valmis vaihtamaan työpaikkaa heti, kun jokin omaan alaan liittyvä työpaikka tarjoutuisi. Sairaanhoitotyö on hänen unelmansa ja intohimonsa, ja tavoite työllistyä sairaanhoitajaksi on hänellä kirkkaana ja selvänä mielessä. Pyrkimykseen vaihtaa työpaikkaa saattaa vaikuttaa myös hänen kokemuksensa siitä, ettei hän opi paljon suomea siivoustyössään (ks. esimerkki 41). Hän uskoo, että oppisi kieltä paremmin oman alan työpaikassa. Lyhyisiin ja jatkoltaan epävarmoihin hoitoalan sijaisuuksiin hänkään ei kuitenkaan lähtisi, jos se tarkoittaisi siivoustyöstä luopumista. Siirtymävaihe sisääntulotyöstä hoitoalalle on molemmille haastava.

Daniel ja Chantal ovat huomanneet, kuinka vaikeaa työllistyminen Suomessa on. Puutteellisella suomen kielen taidolla ja vähäisellä työkokemuksella on niin hankala saada töitä, että työllistymiseen tarvitaan aikaa, sinnikästä yrittämistä ja verkostoja sekä parhaassa tapauksessa myös ripaus onnea. Maahanmuuttajat työllistyvät usein sosiaalisten verkostojen avulla etenkin

Suomessa asumisen alkuvaiheessa (Forsander–Alitolppa–Niitamo 2000: 25). Sisääntuloaloille kuten ravintola- ja siivousalalle työllistytään usein muiden maahanmuuttajien avulla ja oman alan töihin suomalaisten avulla (mts.). Daniel sai työpaikan oman maansa kansalaisen suosittamana ja Chantal tulkkina toimineen suomalaisen ystävänsä avulla. Ystävä sattui kaiken lisäksi tuntemaan työnantajan, mikä saattoi edistää Chantalın työllistymistä. Kuten Daniel sanoo, jotkut työnantajat kaipaavat jonkun suositteluun maahanmuuttajataustaista työnhakijaa ennen kuin tälle annetaan mahdollisuus yrittää. Kysymys on todennäköisesti luottamuksesta – on helpompi luottaa jonkun tutun kuten aiemmin yrityksessä työskennelleen tai oman ystävänsä sanaan kuin palkata täysin tuntematon afrikkalainen työhön. Kokemukset työllistymisen vaikeudesta vaikuttavat myös Danielin ja Chantalın odotuksiin omalle alalle työllistymisestä. Kumpikaan ei ole täysin luottavainen tulevan suhteen, mutta molemmat haluaisivat valmistuttuaan työllistyä sairaanhoitajaksi ja jäädä Suomeen – Chantal ainakin muutamaksi vuodeksi ennen seuraavaan maahan muuttamista ja Daniel kenties pitkäksi aikaa.

Tiilikainen (2008) on haastatellut työssään menestyneitä maahanmuuttajanaisia osana Väestöliiton hanketta ”Työyhteisöllinen tasa-arvo ja monikulttuurisuus” ja muodostanut haastattelujen pohjalta minämuotoisia kertomuksia työuralla etenemisestä. Myös tutkimuksen kahdelle afrikkalaiselle osallistujalle siivoustyö oli ollut väliaikaisena sisääntulotyönä, jolla rahoitettiin opinnot ja josta edettiin muihin töihin mahdollisuuden tarjoutuessa. Tutkimukseen osallistui maahanmuuttajanaisia myös muualta kuin Afrikasta, ja he pitivät menestyksen mittarina ylipäänsä työn saamista Suomesta ja toisekseen vakituisen työn saamista. (Tiilikainen 2008: 72, 75, 88.) Myös Lindbergin (2003: 158–159) tutkimissa maahanmuuttajien narratiiveissa oli kokemuksia ammattitaitoa vastaamattomissa työtehtävissä työskentelemisestä. Kanadaa muuttaneiden naisten oli usein tehtävä esimerkiksi siivousalalla työtä, jossa heidän taitojaan ja resurssejaan ei tunnustettu ja jossa mahdollisuudet käyttää englantia työkavereiden kanssa olivat vähäiset (mts.).

Danielille ja Chantalille on kehittymässä sairaanhoitajan ammatillinen identiteetti, vaikka he eivät työskentelekään vielä hoitotyössä. Toisaalta molempien nykyiseen ammatti-identiteettiin vaikuttaa osaltaan myös sisääntuloammatti. Verity (2000) on tutkinut ammatti-identiteetin ja maahanmuuton yhteyksiä ja määritellyt ammatti-identiteetin dynaamiseksi, ulkoisille olosuhteille ja vaikutuksille alttiiksi ilmiöksi. Uuteen kulttuuriin muuttaminen voi hänen mukaansa olla yhteydessä myös ammatti-identiteettiin liittyviin haasteisiin. Tutkimusaineistona oli Verityn oma päiväkirja, jota hän piti ollessaan Japanissa englannin kielen opettajana. Päiväkirja paljasti am-

matti-identiteetin muutoksen: kokenut ja aiemmin eksperttinä itseään pitänyt opettaja putosi uudessa kulttuuriympäristössä takaisin noviisin tasolle, kun tutut toimintatavat eivät olleetkaan uudessa tilanteessa toimivia. Ammatillinen pätevyys ja tyytyväisyys työhön vahvistavat toisiaan kehämäisesti. Oma työ halutaan nähdä arvokkaana, jolloin myös työpanoksella on arvonsa. Itsekunnioitus on osa myönteistä ammatti-identiteettiä. (Verity 2000: 180–183.) Ammattitaitoa vastaamattomassa työssä työskenneltäessä itsekunnioituksen ja ammatillisen tyytyväisyyden säilyttäminen saattaa olla haastavaa, mutta selkeät suunnitelmat ja jatkuva ammatillisen pätevyyden hankkiminen opinnoissa voi auttaa rakentamaan ammatti-identiteettiä omalle alalle. Truxin (2000: 275) mukaan siivousalalla työskentelevät opiskelijat ovat usein motivoituneita työntekijöitä, koska heillä on selkeä suunta työllistyä valmistumisensa jälkeen oman alan tehtäviin. Danielilla on jo aiempaa kokemusta sairaalatyöstä, ja hän tuntuukin identifioituneen voimakkaammin hoitotyöntekijäksi. Chantal sen sijaan arvostaa työtään ja vakituista työsopimustaan pesulassa, ja pesulatyö on selvästi osa hänen ammatti-identiteettiään ja mahdollisesti myös tulevaisuudensuunnitelmiaan.

Wengerin (1998: 177) mukaan kuviteltu minä (engl. *imagined self*) on oleellinen osa identiteettiä. Myös sisääntuloammateissa työskentelevien ammatilliseen identiteettiin vaikuttavat kuvitelmat itsestä tulevaisuudessa, oman alan työssä ja oman alan ammattilaisina. Kuvitelmat itsestä tulevaisuudessa suuntaavat Dörnyein (2009: 29) mukaan myös toisen kielen oppimismotivaatiota. Etenkin ideaalinen kuva itsestä toisen kielen puhujana (engl. *ideal L2 self*) vaikuttaa motivaatioon voimakkaasti, koska oppija haluaa vähitellen vähentää todellisen ja ideaalisen minän välistä eroa kehittämällä kielitaitoaan haluamaansa suuntaan (mts.). Kansainvälisten sairaanhoitajaopiskelijoiden suomen kielen oppimista suuntaa todennäköisesti toivekuva itsestä suomeksi työskentelevänä ammattitaitoisena sairaanhoitajana – etenkin, jos tavoitteena on työllistyä Suomeen valmistumisen jälkeen.

Kielenoppijalla on aina oma tarinansa. Tarinan perustyypit ovat komedia, jossa päähenkilö saavuttaa tavoitteensa, ja tragedia, jossa tavoite jää saavuttamatta (Polkinghore 1995: 16). Haastateltavien tulevaisuudentoiveissa on saavuttaa haluamansa työ. Tulevaisuudensuunnitelmissa kuitenkin kaikuu epävarmuus valmistumisen jälkeisestä tulevaisuudesta. Tässä tutkielmassa tarinat jäävät avoimiksi, vaille loppua. Nähtäväksi jää, kuinka työkokemus ja kielitaidon kehittyminen sisääntuloammateissa vaikuttavat omalle alalle työllistymiseen.

7 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkielmassa suomen kielen oppimista sisääntuloammateissa on tarkasteltu maahanmuuttajatyöntekijöiden käsitysten valossa. Käsitykset kertovat, mitä he pitävät oppimistaan edistävinä ja rajoittavina tekijöinä ja kuinka työyhteisö tukee oppimisprosessia. Narratiiveja tarkastelemalla tuotiin esille sisääntulotöiden välivaiheenomaisuus: siivoustyö koetaan ensimmäiseksi askeleeksi suomalaisilla työmarkkinoilla, ja sen toivotaan edistävän omalle koulutuslalle työllistymistä.

Ensimmäisessä alaluvussa (7.1) vastaan tutkimuskysymyksiini. Toisessa alaluvussa (7.2) esitän tärkeimpien tutkimustulosteni sovellusmahdollisuuksia kieltenopetukseen ja sisääntuloalojen työyhteisöjen käytänteisiin. Lopuksi (7.3) arvioin tutkielmaani ja pohdin jatkotutkimusaiheita.

7.1 Käsitykset kielestä toiminnan suuntaajina

Sisääntuloammateissa työskentelevien ja sairaanhoitajiksi opiskelevien maahanmuuttajien käsitykset suomen kielen taidon tarpeellisuudesta liittyvät heidän omiin tavoitteisiinsa: he haluavat työllistyä omalle koulutuslalleen, päästä jatko-opintoihin ja pärjätä jokapäiväisissä tilanteissa Suomessa. Hyvää suomen kielen taitoa pidettiin yhtenä ehtona sairaanhoitajaksi työllistymiselle, mutta myös melkein minkä hyvänsä työpaikan saamiselle Suomessa. Suomen kielen oppimista pidettiin tärkeänä sisääntulotyössä etenkin koeajalla, mutta kielitaidon merkitystä sairaanhoitajan työssä korostettiin muuten enemmän kuin sen tarvetta sisääntulotyössä. Kielitaito on haastateluille maahanmuuttajille avain, jolla pääsee etenemään uralla ja opinnoissa. Vastaavasti kielitaidon puutteellisuutta pidettiin esteenä, joka rajoittaa mahdollisuuksia ja yhteisöön kuulumista.

Haastatteluissa tuli ilmi myös käsityksiä suomen kielen tilanteittain vaihtelevasta heteroglossisesta luonteesta (ks. Bahtin 1986: 138). Haastateltujen mukaan luokkahuoneessa käytettävä suomi ja ulkomaailman suomi kuulostavat erilaisilta, ja siksi luokan ulkopuolella puhuttua suomea on vaikea ymmärtää. Sairanhoitajan työssä pitäisi kuitenkin ymmärtää erilaisia tapoja puhua suomea, joten haastatellut kaipasivat puhekielen ymmärtämistaitoja.

Tutkimukseeni osallistuneet afrikkalaiset ovat taustaltaan monikielisiä ja heidän käsityksensä suomi toisena kielenä -oppimisesta poikkeavat selvästi suomalaisten koulukeskeisistä englantia vieraana kielenä -oppimiskäsityksistä (Aro 2009). Haastateltujen käsitysten mukaan suomen kieltä olisi helpointa oppia vuorovaikutuksessa suomalaisten kanssa, jolloin suomea pääsisi puhumaan ja kuulemaan. Suomalaiset voisivat edistää oppimista antamalla korjaavaa palautetta ja

sopivia ilmauksia suomenoppijoiden käyttöön – toisin sanoen jakamalla kielellisiä resurssejaan (Sunni 2008: 201). Suomen kielen opetusta pidettiin oppimista edistävänä, mutta oppitunneilla käsiteltäviä asioita olisi tarpeen harjoitella ja käyttää myös tuntien jälkeen, jolloin opitut asiat jäisivät paremmin mieleen. Kieltä olisi otollisinta oppia suomalaisten ihmisten ympäröimänä, jolloin suomea kuulisi ympärillään päivittäin. Valitettavasti tällaisiin oppimisympäristöihin ei ole helposti pääsyä. Haastateltujen mukaan suomalaisilla ei ole aina aikaa ja halua olla tukena kielenoppimisessa. Keskustelukieli myös vaihtuu usein englantiin. Niinpä vuorovaikutustilanteita iäkkäiden ihmisten ja englantia osaamattomien kanssa pidettiin tärkeinä oppimistilanteina, koska niissä on pakko käyttää suomea.

Käsitykset kielestä ja kielenoppimisesta suuntaavat toimintaa ja ovat yhteydessä oppimismotivaatioon (Dufva 2006: 37; Riley 1997: 128). Koska tutkimushenkilöt painottivat luokkahuoneen ulkopuolella kuultavan suomen tärkeyttä ja pitivät suomalaisia ihmisiä merkityksellisinä kielenoppimisensa kannalta, voi työpaikka olla heille motivoiva ympäristö oppia kieltä. Jotta työssä olisi mahdollisuuksia oppia suomea, työpaikan tarjoumia täytyy osata hyödyntää oppimisessaan (van Lier 2004: 62; Sandwall 2010: 561). Kielitaitovaatimukset sisääntuloammateissa ovat vähäiset, koska työtehtävät ovat rutiininomaisia eivätkä vaadi monipuolista kielitaitoa. Niinpä sisääntulotyössä saattaa tarjoutua etenkin alkeistason kielenoppijalle oppimismahdollisuuksia, mutta ne eivät ole kovin monipuolisia. Työtehtävistä, työyhteisöstä ja työkielestä riippuu, kuinka paljon kielitaitoa työskentelyn ohessa on mahdollista saavuttaa.

Käsitykset kielestä, kielitaidosta ja kielenoppimisesta ovat taustalla, kun suomenoppija toimii erilaisissa ympäristöissä kuten työpaikalla. Oppimisensa kannalta merkityksellisenä sisääntuloammateissa työskentelevät maahanmuuttajat pitivät etenkin sellaista kielenainesta, joka liittyy jotenkin heidän työyhteisöönsä tai työtehtäviinsä. Danielille merkityksellisiä oppimismahdollisuuksia eli affordansseja (van Lier 2002: 147) tarjoavat lähinnä työpaikan ilmoitustaululla olevat suomenkieliset tiedotteet, koska ne saattavat liittyä jotenkin häneen ja hänen rooliinsa työyhteisössä. Vastaavasti pesukoneissa olevat suomenkieliset käyttöohjeet tarjoavat Olivialle ja Chantalille oppimisen mahdollisuuksia. Ne eivät kuitenkaan avaudu affordansseiksi ilman tukea. Työkaverit avaavat ohjeita havainnollistamalla niiden sisällön näyttämällä työtehtävät käytännössä ja selittämällä saman suomeksi, jolloin toiminta yhdistyy kielelliseen ainekseen. Suomenkieliset ohjeet tarjoutuvat affordansseiksi siis vasta scaffoldingin kautta, koska ilman tukea ne jäisivät suomenoppijoille käsittämättömiksi ja hyödyntämättä (ks. Wood–Bruner–Ross 1976: 98).

Haastateltujen käsitysten mukaan työyhteisöllä ja työkielellä on suuri vaikutus kielenoppimiseen. Chantal ja Olivian kielenoppimiskokemukset suomenkielisestä työyhteisöstä pesulassa ovat huomattavasti myönteisempiä kuin Danielin kokemukset siivousyrityksestä, jossa hän pystyy suoriutumaan lähes täysin englannin kielellä. Suomi työkielenä tukee kielenoppimista, vaikka se vaatiikin alkeistason oppijalta huomattavia ponnisteluja. Daniel on suoriutunut siivoustyöstään perehdytyksestä lähtien englannin kielellä, mikä tekee työn aloittamisen ja työssä suoriutumisen helpoksi. Hän kaipaisi kuitenkin enemmän suomenkielisiä keskusteluja, joihin ei hänen mielestään tarjoudu tarpeeksi mahdollisuuksia. Englannin käyttäminen voi olla perusteltua tietyissä tilanteissa ymmärtämisen ja vuorovaikutuksen helpottamiseksi, mutta suomi pääasiallisena työkielenä tukee kielitaidon kehittymistä, jos ymmärtäminen varmistetaan ja oppijaa tuetaan.

Työyhteisön tuki ei ole merkittävää ainoastaan kielenoppimisen kannalta, vaan maahanmuuttajat kaipaavat myös henkistä tukea kuten luottamusta ja hyväksyntää. Suomen kielen käyttäminen oli haastateltujen käsitysten mukaan yhteydessä työyhteisön jäsenyyteen: suomea käyttämällä mahdollistuu pääsy työyhteisön jäseneksi. Hyväksyntää osoittaa, jos suomalaiset työkaaverit suostuvat kuuntelemaan ja pystyvät ymmärtämään ja korjaamaan alkeistason oppijankieltä (vrt. Lave–Wenger 1991: 36). Kokemukset työyhteisön jäsenyydestä vaikuttavat työhön motivoitumiseen ja sitoutumiseen. Koska siivoustyö on melko kaukana sairaanhoitajan työnkuvasta, siihen voi olla vaikea motivoitua. Työyhteisö voi kuitenkin edistää kotoutumista ja sitouttaa työntekijän osaksi työyhteisöä, jolloin motivaatio työskennellä sisääntuloammatissa paranee. Kotoutumisella voi olla myös kauaskantoisia vaikutuksia: se saattaa edistää kansainvälisten opiskelijoiden Suomessa viihtymistä ja Suomeen jäämistä opintojen jälkeen. Chantal kokee työnsä niin mieluisaksi, että harkitsee siinä jatkamista jopa sairaanhoitajaksi valmistumisensa jälkeen.

Näin pienen aineiston pohjalta on mahdotonta tehdä yleistyksiä sukupuolen vaikutuksesta kokemuksiin siivousalalla työskentelemisestä. Tämän aineiston perusteella vaikuttaisi kuitenkin, että naispuolisten maahanmuuttajien saattaa olla helpompi sopeutua ja sitoutua siivous- ja puhtaanapitoalan työyhteisöihin. Siivousala on Suomessa ollut perinteisesti naisvaltainen ala, jolle työllistyvistä maahanmuuttajista kuitenkin suurin osa on miehiä (vuosituhannen vaihteessa peräti 80 %, Forsander–Alitolppa–Niitamo 2000: 23). Voi olla, että maahanmuuttajamiesten on vaikeampi motivoitua siivoustyöhön kuin naisten.

Yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa on todettu, että sisääntuloammatit ovat tärkeä väylä työmarkkinoille, koska niissä hankitaan työnantajien edellyttämää suomalaista työkokemusta,

suomen kielen taitoa, kontakteja ja kulttuurista pääomaa (Forsander–Alitolppa–Niitamo 2000: 74, Holm–Hopponen–Lahtinen 2008: 39). Tutkimushenkilöillä ei ollut suunnitelmana jäädä loppuelämäkseen työhön pesulaan, siivousfirmaan tai päivittäistavaraliikkeeseen, joten nykyinen työ koettiin selvästi väliaikaiseksi vaiheeksi urapolulla. Tutkimushenkilöt pitivät siis työtään sisääntulotyönä, jonka he toivoivat edistävän työllistymistä Suomessa myöhemmin. He kuitenkin suhtautuivat sisääntuloammateissa työskentelemiseen eri tavoin. Etenkin kokemuksella työyhteisön jäsenyydestä oli selvästi vaikutusta työhön motivoitumiseen. Osa oli valmis vaihtamaan työtä heti, kun parempaa olisi tarjolla. Kiinnittyminen nykyiseen työhön vaikuttaa siihen, kuinka pian ja kuinka kovasti työuralla halutaan edetä seuraavaan vaiheeseen.

Suomen kielen taitoa pidettiin kynnyskysymyksenä: hyvällä suomen kielen taidolla sairaanhoitajaksi työllistyminen olisi mahdollista, mutta riittävän hyvän kielitaidon saavuttamista opintojen aikana epäiltiin (ks. Jäppinen 2010: 5; Arajärvi 2009: 52). Jos työllistyminen Suomessa ei onnistu, kansainväliset opiskelijat joutuvat lähtemään muualle töihin (ks. CIMO 2012).

7.2 Käsitysten, tarjoumien ja kehollisuuden huomioiminen opetuksessa

Maahanmuuttajan neliportaisella kotoutumispolulla (Arajärvi 2009: 108, ks. kuvio 1 s. 15) ammatillinen kielitaito esitetään rakentuvan peruskielitaidon päälle. Työelämässä kielitaitoa tulisi täydentää vastaamaan työelämän tarpeita. Suomeen opiskelemaan tulleiden tilanne on kuitenkin erilainen, koska peruskielitaidon hankkimiselle ei ole aikaa ennen kuin ammatillista kielitaitoa jo tarvitaan työssä, opinnoissa ja työharjoitteluissa. Dikotomia ammatillisen ja peruskielitaidon välillä voidaan kuitenkin kyseenalaistaa kokonaan (esimerkiksi Kela–Komppa 2011).

Tutkimushenkilöiden mukaan sisääntulotyössä voidaan hankkia yleiskielitaitoa, jota voidaan hyödyntää kaikissa tilanteissa. Työympäristössä on mahdollista omaksua kielen alkeita, jotka auttavat selviytymään jokapäiväisessä elämässä. Sisääntuloaloilla kielitaitovaatimukset ovat vähäiset (Forsander 2002: 43), joten myös alkeistason kielenoppijat voivat työllistyä niille. Sisääntuloammateissa työskentelevät osallistuvat erilaiseen kielelliseen toimintaan kuin sairaanhoitaja työssään, mutta myös sisääntuloammattissa hankitusta kielitaidosta voi olla hyötyä myöhemmin omalle alalle työllistyttäessä. Kelan ja Kompan (2011: 187–188) mukaan sairaanhoitajan työssä vaaditaan arkisten puhetilanteiden hallitsemista, joita sisääntulotyössä voidaan harjoitella.

Suomenopiskelijoiden käsitysten kartoittaminen voisi auttaa opettajaa ymmärtämään, millainen opetus soveltuu kenellekin ja kuinka opiskelijoiden motivaatiota opiskeluun voisi parantaa. Jokaisen opiskelijan käsitysten perinpohjainen tutkiminen tuskin on kurssituntien aikana mahdollista – puhumattakaan opetuksen räätälöimisestä yksilöllisesti kunkin käsitysten mukaisesti – mutta erilaisten käsitysten tiedostaminen voi auttaa ymmärtämään suomenoppijoiden erilaisia oppimisprosesseja. Monikulttuuriseen opetusryhmään mahtuu monenlaisia opiskelijoita, joiden käsitykset ja kokemukset kielestä ja kielenoppimisesta voivat poiketa merkittävästi opettajan käsityksistä. Kielen opetuksessa voitaisiinkin kiinnittää entistä enemmän huomiota opiskelijoiden aiempien käsitysten tietoiseen muuttamiseen, mikäli ne poikkeavat paljon opettajan käyttämästä pedagogiikasta. Käsitykset ovat jatkuvassa dialogissa ympäristön kanssa ja voivat muuttua uusien kokemusten myötä (Aro 2009: 39), joten kielenopetuksessa käsiteltävät hyvät oppimisstrategiat voivat vaikuttaa oppijoiden käsityksiin. Toisaalta myös opettaja voi ammentaa muiden kulttuurien hyvistä käytännöistä ja käsityksistä jotain omaan opetukseensa.

Van Lierin (2000: 253) mukaan affordanssit voi ottaa huomioon pedagogiikassa tarjoamalla rikas semioottinen varanto ja ohjaamalla oppijan toimintoja ja osallistumista siten, että siihen käsiksi pääsy olisi vapaa. Tärkeää olisi myös kannustaa oppijaa sitoutumaan oppimiseen. Jotta sisääntuloammateissa työskentely tukisi kielenoppimista mahdollisimman paljon, tulisi maahanmuuttajatyöntekijällä siis olla työpaikallaan pääsy mahdollisimman rikkaisiin kielellisiin resursseihin. Esimerkiksi suomeksi käydyt vapaamuotoiset keskustelut voisivat monipuolistaa kielellistä toimintaa silloin, kun työnteko ei vaadi monipuolista kielenkäyttöä. Vapaamuotoisiin kahvipöytäkeskusteluihin voitaisiin kannustaa koulutuksella tai erilaisin kampanjoin. Myös työtehtäviä voisi mahdollisuuksien mukaan monipuolistaa sitä mukaa, kun työntekijän kielitaito kehittyy. Jos virallisena työkielenä ei ole englanti, pitäisi englannin käytöstä kyetä ainakin osittain luopumaan silloin, kun maahanmuuttajatyöntekijä niin haluaa. Tärkeää on myös työyhteisön hyväksyntä ja kannustus, jotta suomenoppijat rohkaistuisivat käyttämään suomen kieltä taitojensa puutteellisuudesta huolimatta.

Sandwall (2010) on tutkinut aikuisten maahanmuuttajien kielikoulutukseen kuuluvien työharjoittelujen affordansseja Ruotsissa. Hänen mukaansa toisen kielen oppijalle olisi tärkeä ohjeistaa, kuinka luokan ulkopuolisia affordansseja voidaan havaita ja hyödyntää kielenoppimisessa. Jotta työskentely olisi hyödyllistä oppimisen kannalta, oppijan on tiedostuttava oppimisen mahdollisuuksista. Oppija ei aina itse pysty määrittelemään, mitä kaikkea työympäristössä voisi

käyttää oppimiseen. (Sandwall 2010: 561–563.) Suomi toisena kielenä -opetuksessa on heräteltävä oppijaa näkemään erilaisten luokkahuoneen ulkopuolisten oppimisympäristöjen tarjoamat oppimismahdollisuudet. Koska kieli ympäröi oppijaa kaikkialla, on tärkeää ohjata häntä havaitsemaan ja hyödyntämään tarjoumia. Sisääntuloammatti voi tarjota kansainväliselle opiskelijalle kielikoulutusta täydentävän oppimisympäristön, joka voi tulla tarpeeseen, koska suomen kielen kurssien määrä korkeasteen opinnoissa on usein rajallinen (Jäppinen–Komppa 2009: 61–62).

Tämän tutkielman tulokset tukevat kehollisuuden merkityksellisyyttä kielenoppimisessa. Liikkeet, eleet ja ilmeet ovat olennainen osa vuorovaikutusta (ks. myös van Lier 2004: 72), joten ne tulisi ottaa huomioon myös kieltenopetuksessa. Suomi toisena kielenä -opetus on usein sekä käytännön syistä (opiskelijat eivät usein osaa englantia) että pedagogisista periaatteista johtuen täysin suomenkielistä, joten kielellistä ainesta tukeva ei-kielellinen viestintä on varmasti luonteva osa luokkahuonevuorovaikutusta jo laajalti. Myös valtaväestön olisi hyvä tiedostua havainnollistamiskeinoista, joita tarvitaan nyky-yhteiskunnassa. Pesulan suomalaiset työntekijät osaavat Chantalín ja Olivian kokemusten mukaan varmistaa viestin välittymisen erilaisin havainnollistamiskeinoin, ja samankaltaisia taitoja toivoisi myös muilla maahanmuuttajien kanssa kommunikoidessa olevan. Jos kieltä ei vaihdettaisi Englantiin vaan pyrittäisiin suoriutumaan viestintätilanteesta suomeksi, tarjoutuisi suomenoppijoille enemmän mahdollisuuksia käyttää ja oppia kieltä. Monikulttuurisissa työyhteisöissä vuorovaikutustaitoja voitaisiin käsitellä koulutustilaisuuksissa.

7.3 Tutkimuksen arviointia ja jatkotutkimusehdotuksia

Työssä oppiminen ei ole yksinkertainen tutkimusaihe, koska oppimista voi olla hankala kuvailla ja osoittaa selvästi. Beckett ja Hager (2002: 119) nostavat esille käytännön työtilanteissa tapahtuvan oppimisen tutkimisen haasteet. Koska oppiminen on usein epäsuoraa, työntekijät eivät välttämättä ole tietoisia oppimisensa luonteesta ja määrästä. Kun oppiminen ei ole päämääränä, oppimistuloksia voi olla hankalaa kielentää; opitut tiedot ja taidot saattavat olla intuitiivisia ja kehollisia (engl. *bodily*), jolloin niiden selittäminen on vaikeaa. (Mts.: 119–120.) Myös tässä haastattelututkimuksessa oman oppimisen kuvaaminen osoittautui haastavaksi tehtäväksi. Oppimistuloksia kuvailtiin hyvin yleisellä tasolla kuten opitun sanaston kautta. Pesulassa työskentelevät naiset korostivat oppineensa kommunikointitaitoja kuten puheen sujuvuutta ja kuullunymmärtämistä ja kertoivat oppineensa myös toimimaan suomenkielisten käyttöohjeiden mukaan. Daniel

kertoi oppineensa siivoustyössään lähinnä luetunymmärtämistä. Oppimistuloksia tarkemmin osatiin eritellä oppimisprosessia ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Oppimista tukevia ja rajoittavia tekijöitä sekä myönteisiä oppimiskokemuksia kuvattiin paljon. Itse asiassa oppimisprosessin tarkastelu onkin usein mielenkiintoisempaa ja tarkoituksenmukaisempaa kuin oppimistulosten tutkiminen.

Työssä oppiminen on siis moniulotteinen tutkimusaihe, mikä on hyvä ottaa aineistonkeruussa ja analyysissa huomioon. Tässä tutkimuksessa tutkimuksen kohteena olivat työntekijöiden käsitykset, ja ne tarjosivatkin monia mielenkiintoisia näkökulmia kielikysymyksiin sisääntuloammateissa. Vuorovaikutuksen ja työtilanteiden havainnointi ja tallentaminen olisivat monipuolistaneet tutkimusaineistoa ja tuloksia. Tutkimushenkilöiden käsityksiä havainnoituista tilanteista olisi voinut selvittää tarkastelemalla tallennettua havainnointiaineistoa yhdessä. Tällöin he olisivat voineet itse tulkita tutkijan tallentamia tilanteita, jolloin tutkittavan ääni olisi päässyt vielä paremmin kuuluviin (Pitkänen-Huhta 2011: 95). Tässä tutkimuksessa ei toteutettu etnografiaa juuri tutkimusotetta enempää. Toisaalta haastattelut ja aikajanat tarjosivat tarpeeksi aineistoa pro gradu -tutkielmaani. Tällaiseen työhön etnografinen aineisto olisi saattanut olla ylimitoitettua.

Käsityksiä on aiemminkin tutkittu haastatteluaineistoilla – myös dialogisesta näkökulmasta (esimerkiksi Dufva ym. 1996; Aro 2009). Haastattelut ovat toimiva tapa tutkia käsityksiä, kunhan aineistoa analysoitaessa otetaan huomioon, että haastattelutilanne ohjaa haastateltavien ilmi tuomia ajatuksia aina jonkin verran. Käsitysten kertomiseen vaikuttaa, kenelle puhutaan (Aro 2006: 61). Aikajanojen käyttäminen käsitysten ilmentäjinä oli sen sijaan uusi menetelmällinen kokeilu (ks. kuitenkin Hietala 2011). Aikajanatehtävä ohjasi haastateltavia keskittymään ajalliseen jatkumoon, mikä palveli narratiivista analyysia. Koska tehtävä pyydettiin tekemään jo ennen haastatteluja, se todennäköisesti viritti haastateltavat tutkimusaiheeseen, ja teemojen käsittely haastattelussa oli mahdollisesti syvällisempää kuin se olisi ilman virittelyä ollut. Paperille piirretyt ja kirjoitetut aikajanat materiaalisina objekteina eivät tuoneet merkittävää lisäarvoa tämän tutkielman tuloksiin, mutta aikajanojen kuvaaminen omin sanoin toi paljon merkityksellistä ja relevanttia sisältöä etenkin kolmatta tutkimuskysymystä ajatellen. Aikajanatehtävä oli luonteva aloitus haastatteluihin, koska tutkimushenkilöt saivat kertoa ajatuksistaan ilman, että haastattelukysymykset olisivat ohjanneet tai rajoittaneet heidän tulkintaansa aiheista. Tässä vaiheessa nousi myös esille esimerkiksi työyhteisön merkityksellisyys kielenoppimisessa – siis jo ennen kuin asiaa varsinaisesti kysyttiin. Koska tutkimuksen lähtöoletuksena oli työyhteisön vaikutus oppi-

misprosessiin, oli hyvä, että aihe nousi esille joidenkin tutkimushenkilöiden kanssa myös ilman haastattelukysymysten ohjailevaa vaikutusta.

Aineisto väheni suunnitellusta, kun kaksi tutkimusluvan antanutta ja ensimmäisiin haastatteluihin osallistunutta tutkimushenkilöä vetäytyi pois tutkimuksesta. Niinpä vain kolme tutkimushenkilöä osallistui haastatteluihin, joissa keskityttiin tarkemmin sisääntuloammatteihin ja käsiteltiin aikajanatehtävää. Suunnitelmien muuttumiseen on varauduttava etnografisissa tutkimuksissa, sillä tutkimusetiikan mukaisesti tutkimukseen osallistuminen on aina täysin vapaaehtoista. Pro gradu -tutkielmani luotettavuuden ja tulosten monipuolisuuden kannalta on harmillista, että kahden tutkimushenkilön osalta aineisto rajautuu vain yhteen haastatteluun. Vaikka aineisto sisääntuloalojen osalta jäi suunniteltua pienemmäksi, antoivat ensimmäiset haastattelut mielestäni kuitenkin tarpeeksi tietoa suomen kieleen yleisesti liittyvien käsitysten tutkimiseen (ensimmäinen tutkimuskysymys). Aineiston vähyys rajoitti myös narratiivista analyysia, jossa aikajanatehtävä oli oleellinen. Mielestäni kahden tapauksen tarkasteleminen narratiivisesti toi kuitenkin tämän laajuiseen tutkielmaan tarpeeksi tietoa. Kertomusten muodostaminen oli menetelmällinen kokeilu, jonka tarkoituksena oli syventää analyysia ja tuoda ajallinen tarkastelukulma sisääntuloammatteihin. Kertomukset tuovat mielestäni tarpeellisen kokoavan näkökulman tutkimusongelmaan, mutta tuntuvat muusta kokonaisuudesta hieman irrallisilta. Jatkotutkimuksessa on syytä vielä pohtia kriittisesti, millainen narratiivisen analyysin metodi palvelisi parhaiten tutkimustarkoitusta.

Tämä pro gradu -tutkielma on tietävästi ensimmäinen avaus suomen kielen oppimisen tarkastelemiseen sisääntuloammattien kontekstissa. Koska sisääntulotöiden merkitystä on aiemmin tarkasteltu vain yhteiskunnallisesta näkökulmasta, antavat tutkimustulokseni kielentutkimuksen saralla ensimmäisiä havaintoja siitä, millaisia vaikutuksia sisääntuloammattien työskentelyllä voi olla kielitaidon kehittymiseen. Tutkielma antaa tosin vain yksittäisiä tapausesimerkkejä, joten ilmiön laajempi ja yksityiskohtaisempi tarkastelu on tarpeen. Tutkimustulosten lisäksi arvoa on myös tutkielmani taustaluvulla (luku 2), jossa olen esitellyt yhteiskunnallisia ja kielitieteellisiä tutkimuksia ja tehnyt niiden pohjalta yhteenvetoa muun muassa maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ja kielitaidon välisistä yhteyksistä. Kirjallisuuskatsauksessa on siis uutta tietoa, koska siinä yhdistetään eri tutkimusalojen tutkimustuloksia toisiinsa. Maahanmuuttajien työllistyminen ja sisääntuloammatit ovat laaja yhteiskunnallinen ilmiö, johon liittyy monia tekijöitä, ja siksi sisääntuloammattien tutkimuksessa on otettava huomioon siihen liittyvät eri näkökulmat. Mielestäni olen tässä tutkielmassani pystynyt käsittelemään monipuolisesti eri näkökulmia, kuten

kielitaitovaatimuksia, kielellistä toimintaa, työyhteisön tukea ja ammatti-identiteettiä. Nämä kaikki tekijät vaikuttavat osaltaan siihen, kuinka hyödyllistä sisääntuloammattissa työskentely on kielenoppimisen näkökulmasta. Myös monimenetelmäisyys tuo ilmiön eri puolia esiin.

Tässä tutkimuksessa on tietoisesti rajattu maahanmuuttajien käsitykset ja kokemukset tutkimuksen kohteeksi. Laajemman näkökulman saamiseksi olisi tarpeen tutkia kielenoppimista ja työyhteisön tukea myös monipuolisemman empiirisen aineiston varassa. Esimerkiksi työskentelyn havainnointi monipuolistaisi tutkimuksen tuloksia. Myös suomalaisten työntekijöiden, esimiesten ja asiakkaiden näkökulma olisi hyvä tuoda esiin. Sisääntuloammattien vaikutusta työuralla etenemiselle voisi tutkia haastatteleamalla jo pitkän aikaa Suomessa asuneita ja työskennelleitä maahanmuuttajia, joiden urakehitys olisi pidempi kuin tähän tutkimukseen haastatelluilla vasta noin vuoden Suomessa asuneilla maahanmuuttajilla. Heidän työuraansa voisi analysoida esimerkiksi narratiivisin menetelmin. Identiteettiin ja emootioihin liittyvät asiat tuntuvat nivoutuvan sisääntuloammateissa työskentelyyn, ja siksi myös sitä puolta kielenoppimisessa olisi tarpeen selvittää tarkemmin, kuin mitä tässä tutkielmassa olen tehnyt.

Siivous- ja puhtaanapito on vain yksi tyypillisistä sisääntuloaloista Suomessa. Esimerkiksi ravintola-alalla avautuu monelle maahanmuuttajalle ensimmäinen työpaikka (Forsander–Alitolppa–Niitamo 2000: 22), ja siten myös ravintoloissa työskentelemistä olisi tärkeä tarkastella kielenoppimisen näkökulmasta. Hyviä käytänteitä kielenoppimisen tukemisesta olisi tarpeellista kerätä useista eri työyhteisöistä. Tässä tutkimuksessa tulokset työyhteisön tarjoamasta tuesta rajautuivat oikeastaan ainoastaan yhteen työpaikkaan eli pesulaan; muissa työyhteisöissä ei tutkittavien käsitysten mukaan juuri ollut esimerkkejä oikea-aikaisesta tuesta.

Kielenoppimisen tutkimisen lisäksi on tärkeää jatkaa kielitaitovaatimusten määrittelemistä eri aloille – myös sisääntuloaloille. Tarnasen ja Pöyhösen (2011: 150) esittämä kysymys ”miten ns. sisääntuloammateissa suhtaudutaan kielitaitoon” on yhä vailla vastauksia. On tarpeen tutkia, millaista kielitaitoa sisääntuloammateissa tarvitaan, jotta työnantajat voisivat asettaa realistisia vaatimuksia suomea toisena kielenään puhuvien työnhakijoiden kielitaidolle. Rajallinen kielitaito ei saisi olla syynä palkkaamatta jättämiselle, mikäli työssä pystyy suoriutumaan hyvin siitä huolimatta.

LÄHTEET

- Aalto, Eija – Mustonen, Sanna – Tukia, Kaisa 2009: Funktionaalisuus toisen kielen opetuksen lähtökohtana. – *Virittäjä* 113 (3) s. 402–423.
- Ahmad, Akhlaq 2010: ”Voisin tietysti palkata heitä mutta...” Työmarkkinoiden sosiokulttuurinen sidonnaisuus. – Sirpa Wrede & Camilla Nordberg (toim.), *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Palmeniasarja 70 s. 72–92. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Alanen, Riikka 2002: Lev Vygotski: kieli ja ajattelu ihmisen kehityksessä – Hannele Dufva & Mika Lähteenmäki (toim.), *Kielentutkimuksen klassikoita*. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 4 s. 201–234. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- 2003: A sociocultural approach to young language learners’ beliefs about language learning. – Paula Kalaja & Ana Maria Ferreira Barcelos (toim.), *Beliefs about SLA: New Research Approaches* s. 55–85. Dordrecht: Kluwer.
- Antikainen, Maire 2010: *Matkalla suomalaiseksi ja hoiva-alan ammattilaiseksi? Venäläis- ja virolaistaustaisten naisten ja suomalaisuuden kohtaamiset kuulumista rakentamassa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Arajärvi, Pentti 2009: *Maahanmuuttajien työllistyminen ja kannustinloukut*. Sisäasiainministeriön julkaisu 2/2009. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- 2006: Anteeksi, kuka puhuu? Lasten kielikäsitteiden moniäänisyydestä. – Riikka Alanen, Hannele Dufva & Katja Mäntylä (toim.), *Kielen päällä. Näkökulmia kieleen ja kielenkäyttöön*. s. 53–76. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- 2009: *Speakers and Doers: polyphony and agency in children’s beliefs about language learning*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Atkinson, Dwight 2002: Toward a sociocognitive approach to second language acquisition. – *Modern Language Journal* 86 (4) s. 525–545.
- Bakhtin, Mikhail 1981: *The dialogic imagination. Four essays by M. M. Bakhtin*. Austin: University of Texas.
- 1984: *Problems of Dostoevsky’s Poetics*. Minneapolis, University of Minnesota.
- 1986: *Speech genres & other late essays*. Austin: University of Texas.
- Batstone, Rob (toim.) 2010: *Sociocognitive perspectives on language use and language learning*. Oxford: Oxford University Press.
- Beckett, David – Hager, Paul 2002: *Life, work, and learning. Practice in postmodernity*. Lontoo: Routledge.
- Bergbom, Barbara – Giorgiani, Terhi 2007: Maahanmuuttajien suomen kielen taito. – Maarit Vartia, Barbara Bergbom, Terhi Giorgiani, Anita Rintala-Rasmus, Riitta Riala & Simo Salminen (toim.), *Monikulttuurisuus työn arjessa* s. 65–84. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Block, David 2003: *The social turn in second language acquisition*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- CIMO 2011a: Ulkomaiset tutkinto-opiskelijat Suomen korkeakouluissa 2000–2010. – http://www.cimo.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/21340_UTO_konaismaarat20002010.pdf 20.3.2012

- CIMO 2011b: Ulkomaiset tutkinto-opiskelijat korkeakouluissa kotimaanosittain 2001–2010. – http://www.cimo.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/21352_UTO_maanosittain20012010.pdf 20.3.2012
- CIMO 2012: Jäävätkö ulkomaalaiset opiskelijat Suomeen valmistuttuaan? – *Faktaa Express* 2/2012. – http://www.cimo.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/23282_faktaa_express_2_2012.pdf 23.3.2012
- Cowley, Stephen 2005: Language: How do babies and bonobos lock on to human models of life. – *International Journal of Computational Cognition* 3 (1) s. 44–55.
- Cummins, Jim 2006: Identity texts: The imaginative construction of self through multiliteracies pedagogy. – Ofelia García, Tove Skutnabb-Kangas & María Torres-Guzmán (toim.), *Imagining multilingual schools: Languages in education and globalization* s. 51–68. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- De Fina, Anna 2003: *Identity in narrative: a study of immigrant discourse*. Studies in narrative 1568-2706; v. 3. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.
- Dufva, Hannele 1995: Elämää kielen kanssa: Arkikäsitteitä kielestä ja sen oppimisesta. – Pirkko Muikku-Werner & Kyösti Julkunen (toim.), *Kielten väliset kontaktit*. AFinLan vuosikirja 53 s. 25–43. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys.
- 2003: Beliefs in dialogue: a Bakhtinian view. – Paula Kalaja & Ana Maria Ferreira Barcelos (toim.), *Beliefs about SLA: New Research Approaches* s. 131–152. Dordrecht: Kluwer.
- 2006: Oppijat kielen virrassa: dialoginen näkökulma vieraan kielen oppimiseen. – Riikka Alanen, Hannele Dufva & Katja Mäntylä (toim.), *Kielen päällä. Näkökulmia kieleen ja kielenkäyttöön* s. 37–51. Jyväskylä: Soveltavan kielitutkimuksen keskus.
- 2011: Ei kysyvä tieltä eksy: kuinka tutkia kielten oppimista ja opettamista haastattelun avulla. – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa. Tutkielman laatijan opas* s. 88–103. Tampere: Finn Lectura.
- Dufva, Hannele – Aro, Mari – Suni, Minna – Salo, Olli-Pekka 2011: Onko kieltä olemassa? Teoreettinen kielitiede, soveltava kielitiede ja kielen oppimisen tutkimus. – Esa Lehtinen, Sirkku Aaltonen, Merja Koskela, Elina Nevasaari & Mariann Skog-Södersved (toim.), *AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2011 n:o 3* s. 22–34. <http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/article/view/4454/4261> 4.11.2011
- Dufva, Hannele – Lähteenmäki, Mika – Isoherranen, Sari 1996: *Elämää kielen kanssa. Arkikäsitteitä kielestä, sen oppimisesta ja opettamisesta*. Jyväskylä: Soveltavan kielitutkimuksen keskus.
- Dörnyei, Zoltán 2009: The motivational self system. – Zoltán Dörnyei & Emma Ushioda (toim.), *Motivation, language identity and the L2 self* s. 9–42. Bristol/Bufalo: Multilingual Matters.
- Ellis, Nick 2002: Frequency effects in language processing. A review with implications for theories of implicit and explicit language acquisition. – *Studies in second language acquisition* 24 (2) s. 143–188.
- Ellis, Rod 2010: Cognitive, social, and psychological dimensions of corrective feedback. – Rob Batstone (toim.), *Sociocognitive perspectives on language use and language learning* s. 151–165. Oxford: Oxford University Press.
- Eskola, Jari 2010: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. – Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* s. 179–203. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Eteläpelto, Anneli – Collin, Kaija – Saarinen, Jaana 2007: *Työ, identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- EVK = Eurooppalainen viitekehys 2003: *Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys*. Helsinki: WSOY.
- Ferguson, Charles A. 1975: Toward a characterization of English foreigner talk. – *Anthropological Linguistics* 17 (1) s. 1–14.
- Finlex 2012: Suomen perustuslaki. – <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=yhdenvertaisuus> 23.3.2012
- Forsander, Annika 2002: *Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Forsander, Annika – Ekholm, Elina 2001: Maahanmuuttajat ja työ. – Annika Forsander, Elina Ekholm & Pertti Hautaniemi: *Monietnisyyden yhteiskunta ja työ* s. 57–82. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Forsander, Annika – Alitolppa-Niitamo, Anne 2000: *Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto – keitä, miten ja minne?* Helsinki: Työministeriö.
- Gibson, James 1979: *The ecological approach to visual perception*. Boston: Houghton Mifflin.
- Hartikainen, Mari – Heinonen, Anna-Kaisa 2009: *Työnantajien ja maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden käsitteitä palvelualoilla vaadittavasta suomen kielen taidosta*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- Heikkinen, Hannu 2010: Narratiivinen tutkimus – Todellisuus kertomuksena. – Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. s. 143–159. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hietala, Milla-Maaria 2011: *Erään maahanmuuttaja kokemuksia kielenoppimisesta, identiteetistä ja suomalaisesta työelämästä*. Kandidaatintutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2001: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Holm, Pasi – Hopponen, Anneli – Lahtinen, Markus 2008: *Maahanmuuttajien työkyky 2008*. Helsinki: Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos.
- Hänninen, Vilma 2010: Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. – Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. s. 160–178. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Härkönen, Anne 2011: *Suomen kielen sosiaalinen oppiminen työyhteisössä. IT-alan työperusteiset maahanmuuttajat suomalaisessa työyhteisössä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- Härmälä, Marita 2008: *Riittääkö Ett ögonblick näytöksi merkonomilta edellytetystä kielitaidosta?: kielitaidon arviointi aikuisten näyttötutkinnoissa*. Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Humanities nro: 101. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- ISIS 2012: Integroituminen ammattiyhteisöihin Suomessa. – http://isis.jyu.fi/?page_id=90 21.3.2012
- Jaakkola, Magdalena 2005: *Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003*. Työpoliittinen tutkimus 286. Helsinki: Työministeriö.

- Jaakkola, Timo 2000: *Maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt työhönotossa ja työelämässä*. Työpoliittinen tutkimus 218. Helsinki: Työministeriö.
- Johnson, Marysia 2003: *A philosophy of second language acquisition*. Yale: Yale University Press.
- Jäppinen, Tuula 2010: Suomi (S2) korkeakoulutettujen työssä – Millainen kielitaito riittää? – Mikel Garant & Mirja Kinnunen (toim.), *Ammatillinen viestintä, koulutus ja kulttuuri. AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 2 s. 4–16. Jyväskylä: AFinLA. – <http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/article/viewFile/3872/3654> 30.5.2012
- 2011: Suomen kielen taidon riittävyys yritysten aikapaineisissa puhetilanteissa esimiesten ja työharjoittelijoiden kuvaamina – *Puhe ja kieli* 31 (4) s. 193–214
- Jäppinen, Tuula – Komppa, Johanna 2009: Suomea toisena kielenä ammattikorkeakoulussa. – Sanna Voipio-Huovinen, Katriina Rapatti & Anni Rantahalme (toim.), *Suomen kielen opetuksia. Suomi toisena kielenä -opettajat ry. 15 vuotta* s. 61–63. Helsinki: Yliopistopaino.
- Järvilehto, Timo 1998: The Theory of the Organism – Environment System: I. Description of the theory – *Integrative Physiological and Behavioral Science* 33 (4) s. 321–334.
- Kalaja, Paula – Barcelos, Ana Maria Ferreira 2003: *Beliefs about SLA: New Research Approaches*. Dordrecht: Kluwer.
- Kantelinen, Ritva – Keränen, Sanna 2005: Kulttuurien välinen viestintätaito – ammatillisen osaamisen arkea. – Pirkko Pitkänen (toim.), *Kulttuurien välinen työ* s. 151–157. Helsinki: Edita.
- Kela, Maria – Komppa, Johanna 2011: Sairaanhoidajan työkieli – yleiskieltä vai ammattikieltä? Funktionaalinen näkökulma ammattikielen oppimiseen toisella kielellä. – *Puhe ja kieli* 31 (4) s. 173–192.
- Kokkonen, Marja 2007: Vaatimuksena sujuva suomi. – *Virittäjä* 110 (2) s. 253–261.
- Kokkonen, Marja 2009: Työelämän kielitaito ja ääntäminen – työnantajien havaintoja. – Jyrki Kalliokoski, Tuija Nikko, Saija Pyhäniemi & Susanna Shore (toim.), *Puheen ja kirjoituksen moninaisuus –Variationsrikedom i tal och skrift – The diversity of speech and writing. AFinLAN vuosikirja 2009* s. 97–117. Jyväskylä: Soveltavan kielitutkimuksen keskus.
- Kotikimara 2012: Kotimaisten kielten opetuksen kehittämishanke 2008–2011. Ammatilliset S2-viitekehykset. Sosiaali- ja terveysala. – http://www.kotikimara.fi/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=9&Itemid=3 23.5.2012
- Kramsch, Claire 2002: Introduction. How can we tell the dancer from the dance? – Claire Kramsch (toim.), *Language acquisition and language socialization* s. 1–30. London: Continuum.
- Krashen, Stephen 1985: *The input hypothesis: Issues and implications*. Longman: London.
- Kurhila, Salla 2006: *Second language interaction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Kyhä, Henna 2006: Miksi lääkäri ei kelpaa lääkäriksi? Korkeasti koulutetut maahanmuuttajat vaikeasti työllistyvä ryhmä. – *Siirtolaisuus – Migration* 33 (3) s. 1–9.
- 2012: Korkeakoulututkinto ei takaa maahanmuuttajille töitä. – *Siirtolaisuus – Migration* 39 (1) s. 18–22.
- Laihiala-Kankainen, Sirkka 1993: *Formaalinen ja funktionaalinen traditio kieltenopetuksessa*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 99. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Lantolf, James 2000: *Sociocultural Theory and Second Language Learning*. Oxford: Oxford University Press.
- Lantolf, James – Thorne, Steven 2006: *Sociocultural theory and the genesis of second language development*. Oxford: Oxford University Press.
- Laurén, Jeanette – Wrede, Sirpa 2008: Immigrants in care work: ethnic hierarchies and work distribution. – *Finnish Journal of Ethnicity and Migration* 3 (3) s. 20–31.
- Lave, Jean & Wenger, Etienne 1991: *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lilja, Niina 2010: *Ongelmista oppimiseen. Toisen aloittamat korjausjaksot kakkoskielisessä keskustelussa*. Jyväskylä studies in humanities 146. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lindberg, Inger 2003: Second language awareness: What for and for whom? – *Language Awareness* 12 (3) s. 157–171.
- Lähteenmäki, Mika 2002: Dialoginen näkökulma kieleen: Mihail Bahtin ja Valentin Volosinov. – Hannele Dufva & Mika Lähteenmäki (toim.), *Kielentutkimuksen klassikoita*. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 4 s. 179–200. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Maahanmuuttovirasto 2011: *Oleskeluluvat vuonna 2010. Tilastokatsaus*. – http://www.migri.fi/download/16636_Mamun_tilastokatsaus32010.pdf 16.3.2012
- Maahanmuuttovirasto 2012: *Oleskeluluvat vuonna 2011. Tilastokatsaus*. – http://www.migri.fi/download/31526_Tilastokatsaus_2011_mamu_VALMIS.pdf 14.3.2011.
- Majakulma, Arja 2011: Enhancing the employability of international graduates during education – a case study based on Finnish universities of applied sciences. – *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 2 s. 44–49.
- Makkonen, Timo 2001: *Rasismi Suomessa 2000. Tutkimusraportti*. Helsinki: Ihmisoikeusliitto.
- Martin, Maisa 2002: Suomen kielen oppijasta käyttäjäksi. – Sirkka Laihiala-Kankainen, Sari Pietikäinen & Hannele Dufva (toim.), *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti*. s. 39–53. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Meskill, Carla – Rangelova, Krassimira 2000: Relocating the 'Cognitive' in Sociocognitive Views of Second Language Learning. – Rapp, Reinhard (toim.), *Linguistics on the way into the new millennium: proceedings of the 34th Colloquium of Linguistics* s. 1–9. London: Peter Lang-Verlag Publishing.
- Nikander, Pirjo 2010: Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti – Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* s. 432–442. Tampere: Vastapaino.
- Nylander, Jouni 2010: *Itellan varhaisjakajina työskentelevien maahanmuuttajien ymmärrys- ja viestintäongelmia*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- OPH = Opetushallitus 2004: Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. – http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf 26.4.2012
- 2012: Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2012. – http://www.oph.fi/download/139342_aikuisten_maahanmuuttajien_kotoutumiskoulutuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2012.pdf 26.4.2012
- Paananen, Seppo 1999: *Suomalaisuuden armoilla. Ulkomaalaisten työnhakijoiden luokittelu*. Helsinki: Tilastokeskus.

- Palmanto, Mirja 2003: *Pakolaiset suomen kielen oppijoina ja kielenkäyttäjinä*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Pavlenko, Aneta – Lantolf, James 2000: Second language learning as participation and the (re)construction of selves. – James Lantolf (toim.), *Sociocultural Theory and Second Language Learning* s. 155–177. Oxford: Oxford University Press.
- Penttilä, Ilkka 2010: Vieraskielisten haastattelujen analyysi ja raportointi. – Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* s. 411–423. Tampere: Vastapaino.
- Pitkänen-Huhta, Anne 2011: Kielentutkimusta etnografisella otteella. – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa. Tutkielman laatijan opas* s. 88–103. Tampere: Finn Lectura.
- Polkinghore, Donald 1995: Narrative configuration in qualitative analysis. – J. Amos Hatch & Richard Wisniewski (toim.), *Life history and narrative* s. 5–24. London: The Falmer Press.
- Pälli, Pekka – Latomaa, Sirkku 1997: *Aikuisten maahanmuuttajien suomen kielen taito. Maahanmuuttajakoulutuksen arviointia*. Helsinki: Opetushallitus.
- Rastas, Anna 2005: Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa – Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.), *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* s. 78–102. Tampere: Vastapaino.
- Riley, Philip 1997: 'BATS' and 'BALLS': Beliefs about talk and beliefs about language learning. *Mélanges CRAPEL* 23 s. 125–153.
- Rouhuvirta, Anja 2011: Samalle viivalle – Selvitys työnantajien halukkuudesta ja tarpeesta palkata maahanmuuttajia. – *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 2 s. 60–65.
- Sajavaara, Kari – Lehtonen, Jaakko 1997: The silent Finn revisited. – Adam Jaworski (toim.), *Silence. Interdisciplinary perspectives* s. 263–283. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Salminen, Simo 2007: Työtaturmat. – Maarit Vartia, Barbara Bergbom, Terhi Giorgiani, Anita Rintala-Rasmus, Riitta Riala & Simo Salminen (toim.), *Monikulttuurisuus työn arjessa* s. 139–142. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Sandwall, Karin 2010: "I learn more at school": a critical perspective on workplace-related second language learning in and out of school. – *Tesol Quartetly* 44 (3) s. 542–574.
- Sfard, Anna 1998: On two metaphors for learning and the dangers of choosing just one. – *Educational Researcher* 27 (2) s. 4–13.
- Sisäasiainministeriö 2012: *Uusi kotoutumislaki. Suomeen muuton alkuvaiheen ohjausta parannetaan. Taustatiedote* – [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/5bad03a08cf60ecac22578fe003c9b70/\\$file/fact_sheet_kotolaki_1_9_2011.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/5bad03a08cf60ecac22578fe003c9b70/$file/fact_sheet_kotolaki_1_9_2011.pdf) 31.5.2012
- Sjöberg, Anne 2004: Toimiva kielitaito työelämässä. – Kari Sajavaara ja Sauli Takala (toim.), *Kielikoulutus tienhaarassa* s. 137–147. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Söderqvist, Minna 2005: *Ulkomaalaiset työnantajan silmin – "Se on niinku tyyppi, tyyppi ja osaaminen, ei se tutkinto, ei"*. Helsinki: Helia.
- 2006: Työnantajien näkemyksiä ulkomaalaisista työpaikoilla. – Tuomas Martikainen (toim.), *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla* s. 278–295. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suni, Minna 2008: *Toista kieltä vuorovaikutuksessa. Kielellisten resurssien jakaminen toisen kielen oppimisen alkuvaiheessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- 2010: Työssä opittua: työntekijän näkökulma ammatilliseen kieli- ja viestintätaitoonsa. – Mikel Garant & Mirja Kinnunen (toim.), *Ammatillinen viestintä, koulutus ja kulttuuri. AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 2 s. 45–58. Jyväskylä: AFinLA. – <http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/article/viewFile/3875/3657> 30.5.2012
- 2011a: Missä ja miten maahanmuuttajat kehittävät ammatillista kielitaitoaan? – *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 2 s. 8–22.
- 2011b: Esipuhe. Suomi toisena kielenä työelämässä. – *Puhe ja kieli* 31 (4) s. 137–138.
- Suomi työkielenä 2011: *Suomi työkielenä. Sosiokognitiivinen näkökulma maahanmuuttajien ammatilliseen kielitaitoon* – <https://www.jyu.fi/hum/laitokset/kielit/tutkimus/suomityokielena> 9.11.2011
- Swain, Merrill 2000: The output hypothesis and beyond: Mediating acquisition through collaborative dialogue. – James Lantolf (toim.), *Sociocultural theory and second language learning* s. 97–114. Oxford: Oxford University Press.
- Swain, Merrill – Kinnear, Penny – Steinman, Linda 2011: *Sociocultural theory in second language education. An introduction through narratives*. Bristol, Buffalo: Multilingual Matters.
- Swain, Merrill – Lapkin, Sharon 1997: Problems in output and the cognitive processes they generate: a step towards second language learning. – *Applied Linguistics* 16 (3) s. 371–391.
- Tarnanen, Mirja – Suni, Minna 2005: Maahanmuuttajien kieliympäristö ja kielitaito. – Seppo Paananen (toim.), *Maahanmuuttajien elämää Suomessa* s. 9–21. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tarnanen, Mirja – Mäntylä, Katja 2006: Toisen ja vieraan kielen oppija Yleisissä kielitutkinnoissa. – Päivi Pietilä, Pekka Lintunen & Heini-Marja Järvinen (toim.), *Kielenoppija tänään – Language learners of today. AFinLA:n vuosikirja 2006* s. 105–123. Jyväskylä: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia n:o 64.
- Tarnanen, Mirja – Härmälä, Marita – Neittaanmäki, Reeta 2010: Aikuisten kielitaito ja Yleiset kielitutkinnot. – Mikel Garant & Mirja Kinnunen (toim.), AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2010 n:o 2 s. 59–71. – <http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/article/view/3876/3658> 5.4.2012
- Tarnanen, Mirja – Pöyhönen, Sari 2011: Maahanmuuttajien suomen kielen taidon riittävyys ja työllistymisen mahdollisuudet. – *Puhe ja kieli* 31 (4) s. 139–152.
- Tiilikainen, Marja 2008: *Menestyvät maahanmuuttajanaiset*. Helsinki: Väestöliitto.
- Tilastokeskus 2009: Työssäkäynti [verkkajulkaisu]. Toimiala, työnantajasektori ja työpaikat 2009, vieraskielisten ammatit vuonna 2009. Helsinki: Tilastokeskus. – http://www.stat.fi/til/tyokay/2009/04/tyokay_2009_04_2011-11-28_kat_002_fi.html 14.3.2012
- Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2002: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Trux, Marja-Liisa 2000: Monimuotoinen työyhteisö. – Marja-Liisa Trux (toim.), *Aukeavat ovet – kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä*. Suomen itsenäisyyden juhlarahaston julkaisusarja 238 s. 261–316. Helsinki: Sitra.
- Tynjälä, Päivi – Ikonen-Varila, Merja – Myyry, Liisa – Hytönen, Tuija 2007: Verkostoissa oppiminen. – Anneli Eteläpelto, Kaija Collin & Jaana Saarinen (toim.), *Työ, identiteetti ja oppiminen* s. 258–286. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

- Valvira 2011: EU/ETA-maiden ulkopuolella suoritettu koulutus. – http://www.valvira.fi/luvut/ammattioikeudet/hakemusohjeet/eu_eta_maiden_ulkopuolella_koulutetut/ohje 25.10.2011
- van Lier, Leo 2000: From input to affordance: Social-interactive learning from an ecological perspective. – James Lantolf (toim.), *Sociocultural theory and second language learning* s. 245–260. Oxford: Oxford University Press.
- 2002: An ecological-semiotic perspective on language and linguistics. – Claire Kramsch (toim.), *Language acquisition and language socialization* s. 140–164 London: Continuum.
- 2004: *The Ecology and Semiotics of Language Learning*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Verity, Deryn P. 2000: Side affects: The strategic development of professional satisfaction. – James Lantolf (toim.), *Sociocultural Theory and Second Language Learning* s. 179–197. Oxford: Oxford University Press.
- Virtanen, Aija 2010: *Onko filippiiniläisillä hoitajilla suomen kieli hallussa? Käsitteitä ammatillisesta kielitaidosta ja sen riittävydestä hoivatyössä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- Vološinov, Valentin 1986: *Marxism and the philosophy of language*. Cambridge: Harvard University Press.
- Vygotsky, Lev 1978: *Mind in society: The development of higher psychological processes*. – Michael Cole, Vera John-Steiner, Sylvia Scribner & Ellen Souberman (toim.). Cambridge: Harvard University Press.
- 1931/1982: *Ajattelu ja kieli*. Käännös Klaus Helkama ja Anja Koski-Jännes. Espoo: Amer-yhtymä Oy Weilin+Göös.
- Väänänen, Ari – Toivanen, Minna – Aalto, Anna-Mari – Bergbom, Barbara – Härköpää, Kristiina – Jaakkola, Magdalena – Koponen, Päivikki – Koskinen, Seppo – Kuusio, Hannamaria – Lindström, Kari – Malin, Maili – Markkula, Heli – Mertaniemi, Ritva – Peltola, Ulla – Seppälä, Ullamaija – Tiitinen, Eveliina – Vartia-Väänänen, Maarit – Vuorenmaa, Maritta – Vuorento, Mirkka – Wahlbeck, Kristian 2009: *Maahanmuuttajien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan elämän eri osa-alueilla. Esiselvitysraportti*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Wenden, Anita 1986: What do second language learners know about their language learning? A second look at retrospective accounts. – *Applied Linguistics* 7 (2) s. 186–205.
- Wenger, Etienne 1998: *Communities of Practice. Learning, meaning, and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wertsch, James 1998: *Mind as action*. New York: Oxford University Press.
- Wood, David – Bruner, Jerome – Ross, Gail 1976: The role of tutoring in problem solving. – *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 17 (2) s. 89–100.

LIITTEET

Liite 1. Ensimmäisten haastattelujen kysymykset

Kielitaito ja käsitykset kielestä

- What languages are you using in your everyday life? In what kind of situations? With whom? (family, friends, study friends, partner, children, neighbours, teacher... in market, in library...)
- Where do you need Finnish or do you?
- Do you use Finnish at school/work and how much?
- How does it feel like speaking Finnish?
 - When do you feel confident speaking Finnish?
 - Which kind of situations are challenging for you?
 - From where and whom can you have help?

Opiskeluasiat, kielikoulutus

- Are you studying at this moment? How is the English programme like?
 - In your class, is there both Finnish and foreign students? How many?
- Have you been in practical training? How was it?
- Did you have mentors? How was it?
- How the classroom and practical training were integrated or were they?
- Health care in Finland
 - Have you worked as a nurse before coming to Finland? How long? How was it?
 - How is nursing in Finland? What is same, what is different? What is easy? Is something difficult for you?

Työelämä

- Have you been applying for a job in Finland?
- Have you written job applications? How was it like? Have you been in job interviews? What kind of experience was it like?
- Have your studies prepared you to these kind of situations? In which way it has or hasn't?
- What would you need more and why? What would be enough and in whose opinion?
- Do you feel confident of working in Finland? Is something challenging for you?

Tulevaisuuden visioita, toiveita ja pelkoja

- What are your plans after you'll graduate? / What would be the ideal situations?
- Is there something that you're afraid of/nervous about?
- How long would you like to stay here in Finland? Where would you like to work? Are you planning to go back to your home country or move to some other country?

Liite 2. Ensimmäisten tapaamisten ohjeistus aikajanan tekemiseen ja tuotaviin dokumentteihin

Timeline

Draw a line about your language learning, studies and working life in Finland. You can write or draw the most remarkable events and persons who have helped or complicated your Finnish language learning and studies in Finland. Mark down at least when you moved to Finland, most important contacts in Finland and your studying or working history here.

Describe also your expectations for the future in Finland: future plans, hopes and fears of studying and working here. What will help or complicate your studies, working and language learning in the future? What do you hope or are afraid of?

Texts connected with working life

For the next meeting, you could bring your writings with you that you have written for your studies or employer. If you have written job applications, curriculum vitae or reports of practical training, please take them with you.

Aikajana

Piirrä jana kielen oppimisesta, opinnoistasi ja työelämästäsi Suomessa. Voit kirjoittaa tai piirtää tärkeimmät tapahtumat ja henkilöt, jotka ovat edistäneet tai vaikeuttaneet suomen kielen oppimista ja opintojasi Suomessa. Merkitse ainakin milloin muutit Suomeen, tärkeimmät kontaktit Suomessa ja opinto- tai työhistoriasi täällä.

Kuvaa myös tulevaisuuden odotuksiasi Suomessa: tulevaisuuden suunnitelmia, toiveita ja pelkoja täällä opiskelemisesta ja työskentelemisestä. Mikä auttaa tai hankaloittaa opintojasi, työskenteleäsi ja kielen oppimista tulevaisuudessa? Mitä toivot tai pelkää?

Työelämään liittyvät tekstit

Seuraavaa tapaamista varten voisit tuoda kirjoituksiasi mukanaasi. Jos olet kirjoittanut työhakemuksia, ansioluettelon tai työharjoitteluraportteja, ota ne mukaasi. Tekstit voi olla kirjoitettu joko opintoja varten tai työnantajalle.

Liite 3. Aikajanaa täydentävät haastattelukysymykset (toinen haastattelu)

Getting a job

- How did you hear about the job?
- Why did you decide to apply for the job?
- Did you get help when looking for work? Who helped you and how? What kind of help would you have needed?
- How was the job interview? Was it in Finnish?

Starting the work/Orientation

- Who told you, what kind of duties/work you have to do? Did he/she use Finnish or English? How well did you understand? Who introduced you the working place?
- Did you have to read some information in Finnish before starting a job?
- From whom can you ask help at work?

Working mates, work community

- Which languages do you use with your working mates? How much do you speak in Finnish, how much in English? How do you choose, which language you use?
- What kind of things do you talk about with you working mates? About work, about everyday life...?
- Are there other foreigners at your working place? How many (Finnish people, how many foreigners)?
- How would you describe your working community/mates? Are the people friendly? Do you feel part of work community? How do you think your work mates relate to you?

Employer/boss

- What kind of instructions has your boss given about language use? Did your boss say which language you have to use at work? What reasons did he/she give?
- Does your boss treat you in a same way like other workers? Does he give you same kind of work duties? Does your boss treat the workers equally?

Language learning

- Do you think that you learn Finnish language at your work? Why (not)? In what kind of situations do you learn? / How do you learn?
- Which language skills do you learn? Speaking, understanding, reading, vocabulary...?
- What language matters are difficult to learn or you are learning too slowly?
- How has working influenced to your motivation to learn the language?
- You study Finnish at language courses. Do you find the things you have studied during the course helpful in your work? Which things in particular? What would you need to study more at course?

Reading/writing

- Does your work include reading? Instructions, information, notifications, signs, directions to use a machine...?
- Do you have to write some small things or texts? What kind of? Can you show an example?

Managing at work

- When do you manage well at work? What situations are easy for you?
- What situations are difficult for you? When you have to ask help? What kind of help do you get? What kind of help would you need?

Working culture in Finland

- Is the working culture in Finland somehow different than in your home country? How?
- Now you have already work experience in Finland. What benefits there are that you are now working (in supermarket/ in laundry/ in cleaning company)?
- Do you think that your work experience will help you to find a next job in Finland? Why (not)?

Liite 4. Litteraattimerkit

.	Tauko puheessa
,	Puheen rytmittäminen, lyhyt tauko
<u>painotus</u>	Ympäristöä painokkaammalla äänellä lausuttu sana tai jakso
((toimii))	Nonverbaalinen toiminto, esimerkiksi ((nauraa))
(- -)	Epäselvästi lausuttu jakso
suomea	Suomenkielinen sana tai jakso
San-	Kesken jäänyt sana
?	Nouseva intonaatio ennen taukoa